

SZERÉMI
GYÖRGY
EMLÉKIRATAIBÓL

FORUM KÖNYVKIADÓ

ELŐSZÓ.

Én, Szerémi György, Lajos király és János király káplánja, Budán laktam több mint húsz évig. Most pedig, ahogyan tölem telik, egy levelet szándékozom írni a magyarok országának pusztulásáról. Légy tehát segítségemre kegyelmeddel, magasságos isten, abban a szándékomban, hogy egy történetet írjak főképpen a magyarok főembereiről és főpapjairól. Mert cz az édes haza szült engem; miatta siránkozom éjjel-nappal, minthogy kiskoromtól fogva gyakran megjósoltam hazám pusztulását a királyok és a főemberek előtt, de meg a nemesek és a nem nemesek között is. Mindaz, amit ezután alábbi írásomból Kedvességel megtud, engem is, már akkori jóslásaimkor, csaknem a megőrülésbe kergetett.

SZILÁGYI MIHÁLY ÉS KÉT UNOKAÖCCSE, HUNYADI LÁSZLÓ ÉS MÁTYÁS. CILLEI ULRİK.

Az Úr 1484. évében, Mátyás király idejében.

Mátyásnak volt egy nagybátyja, anyjának testvére, Szilágyi Mihály.¹ Ez vitéz ember, s két unokaöccse, Hunyadi Mátyás és László,² Hunyadi János vajda fiai voltak. Szilágyi Mihály tartotta a híres várat, Nándorfehérvárt. Az ifjú Korvin Mátyást a csehek királya őrizte Prága várában. És ugyanabban az időben egy László nevű,³ német származású király tartotta Magyarország kormányát.

Ezt a Lászlót Szerém-Újlaki Miklós⁴ nádor tette párthívei segítségével királlyá. Ennek a Lászlónak volt egy német nagybátyja, név szerint Cillei ispán,⁵ aki vele együtt jött be Magyarországra. Cilleit Miklós nádor és a magyarok egy gyűlésen megválasztották a nándorfehérvári báni tisztségre, hogy hűségesen tevékenykedjék az izmaeliták⁶ ellen, s melléje társul Hunyadi Lászlót, hogy együtt kormányozzák a nevezett várat. De Miklós nádor semmiképpen sem akarta Hunyadi Lászlót. Szilágyi Mihály azonban eszes volt és vitéz; ne csak egyedül a Cillei ispán bírja a nevezetes várat, amelyet féltett a németektől és az agarénus⁷ néptől. De Mihály hazament Erdélybe.

CILLEI ULRIKOT LEKASZABOLJÁK.

Hogyan viszálykodtak egymással halálig.

Előbb azonban Szilágyi Mihály nagyon ellátta tanácsokkal és lelkesítette unokaöccsét, Lászlót Nándorfehérvárott, hogy buzgó, éber és józan legyen, rá ne szedjék. A leghíresebb bátor magyar szittya vitézeket válogatta ki Nándorfehérvár várának kapuihoz; benn és künn a két kapuhoz állította őket. Ezek mindegyike esküvel ígérte, hogy hű lesz. Mikor a német Cillei ispán látta, hogy megelőzték a magyarok, egy júliusi keddi napon a Magyarország felé néző és a Vízvár felé eső palotában, ahol gyakran ebédelt és vacsorázott, magában haragudott, hogy bár nagy kísérettel volt, nem uralkodhat a magyarokon, s a kapu kulcsával nem rendelkezik. Elhatározta magában, hogy Hunyadi Lászlót megöli. Meghívta őt a palotába néhány szóra. Ez kardhordozójával jelent meg, s mindjárt elővette a játékkockát. A játékban csaknem mindig a magyar László győzött a németen. Cillei ispán mindjárt gőgösen felindult haragjában. Nagy, erős termetű férfi volt. A palota ajtaját erősen elreteszelte, úgyhogy se ki, se be senki nem mehetett. Majd a német hirtelen kirántotta görbe kardját. Teljes erővel bátran üldözte a palotában egyik sarokból a másikba a magyar Lászlót. Egy fából faragott szobor állott a palota közepén. Már mindketten akörül fu-

tottak; ki-ki védelmül használta azt, s a szobor az egyik kardtól meg is sérült. Vajdafia László⁸ már hátrált, mert kardja rövid volt, s azonkívül ez a sok csapástól, melyekkel a német ellenében életét védte, már ki is csorbult. Volt azután ott egy fából készült asztal is. Vajdafia László pajzsul használta ezt feje védelmére. Magam is láttam a megsérült szobrot és az asztalt. Végül is László apródja az ajtón kívül meghallotta, hogy ura, Vajdafia László már az isten után kiáltoz segítségért. Az apród nyomban odafutott az őrség ajtajához. A magyar Nagy Simon⁹ volt a száznagy. – Tudjátok meg – kiáltotta az apród –, hogy mindjárt megöli uramat Cillei ispán. Már egy órája, hogy egymással harcolnak. – Ezt hallva a magyar vitézek rögtön az ajtóhoz futottak. Nem tudtak bemenni. Tüstént gyorsan rudat hoztak, s nagy nehezen betaszították az ajtót. Megragadták hátulról a németet hajánál fogva, s fejét levágták. Vére kifolyt a palota padlójára. Máig is ott a vér nyoma, amelyet én, György, magam is láttam sok évvel később. A fejet kidobták a palotának Magyarország felé néző és a Vízvár felé eső ablakán. Egy augusztusi keddi napon történt. A német idős szolgálait megölték, a fegyverfogásra alkalmasoknak azonban megkegyelmeztek. És így tovább.

HUNYADI LÁSZLÓT KIVÉGZIK.

Hogyan nyakasták le viszont Vajdafia Lászlót, és így tovább.

Meghallotta Német László király Budán, hogy nagybátyja gonoszul, borzasztóan végezte életét. Nyomban akkora sereget indított, amekkorát csak összegyűjthetett, s gyorsan megérkezik Nándorfehérvár alá. De előbb ért oda Szilágyi Mihály unokaöccséhez, Hunyadi Lászlóhoz nagy sereggel Nándorfehérvárra. De Német László királyt nem eresztették be a várba, mert félték tőle nagybátyja halála miatt. A király megígérte, hogy nagybátyja halálát nem bosszulja meg. Ekkor a királyt beeresztették a várba. Nagybátyja fejét testével

együtt a király tisztességgel eltemettette Nándorfehérvárott, Szent Ferenc szerzeteseinél.

Ezután tanácsot tartottak a magyar mágnások, hogy a királyt megöljék. Ezt hallva a király megijedt, s esküt tett a keresztre, hogy sohasem bosszulja meg nagybátyja halálát. A magyar mágnások úgy látták, hogy szabad akarattal tett hitet. Hittek neki. Szilágyi Mihály azonban nem hitt a királynak, hanem inkább azt tanácsolta unokaöccsének, Lászlónak, hogy öljük meg a királyt, mert különben a halálért halált fogsz szenvedni. – Mondta Hunyadi László nagybátyjának: Én hiszek esküjében, hogy nem bosszulja meg nagybátyja halálát. – Német László király nagyon kérte Hunyadi Lászlót, kísérje el öccsével együtt Budára vezető útján. László és testvére beleegyezett. El is indultak. Szalánkeménél azonban így szólt Szilágyi Mihály unokaöccséhez, Lászlóhoz: Nekem nem tetszik, öcsém, hogy te elkíséred a királyt Budára. Én téged nagyon féltlek. Hanem öljük meg a királyt, mert el nem kerülöd a halált. – Szilágyi megtiltotta a királynak az átkelést a Duna folyón. A király nyomban megijedt, kihozatta az oltáriszentséget, s másodszor is esküt tett. Erre megengedték, hogy a király átevezzen a Dunán a hegyen levő titeli várba. Ott a király nem sokat pihent, hanem gyorsan, futva a széles síkságon át, Szegedre jött. A király ott éjszakázott. Reggel tanácsot tartott a király a bírakkal és tanácsosaival; kijelentette, hogy nem bosszulja meg nagybátyja halálát. Ezután Kecskemét mezővárosba mentek.

Ugyanabban az időben a szerém-újlaki nagyúr, Miklós vajda volt Magyarország nádorispánja.¹⁰ Mikor meghallotta a rettenetes hírt, hogy mi történt a király és Szilágyi Mihály között, csapatával titokban, sietve Buda felé evezett fel a Dunán. Mert ő választatta meg pártjával Lászlót királynak, s erősen a királlyal tartott, Szilágyival pedig mindig viszálykodott.

Szilágyi megtudva, hogy a nádor már Budán van, nagyon megijedt. Ezt mondta unokaöccsének: A nádor már Budán ül; féltetek, mert ő nagy ellenségünk; a nádor ítélkezik, nem pedig a király; jó lesz megölni a királyt. – Amikor ezt a király megtudta, Kecskemét mezővárosban harmadszor hozatta ki az oltáriszentséget a templomból, s ismét megesküdött, hogy nem bosszulja meg nagybátyja halálát. László hitt neki, Szilágyi nem, mert nagyon okos volt. Maga a nevezett Mihály csapatával Kecskemét mezővárosból elment Világosvárra, László unokaöccsét pedig hagyta menni a királlyal.

Mikor közeledtek Pest-Szentfálvához, a nádor kihirdette, hogy mindenki hagyja kíséretét Pesten, mert a budai szállásokat a nádor foglalta le. Így is történt. A király sietve átevezett Budára, a mágnessok is kamarásaikkal, Vajdafia László szintén.

Midőn Hunyadi László már második napja tartózkodott szállásán, szállásadónője ezt mondta neki: Uramnak fia, megmondom neked az igazat, le fognak fejezni. – Ő azonban nevetett. Dénes budai bíró ugyanekkor titkon értesítette őt, hogy idejében távozzék el Budáról, mert az irigy Miklós vajda úgy határozott a hozzá hasonlókkal, hogy László semmiképpen sem kerül el a halált, le fogja őt fejeztetni. A nádor nyomban megparancsolta a bírónak királyi felhatalmazással és fejvesztés alatt, hogy valamennyi budai kaput zárassa be, s Vajdafia László legyen őrizet alatt. Vajdafia tudta már azt, hogy ez nem tréfa. Ezért, minthogy gyors ember volt és erős, szaladt a logodi kapuhoz, de erősen bezárva találta. Szaladt ezután a Keresztelő Szent János kapuhoz, de azt is erősen bezárva találta. Harmadszor futott a szombathelyi kapuhoz; a kaput ott is elreteszelve találta. Negyedszer a temetőkapuhoz futott. De volt ott egy bestye harangozó; ez gyorsan bezárta a kaput; mert ott kimehetett volna az a László. És így játszották őt ki.

Ezután a nádor a királyi felség felhatalmazásával parancsot adott Vajdafia László elfogatására. Ám a király jól esküdött, hitét megtartotta, hogy nem bosszulja meg nagybátyja halálát, mert nem arra esküdött, hogy az isten igazságosságának megsértését nem bosszulja meg. Magyarország nádora ítéletének nem mondott ellent, erre nem felelt. A budai bíró, Dénes elfogatta Vajdafia Lászlót, jöllehet a bíró előbb megmondta neki, hogy ne merészeljék őt elfogni nagybátyja, Szilágyi Mihály, és öccse, Vajdafia Mátyás¹¹ miatt, ki Csehország királyánál volt, mert arra gondolt, hogy később viszont nekik maguknak lesz miatta pusztulásuk.

A budai bakók megkötözve vitték a Szent György vértanú terére Vajdafia Lászlót. Jeles férfiú volt; a kormányzó fia, Zsigmond unokája. Göndör hajú, mint Absolon, s kis aranykereszt rejtőzött hajában. A nádor nyomban megparancsolta, hogy ne hosszabbítsák meg életét, hanem rövidítsék meg. Majd a budaiak bakója megtette a kardvágást. Először sértetlen maradt. Másodszor és harmadszor is sértetlen maradt. Ez a bátor férfiú nyomban felemelkedett a földről, és fennhangon mondta: Halljuk magyar törvényünket: hogyha valaki

elszenvedi a bakó három csapását fejvesztésként, azt szerencséje megszabadította. – Miklós nádor mondta: Annyi csapást kapjon a bakótól, míg fejét testétől el nem vágja. – Ennek hallatára Vajdafia László maga vette elő a keresztet hajából, odaadta a bakónak, s a bakó a bíró kezébe. És letérdelve háromszor Jézust kiáltotta. Az első csapásra leesett a feje. Testét fejével együtt eltemették a cseribarátok¹² Szent János kolostorában.

V. LÁSZLÓT SZILÁGYI MIHÁLY A DUNÁBA FOJTJA.

*Ugyanez a Német László király
hogyan fejezte be életét; és így tovább.*

Szilágyi Mihály mindig szomorkodott magában unokaöccse, Hunyadi László halála miatt, de nem mutatta mások előtt. Még kezében volt Nándorfehérvár. Buzdította a magyar mágnásokat, s abban az ügyben tárgyalt velük, hogy László király ne üljön hiába Budán. Mondta: Minthogy nagy ellenségünk a tatár császár, a király tartson magyar országgyűlést, s őfelsége indítson hadat. – A magyar mágnások csatlakoztak Szilágyi tanácsához. És leveleket írt minden vármegyének, hogy ki-ki a lehető legjobban készüljön fel a pogányok ellen. Szilágyi Mihály örült, hogy fegyverekkel minden módon felkészülhet a harcra. Így tett a király, Német László is. A Duna folyón volt egy átkelőhely, Tüdőrév.¹³ A király tábornok vert Gubacs mellett Pest alatt és a széles síkságon egészen Tüdőrévig. Szilágyi Mihály pedig derék magyar vitézeivel hűségesen őrizte királyának révét. Amikor a király a sajkába lépett, Mihály és hívei hirtelen meglepték a királyt. És amidőn a Duna folyó közepén hirtelen elfogták László királyt, nyakára nagy követ kötöttek, s a vízbe merítették.¹⁴ Szilágyi a király kincsét kamarásaival együtt nagy haddal Nándorfehérvárra vitte, s azután bejárta Rácországot Barancság¹⁵ tartományig. Ahol csak török tiszteket talált, kifosztotta őket, s nagy zsákmánnyal szerencsésen jött Nándorfehérvárra. Az

a hír is elterjedt, hogy a király Törökországban halt meg. És a magyarok semmit sem féltek a német király halála miatt. És így végezte életét a király, mert a hasonló hasonlított a hasonlókhöz . . . És így tovább.

SZILÁGYI HALÁLÁRÓL. HOGYAN ÉS MILY KESERVESEN VÉGEZTE ÉLETÉT.

Mialatt Szilágyi még a nándorfehérvári bánságot kormányozta, egy nap kapta magát, s kétszáz lovasával sétaképpen Sarnó¹⁶ vára felé lovagolt, mely a rác despota fejedelmé¹⁷ volt. Ugyanakkor a despotát is ott találta Szilágyi Mihály, amint sétaképpen a mezőn vadászott. És foglyul ejtette Szilágyi Mihály a despota fejedelmet s Nándorfehérvárra vitte. Ez a Mihály nagyon kemény ember volt, mert tiszta szittyá volt. És hat hónapig őrizte a foglyot, s váltságul Szendrő várát követelte tőle. Maga a despota megígérte, hogy átadja a várat, de felesége, fiai s a bárók ellenezték. A despota látta, hogy nincs mást mit tennie; megalázva magát sokat könyörgött neki, hogy engedje őt Mihály vissza királyságába. Ezt azonban egyáltalán nem akarta Szilágyi. Volt Szilágyinak egy László nevű jegyzője. Ez mindig azt a tanácsot adta urának, Szilágyinak: Uram, semmiképpen se ereszd el őt, mert végül megbánod. Mert nagy úr ő, s bosszút állva megtorolja ezt nagyságodon. Ha elengeded őt, nem kellett volna foglyul ejtened. – Majd rác bárók jöttek Szilágyi Mihályhoz nagy könyörgéssel. Ötvenezer márkát ígértek urukért. Szilágyi Mihály ezt hallva százezer márkát követelt; a despota ezt megígérte. Így megegyeztek, s abban állapodtak meg, hogy a despotát elkísérik az ország határára, s ugyanoda hozzák a kincset. László írődeák azonban kitartott előbbi tanácsa mellett, s azt bizonygatta urának, Szilágyinak, hogy a bárók állhatatlanok, egyáltalán ne bízzék bennük. A despota ezeket a szavakat többször hallotta László szájából; keserű szívvel nagy fájdalmat érzett, s azokat a szavakat szótlanként szívébe véste. És a rác bárók hamarosan elsiettek a kincsért Szendrőhöz, s a határnál megálltak, le-tették a király váltságdíját, s titkon felállítottak kétszáz jeles vitézt egy rejtek-

helyen. Azután megjelentek a rácok urukért, s azt jelentették Szilágyi Mihálynak. És ez mondta jegyzőjének, Lászlónak, hogy menjen velük, s szállítsa el a kincset Nándorfehérvárra. Ez pedig nagyon félt elmenni, de sehogyan sem tudta magát kimenteni. És felkészült néhány lovassal és szállítókkal. És midőn a kijelölt helyhez közeledtek, hirtelen meglepte őket a kétszáz rác lovas. A despota urat a kincssel és László íródeákot Szendrő várába vitték. Nemsokára a despota jól megebédeltette László íródeákot. Azután megparancsolta a kovácsoknak, hogy azonnal készítsenek vasból hadarót. Ezt mindennap a szájába nyomták, és sodorták a nyelvét, s így kínos halállal múlt ki a világból. És mondta neki a despota: Régen elengedett volna engem a te urad, s szabad lettem volna, ha te nem adtál volna neki tanácsokat nyelveddel, amely most a szádban szenvedve magad is szenvedsz.

Szilágyi Mihály méltatlankodva dúlt-fúlt haragjában. Majd követet küldött megbízottért öszentségéhez, hogy ez hozzon keresztet apostoli felhatalmazással. És hoztak is, s megjött a pápai követ a legfőbb felhatalmazással a feloldozásra a büntetés és a bűn alól azoknak, akik felkészülnek a háborúra a pogányok ellen. És ez a Szilágyi Mihály nagy háborút indított keresztes lovasokkal és gyalogosokkal. És benyomult a rácok országába, s megostromolta Szendrő várát, ahol a despota volt. De semmit sem árthatott neki.

Mégis megindította hadát az izmaeliták, a törökök császára ellen. De nem volt sok hadinépe, csak huszonnyolcezer embere. A Rigómezőn¹⁸ tábort ütött. A törökök császára kikémlelte, hogy nincs alatta sok hadinépe, s tábort ütött ellene. Nagy csatát vívott mindkettő, s a csatában mindkét részen nagy volt a pusztulás. Szilágyi Mihály leesett lováról, s élve került a törökök császárának kezébe. És amidőn később az izmaeliták császára, tanácsosainak javaslatára, azt a tanácsot adta neki, hogy adja át a maga váltságául Nándorfehérvárt a császár kezébe, Szilágyi azt felelte: Ez nekem nem áll módomban, mert a magyar király nem engedi. – Még próbálta őt rávenni a császár, erősen beszélve neki. Őrizetlenül engedte a császár őt sétálni Konstantinápoly város várában. És kincssel is sokat kérelte őt, s országában négy várat ajándékozott neki, csak juttassa kezére Nándorfehérvárt. De ez a férfiú oly tökéletes és állhatatos volt, hogy semmiképpen sem engedett neki, hanem kitartott magában, mert tökéletes szívű és hitében szilárd volt. És így szólt: Halljátok, testvéreim, Krisztus azt mondta: Aki a kicsiben hű, az a nagyban is hű. – Az ott levő

magyarok is tanácsolták, adja oda Nándorfehérvárt. – Halld, császár. A harmadik napon kedvező választ adok felségednek. – A császár ezt hallva megörült társaival együtt. – De, lám csak, előbb hadd küldjem el szolgálmat Nándorfehérvárra, vajon adja-e vicebánom beleegyezését. – A császár megengedte, hogy a szolga békén eltávozzék, s Szilágyi adhasson a kezébe egy levelet. Szilágyi nyomban levelet írt vicebánjának és Nándorfehérvárnak. Ez volt a levél tartalma: Parancsolom és meghagyom neked, légy készen és felkészülve a harcra, s amikor ötszáz török lép be a város külső kapuján, akkor azokat a latrokat terítsétek a földre, hogy egy se tudjon közülük hírt mondani. Mert bizony tudd meg, én sohasem megyek többé Magyarországra. – Mikor a vicebán elolvasta ura levelét, keservesen sírt, és semmit sem árult el a követnek; a levél ugyanis titkos volt, hogy ne tudja meg a török. A vicebán választ írt urának: Bízzék benne nagyságod, hogy úgy lesz, amint akarod. – Csak ezt írta röviden; ezt a választ adta levelében az urának. És amidőn Szilágyi Mihály ezt meglátta, mindjárt a császár kezébe adta. Ez azt elolvastva megértette a választ; nagyon vidám lett az agarénus néppel. És azt kérdi a császár Mihálytól: Hány török katonát küldjünk a vár elfoglalására? – Válaszolta Szilágyi Mihály: Elég lesz ötszáz lovas; azután mi is menjünk velük együtt. – A császár elküldte a mondott lovasokat a híres Nándorfehérvár elfoglalására, s mikor ezek beléptek Nándorfehérvárba, a magyarok bátran várták őket ágyúikkal. Mögöttük mindjárt bezárták a kaput, s mindnyájukat egy szálíg földre terítették. Mikor Murad,¹⁹ a törökök császára ezt meghallotta, Szilágyit kegyetlen fogsággal tömlöcbe vettette, s szívében annyira felháborodott, hogy beteg lett, mert ez a magyar őt annyira kijátszotta. Harmadnap kihozatta a tömlöcből, fűrészt hozatott, s magát Szilágyit egy cölöphöz köttette. És részenként tízfelé vágták.²⁰ Ily halállal múlt ki a világból, mert amilyen mértékkel mért, ugyanazzal a mértékkel mérnek vissza neki Német László király haláláért, minthogy semmiképpen sem kerül el senki az isten igazságosságát.

MÁTYÁS OSTROMOLNI AKARJA SZENDRŐT. A NÉMETEK BETÖRNEK MAGYARORSZÁGBA.

Korvin Mátyás király haláláról és életéről.

Mátyás király már idős volt s hatalmas volt, s erősen kormányozta az ország gyepölőjét. Naponként sóvárogta a törökök várát, Szendrőt, mert nagyatyja, Zsigmond király a rác despotától átadatta magyar kézre Szendrőt és Nándorfehérvárt. Mátyás király idejében azonban Szendrő elveszett.²¹ Ezt nagyon fájalta, s azon tépelődött, hogy hogyan bosszulhatná meg, mert Zsigmond király sok várat adott Magyarországon és birtokokat azért a két várért, mégpedig Nagytúr, Tiszavarsány, Tokaj, Tállya és Boldogkő mezővárosokat s Borsod vármegyét. Gondolkodott tehát rajta, és megtudakolta, melyik török tiszt kormányozza Szendrő várát. És hívatta nándorfehérvári tisztjét. Ajánlotta neki, gondosan járjon el, kössön a szendrői vár basájával nagy barátságot, s fogadja testvérévé. – Mert neked is az én uram, Mátyás király nagy jóakaród, s az is lesz – mondta a nándorfehérvári tiszt. – Hogyan? – Neked adja Magyarországon azokat a várakat és városokat, amelyeket nagyatyja, Zsigmond király adott a rác despotának, csak hogy légy hozzá hű, s tégy neki hitet, hogy ha esetleg megostromolja Szendrő várát, átadod az ő kezére. – A török tiszt ezt mondta: Ha ezeket a magyar király hite alatt írásban nekem ajándékozza, s engem a legjobban biztosít. – A bán, Nagy Simon, tüstént sietett a királyhoz, s így mondta el neki. A király nagyon megörült; nyomban kiállíttatta az adománylevelet azokról a birtokokról arany betűkkel, s hitet tett a török vajdának. És Nagy Simon a királyi felség adománylevelét átadta a török tisztnak, s ez nagyon megörült az adománylevelnek. – Menj vissza a királyhoz, a lehető legjobban készüljön fel hadifegyverekkel, s sietve jöjjön mielőbb ostromolni a várát, mert ha a török császár a tizenötödik napig meg nem segít, akkor én átadom az ő kezére Szendrő várát. – Nagy Simon bán ismét a királyhoz futott, s a királynak ily módon szemtől szembe jelentette. És a király még jobban megörült. Mátyás király levelet íratott az országglagosoknak, vagyis a mágán-soknak, báróknak, nemeseknek, nem nemeseknek s tiszteiknek, hogy ki-ki

gyakorolja magát a háborúra, mert rövid időn belül útra akarok kelni. – Négy sővényt készíttetett a Duna folyónál a várhoz; hajókat is építtetett a Duna vizére, tele különböző ágyúkkal. És amikor megérkezett Szalánkeménbe nagy hadinéppel, akkor hirtelen megjelenik egy követ Mátyás királynál, és azt mondta a királynak: Már betörték a németek Magyarországra, és gyűjtogatnak, fosztogatják és dúlják a vármegyéket, Zalát és Somogyot. Ezt hallva Korvin Mátyás király, a szívfájdalomtól majdnem félholtan nem tudott szólni. Végre később mondja: Ó, gaz németek! Mily nagy szerencsét s az egész kereszténységnek mekkora hasznát veszjétek el velem, de az isten segítségével majd rátok viszem a halált. – Visszatért a király ismét Budára, s nagy sereggel a németek ellen küldte egyik szolgáját, Magyar Balázst.²² Ez azok közül, kik közeledtek, sokat a földre terített, másokat pedig megkötözve küldött Budára a királyi felséghez; és a többiek gyorsan megfutottak Bécs felé. A király Budán tartózkodott, s tépelődött magában a németek ellen. Sokszor tettek így a németek az egész kereszténység és a magyarok ellen. És így tovább.

MÁTYÁS OSTROMOLJA BÉCSET. JAKSITH DEMETER. CSEROSZLÓ. BÉCS ELFOGLALÁSA.

Miként kötött Mátyás király tíz évre szövetséget a törökök császárával.

Úgy mondják, hogy Mátyás király igen nagy és gazdag ajándékokat készíttetett a törökök császáranak, mégpedig egy kocsit fénylő színaranyból és egy értékes sátrat és más sokfélét. És a királyi felség követei ajándékba vitték Mátyás királytól ezeket a pogányok császáranak, s ez tíz évre békét kötött vele. Viszont a törökök császára is küldött különféle ajándékokat, amennyi kincset csak felrakhattak tíz tevére. Meghozták Korvin Mátyásnak is a császárnak mindkettejük szerződéséből eredő jókívánságát.

Ezután a király hirtelen megindult ágyúival s hadával Bécs alá, s ezt teljes hét évig ostromolta.²³ Sok báró és vitéz volt vele. Ott volt az a Csupor vajda²⁴

Baranyából csapatával; ez vitéz katona volt. Amidőn kockával játszottak a királyi felség sátrában, Csopor gyakran nyert a királlyal szemben. Csopor nem hízelgett a királynak, hanem mindig szemébe mondta igazát. Így a király magában mintegy meghasonlott szolgájával. Azt mondta a király: Figyelj ide, holnap támadj csapatoddal. – Midőn reggel lett, Csopor vajda egy bástya ellen háromszor vezetett ostromot, elfoglalta, a királynak sok zsákmányt ajándékozott, s másnap már Bécs fala alatt táborozott.

Egy híres német vitéz viszont a magyarokat támadta meg fegyverzetben, lóháton. Senki sem merte őt bevárni, csak nézték őt. Sok bajt okozott a magyaroknak, s ezt jelentették a királynak. A király felindult szívében, és felkiáltott: Ki lenne olyan ember, aki legyőzné ezt a latrot? Mindjárt adnék neki egy várat jövedelmeivel. – Akkor a király elé állt egy rác vitéz, Jaksith Demeter:²⁵ Ha megadod, királyom, amit mondtál, én megvívok vele. – A király kezét Jaksith Demeter kezébe tette. Jaksith Demeter felkészült vitézeivel a harcra, amilyen jól csak tudott. Másnap a német vitéz kijött Bécs falának kapuján, s merészen lovagolt. És mondták Jaksith Demeternek, hogy a német vitéz már kijött a harcra. A rác vitéz, társaival lovára pattanva, így szólt katonáihoz: Igaz tanúim, katonáim, hadd kapjam jobbomba kardomat. Mindjárt meglátjátok az én csodálatos vitézségemet. Ti csak harcoljatok teljes szívvel csapatával. – Így is tettek. És amidőn jobbjába kapta kardját, egy csapást tett, és a német mindjárt két részben a földre zuhant. Pedig egészen páncélban volt. Majd hátsó részénél fejével együtt Jaksith saját kezével megragadta, és a király elé, sátrába dobta. A király ezt látva, nagyon csodálkozott, hogy ily nagy tettet vitt véghez a rác vitéz a híres német vitéz felett. A király fájdalommal mondja: Miért ölted meg? Jobb lett volna, ha élve vezeted elé, s én őt országomban kegyeltem volna híres vitézsége miatt. – A király teljesítette ígérését; neki ajándékozta Kórogy várát. A rác vitéz, látva a király elszomorodását a német vitéz miatt, szemébe mondta a királynak: Jól gondold meg, király; ha győzni akarsz, győzzünk, különben hagyjuk az ördögbe! – A király, látva a vitéz vakmerő elbizakodottságát, a magyar mánásokra nézett, és így szólt: Mit tegyünk vele? – Azt tanácsolták a királynak, küldjék haza, mert éppen hírlik, hogy a török, név szerint Ali bég, Erdélyben van, és harcban áll ott Kinizsi Pállal. Így is lett. Jaksith sietett haza csapatával.

Volt a királynak egy másik vitéze is, név szerint Cseroszló. Elküldte őt a bécsi urakhoz, hogy adják át Bécs városát. És ő belépett mint követ a bécsi urak tanácsházába, s előadta a királyi felség üzenetét, hogy addig adják át Bécs-et, míg a király el nem foglalja. Közben megjött a királyhoz a török követ; az izmaeliták császáráról volt a futár. Cseroszlót, a cseh vitézt a bécsi tanácsurak a tanácsházán rávették nagy kincses ajándékokkal, hogy vezesse ki sátrából a királyt egy külvárosi palotába, s állítsa az egyik ablakba, hogy odajöjjenek a bécsi urak a királyhoz, hogy a várost átadják, s fejüknek kegyelmet nyerjenek. Cseroszló a polgároktól gyorsan a királyhoz ment; pontosan adta elő a királynak. A király megörült. A királyt csupán egy apród kísérte, s vele volt a törökök futára is. A júdás Cseroszló gyorsan a város tanácsosaihoz futott, s jelentette nekik, hogy a király már az ablakban áll. A király a németek bosszújáról beszélgetett a törökkel, s kérdezősködött a törökök császáráról az áruló Cseroszló által kijelölt ablakban. De eszébe ötlött, hogy miért is áll ő célpontul az ablakban. Apródját állította oda a király, s a törökkel sétálva a palota másik sarkába ment, minthogy a magasságos isten nem akarta halálát. Akkor hirtelen az egyik bástyáról egy ágyúval egyenest az ablakra kezdtek lőni, s az apródot a golyók mindjárt széttépték. A király látta, s felismerte, hogy árulás történt. A török tanácsolta, hogy ne sétáljon a palotában, hanem siesen sátrába.

Cseroszló visszatért a királyhoz; azt remélte, hogy a királyi felség tábora megfutamodik. Több mint hat órát várt. Úgy szerette őt a király, hogy édes-testvéréért sem adta volna oda. És az egész udvart megdöbbenett, hogy mily nagy veszedelemben forgott a király. És magyarjai a királyhoz futottak, s nagyon a lelkére beszélve mondták: Felséged miért akar bennünket elveszejteni? És így tovább. – A király haragra lobbánva négyezer lovas vitézt küldött nyomban Bécs alá, főként rácokat, hogy pusztítsák őket tűzzel, ontsák a vért vassal. Ártatlan és derék papokat ugyanazzal a büntetéssel büntettek. Nagy kiáltozás támadt a németek között. Ezt hallva, a bécsi urak megrémültek, s követet küldtek a királyhoz, mert Cseroszló azzal mentegetőzött a király előtt, hogy nem az ő tanácsából követték el a merényletet, s nem is tudott róla. Azután csakhamar megjelent Cseroszló Bécsben, s az áruló nagyon megijesztette a bécsi urakat azzal, hogy a király megparancsolta, jöjjenek a törökök rabolni. Erre a bécsiek megígérték, hogy városukat átadják a királynak, ha a király

esküt tesz, hogy a németeket a polgári jogban megtartja. És ők hétszer tettek esküt. A király bevonult, de előbb István kincstárnok²⁶ elfoglalta a várat. Mindezt, ami abban a várban volt s az élelemre és a védelemre vonatkozott, úgy hagyták. És főtisztá a király István kincstárnokot tette.

Ugyanazon a napon Erdélyben megverte a török Ali béget Kinizsi Pál²⁷ Báthori Istvánnal, a despota és Jaksith csapataival, továbbá a havasalföldi Bazarád²⁸ vajda és a nagyon híres szittya vitéz, Pettkai Mihály.

Mátyás király így mind a két császárt legyőzte.

Ezentúl Mátyás király Bécsben kormányozta a németek országának gyepöljét. Azt a Cseroszlót nagyon beártották a királynál. Cseroszlónak gyakran mondták és tanácsolták jó barátai a magyarok közül is, hogy a király előtt térdre esve eszközöljön ki kegyelmet fejének. De Cseroszló azt mondta: Már régen elfelejtette a király, már nem emlékszik rá. Egyszer azonban a király haragra lobbant, mert Cseroszló egyszer a király után futott, és gyorsan elébe állott; nagyon bizalmas viszonyban volt ugyanis a királlyal. Mondta ekkor a király: Fogjátok meg ezt a latrot, s vigyétek a város tanácstermébe. – Minthogy már a bécsi polgárok a király előtt ellene vallottak, s tisztázták magukat, hogy ő adott nekik tanácsot, a király elhitte ezt, és lefejezték Cseroszlót, a cseh latrot. És így minden árulót kiirtanak, s az igazak öröklik a földet. És így tovább.

KORVIN JÁNOS.

A FŐPAPOK ÉS A FŐURAK ESKÜVEL ÍGÉRIK MÁTYÁSNAK KORVIN JÁNOS TRÓNUTÓDLÁSÁT.

II. ULÁSZLÓT KIRÁLLYÁ VÁLASZTJÁK.

Mátyás halálakor a magyarok király nélkül voltak. Volt szegénynek egy fia, név szerint Korvin János,²⁹ aki törvényes házasságon kívül született. Még életében nagyon kérte Mátyás a mágásokat és a főembereket, hogy fiát koronázzák meg, s folyton mondta a magyaroknak: Hogyha a fiamat vonakodtok megkoronázni, akkor elvesztek. – És ezt sokszor mondta. Egyszer, még életé-

ben, országgyűlést tartott a király, hogy azon fiát megkoronázzák. Midőn a főurak és a főpapok látták a király szándékát, gyűlést tartottak maguk között, és határoztak. A gyűlésen a nemesek és nem nemesek azt kiáltozták, hogy Korvin János, a királyi felség fia legyen a király. Bementek a királyhoz, s nagy könyörgéssel mondták a királynak, hogy halála után királlyá fogadják fiát, Korvin Jánost. Mátyás ezt hallva mondta: Nem hiszek nektek, míg élek, hogy úgy lesz. – Tamás esztergomi érsek,³⁰ kit a király választott meg a méltóságra, mondta, hogy király uram, a főemberek és a főpapok tegyenek hétszeres esküt. – A király mondta: Nem hétszerest, csak ötszöröst. – Ezt hallva, a magyar mágnessok mondják: Fiadnak, Korvin Jánosnak esküt teszünk királyi felséged előtt. – Hogy ezt hallotta, trónjáról felkelt; említett fiával és a mágnessokkal belépett a Mária Mennybevitеле szentélyébe, amelyet a régi Lajos király szenteltetett fel Máriá menybevitelének tiszteletére. Alamizsnás Szent János sírjára hozatta Mátyás az oltári szentséget, az arany keresztet, a misekönyvet, az evangéliumot. És először az esztergomi Tamás két keze egyikét rátette az oltári szentségre s a másikat az evangéliumra. És elsőnek esküt tett ily módon magyarul: Isten engem úgy segéljen, Boldogasszony, Úristennek mind sok szentjei, ez oltári szentség, e szent kereszt, e szent Evangélium és a Szent Jánosnak szent ereklyéi, hogy János herceget tesszük magyar királlyá.³¹ – És letették ilyen módon az esküt egyenként mindennap, az ötödik napig, ezek a személyek: először az esztergomi érsek; a második a pécsi, a harmadik az egri, a negyedik a bácsi volt; személyében egy püspök, a szerémi, elfogatott a király által. És így Magyarország főpapjai egyenként letették az esküt. Ezután a főurak, elsőnek Korvin János keresztapja, vagyis István kincstárnok; a második volt Kinizsi Pál, akit Mátyás király tett nagy hadinép élére; a harmadik Báthori István, a negyedik Drágffy Bertalan, az ötödik Lőrinc herceg,³² a hatodik Both András³³ volt. És így egyetemlegesen esküt tettek egészen az ötödik napig. Így köteleztette el Mátyás király őket fiával, Jánossal. És így tovább.

Hogy már a magyarok Mátyás király halála után király nélkül voltak, Korvin János kormányozta atyjának székét Budán. Országgyűlést tartott egyszer Korvin János. Vonakodott már eljönni Korvint királlyá koronázni Tamás érsek, vonakodott Báthori István, vonakodott István kincstárnok, kit Mátyás király tett nagyságossá; nem akart eljönni Kinizsi Pál Temesvárról, nem akart eljönni Drágffy Bertalan. Ezek kivételével mások mind megjelentek, ki-ki es-

küje szerint. És a nemes országlakosok viszont mindnyájan őt kiáltották. És azok az előbb említettek a királyválasztást a következő gyűlésre halasztották. És így másodszor is tartott Korvin János országgyűlést. Az előbb nevezettek ismét vonakodtak eljönni, esküjük szerint; és a többi országlakos örült, hogy ő lesz Magyarország királya. Ez volt Mátyás király halála után, midőn az üdvösség 1492. évét írták.³⁴

Egyszer a fent nevezett mánásokat Korvin János meghívatta magához, s ezek eljöttek. És tisztartójának Korvin János meghagyta, hogy rendezzen lakomát Visegrádon. És amikor fent a várban ettek és ittak, akkor Korvin János utasítást adott a várnagynak, hogy rendeljen kétszáz fegyveres vitézt a várkapuhoz. És a várnagy azonnal elrendelte, hogy akik Korvin Jánoshoz hűtlenek, fosztassanak meg fejuktól. Ezt megtudta Báthori István, terebesi Tárczay és Perényi Imre s más hasonló; egyenként, kettenként gyorsan lementek a visegrádi várból. Azonnal lovakat hoztak Istvánnak és Kinizsi Pálnak. Hogy felszálltak lovaikra, Báthori István mondta: Bizony nem akarunk fattyúgyereket koronázni. – És gyorsan ellovagoltak, ki-ki a maga házába. Itt most már kérlek benneteket, kedves olvasók, bocsássátok meg nekem illetlenségemet: a magyar mánások esküszegéseiről itt először van szó. Esküszegő ez a három: Kinizsi Pál: végül néma lett, s így múlt ki a világból; Báthori István: nagy elmezavarba jutott, s így költözött el a világból; és egyenként rút halállal pusztultak el.

Nem sokkal azután, hogy a király testét elvitték Bécsből, István kincstárnokot a bécsiek őrizet alá vették. Ő könyörgött az uraknak, hogy sétálni mehessen. Ezért betegnek tette magát. És amikor a bécsi kapun kisietett, lován elnyargalt, csapatával együtt Magyarország felé irányította lovát, és így ravaszágával kimenekült. És így volt.

A magyarok az 1493. évben³⁵ nagy gyűlést tartottak Pest-Szentfalván, Szent Antal hitvalló kolostorában. Akkor természetesen Korvin János erősen bereteszeltette a budai kaput, mert már félt az árulástól, mert, kedves testvéreim, aki el meri árulni természetes urát, meg meri ölni is. És a látor magyar főurak mondták: Ne legyen többé olyan urunk, akitől mindig prűszköl és reszket a májunk. Még édes ételünket sem fogyaszthattuk el nyugodtan atyja idejében, mert fejünkön mindig visszafordult a sisak.

A szerémi szigeten, mely Korvin Jánosé volt, és Valkó, Baranya és Somogy vármegyékben és Szlavóniában lakók s a horvátok és sok mánás őt kiáltotta

királynak, s kiváltképpen Lőrinc herceg, ki a törökök határán lakott birtokain. És Korvin Jánossal tartott a rác despota is; vele volt a nagyságos Kesserü István és a pécsi főpap, meg a siklósi Both András, a somogyi Széchy Tamás, a nagyságos Kanizsai György; és sokan akarták őt és kiáltották: Korvin János legyen a király! – A másik párt a krakkói lengyel Albertet³⁶ kiáltotta a Felvidéken, így terebesi Tárczay, Perényi Imre, a nagyságos Homonnayak, a varanói Rozgonyi István és mások. Ezután a harmadik párt Kázmér fia László³⁷ cseh királyt kiáltotta ki királynak, vagyis akik már hamisan esküvők és esküszegők: az esztergomi Tamás, amely latrot koldusságából magának Korvinnak az atya tett nagy úrrá; a második Kinizsi Pál, kit csatlósságából ugyancsak Korvinnak atya emelt nagyságossá; a harmadik Báthori István; és más, hozzájuk hasonlók.

Ökröt hoztak be királynak, tettek meg, választottak. Ez a kis párt felülmúlta amazt a két pártot. És Budán szomorúan tépelődött magában Korvin János. A hűtlenek tanácsot tartottak, és elküldték János herceghez Buda várába az esztergomi Tamást. A hízelgés szelíd szavaival kezdte őt rábeszélni, hogy atyjának egész kincsével menjen ki Buda várából. És a nagyságos urak esküvel ígérték neked, engedik, hogy nyugodtan, békésen távozz, s neked ítélték örökre a zenggi bánságot. – Mikor János herceg ezeket hallotta, megremegett magában, mert már senki sem mert neki segítséget nyújtani a hűtlenek ellen. És ez a lator esztergomi nagyon mentegette magát: Csak fogadd meg tanácsomat, mert ez a László az öregségtől már megtörve nem sokáig él, s ismét visszahozlak Budára a királyságra. – Minthogy Korvin ifjú volt, és semmi érettséggel nem bírt, a szegény csatlakozott az esztergomi tanácsához. Egy hetet engedtek neki, hogy felkészüljön az útra. – Bárcsak megtartanák az urak esküjüket, hogy nem zaklatnak engem az úton! – Mondogatta az esztergomi: Én mindjárt szerzek tőlük levelet lelkiismeretükre. – És így szerzett tőlük, s átadta Korvin kezébe; és ez felkészült az útra.

KORVIN JÁNOS HALÁLA, GYERMEKEINEK KIIRTÁSA. BRANDENBURGI GYÖRGY ÖRGRÓF FELESÉGÜL VESZI KORVIN JÁNOS ÖZVEGYÉT, FRANGEPÁN BEATRIXOT.

Azután pedig a magyarok folyton emlegették, hogy Korvin János fia érdemi meg a koronát. És a királyné féltette fiát, Lajost, a magyaroktól, valamilyen mérgezéstől. Török Imre³⁸ volt Korvin Jánosnál mint intező vagy tisztartó; de Korvin János kimúlt a világból. Ura után maradt felesége. És amikor Korvin János gyermekei már kezdtek lovagolni és futkározni, a magyar nép is igen gyakran kiáltozta, hogy Kristóf herceg lesz Magyarország királya. Ez a hír igen erős volt a magyar parasztok között. A hercegné pedig gyakran elküldte tisztartóját, Török Imrét Budára szükségletért. Hogy Lajos király anyja, Magyarország királynéja megtudta, hogy az intező, Török Imre Budán van, meghívta őt ebédre, s ebéd után kérdezgette Imrét Korvin János fiairól és feleségéről, hogy s mint él, s az ifjak mily egészségben vannak. Török Imre elkezdett mesélni a Korvin ifjakról, hogy ha az isten őket megtartani méltóztatik, valóban igen hatalmasok lesznek. Különösen Kristóf herceget mondják ilyennek, s hogy a magyar nép igen óhajtja a királyságra. – És akkor azt mondja Magyarország királynéja: És fiamat, Lajost³⁹ a magyarok minek akarják? – Török Imre felelte: Oly módon elégítik ki fiadat, mint uramat, Korvin Jánost, míg élt e világon. – Mondta a királyné: Hallottam és tudom, tisztelt nagyságos Imre. Kérlek téged, hogy ne siess el gyorsan a mi városunkból, Budáról. Légy nálam holnap is ebéden, s azonfelül megajándékozzak téged. – Imre intező elment szállására. Azután a királyné hívatta István kincstárnokot és Báthori Istvánt⁴⁰ és az esztergomit. Kelletlenül adtak ezek tanácsot, szintűgy más hívei is. Azt mondták a királynénak: Valóban, tudja meg királyné őfelséged, hogy a magyarok ispánjai a gyermek Kristóf hercegről álmodoznak. De egyezz meg tisztjével, Török Imrével, amily ügyesen csak tudsz, mert mi is nyugtalankodunk. – Lajos anyja tépelődött magában. A királyné meghagyta a gyógyszerészár gyógyszerészének, hogy jó mérget készítsen; és gyógyszerésze elkészítette. És azok a fent mondott hűtlenek, kivált István kincstartó, társaival együtt azt

mondták, hogy amit csak igazgat és kormányoz Török Imre Magyarországon tisztségében, azt mind meg kell ígérni neki örökre fiáról fiára birtokul. Hogy már el volt látva tanáccsal Kázmér fia Lászlónak felesége, ismét gyorsan magához hívatta ebédre Imrét, s felnyergelt lovat vittek érte. Eljött az ebédre, s az ebéd után a királyné hízelgő szavakkal kérlelni kezdte őt, és könyörögve kérni, hogy ha el tudnád veszejteni, drága uram, azokat a gyermekeket, veszejtsd el, mert ha azok emberkorba jutnak, nagy pusztulás lesz a magyarok között, nagyobb zűrzavar, mint most. Azért, Imre uram, inkább el kell ezt kerülni, mint megszületni hagyni. – Imre azt mondja: Nem tudom, hogyan kerülhetjük el. – Mondja a királyné: Vállald el nekem hitedre és emberségedre titkon az én tervemet, s nagyobb leszel Magyarországon, mint előbb voltál. Hogyha elvállalod, és tervemben hűségesen eljársz, ahány várost csak igazgatsz tisztségedben Magyarországon, én azt mind neked fogom ajándékozni függőpecsétes bullás privilégiummal. – Hogy ezt Imre hallotta, s hogy látta a királynét nagyon könyörögni és kérni, megörült szívében. – Teljességgel megteszem, amire biztatsz, de előbb add át nekem a kezembe a függőpecsétes privilegiális levelet, s azután majd eljárók felséged megbízatásaiban. – Mondja a királyné: Megteszem, amire buzdítasz, de te is abban, amire buzdítalak, buzgón el fogsz járni azért a sok birtokért. – És hozatott írottáblát, s maga Török Imre írta fel elsőnek a Körösközben levő gyulai várat, másodiknak a Duna folyóhoz közel fekvő szerémi Cserög várát tartozékaival, harmadiknak a Bács vármegyei Szabadka várát telkeivel, negyediknek Világosvár várát jövedelmeivel. Ezt az írást átadta a királyné kezébe. És a királyné maga nyomban tanácsosaival, Korvin János ellenségeivel, határozta meg, hogy a fiai ellen, hogyan kell elveszejteni, hogyan kell őket kiirtani a világból. Ezalatt a királyné hívatta Török Imrét, s átnyújtotta és odaadta a megírt adománylevelet, a pecsétes bullát, s felolvastatta, hogy mielőtt elmennének az adományozandó helyre, vizsgálják meg az adományok tárgyát. – Jól van – mondja Imre. És azonfelül a királyné többféle kedves holmival együtt adatott Imrének négy poroszkáló lovat s költségeire kétezer márkát, s megígértette vele, hogy királynéja kérésének jó teljesítője lesz; és átadta neki a kezébe a mérget.

És amidőn Imre gyorsan Horvátországba érkezett, s a hercegné házánál lováról leszállott, hogy játszottak a gyermekek, Korvin János fiai pajtásaikkal, s meglátták Imrét, tisztjüket, abbahagyták a játékokat, nevelőatyjukhoz futottak,

s mondták a szegények: Apám, apám, mit hoztál nekünk? – És mondta: Hoztam, uramnak fiai. – És az ártatlanok mindegyikének adott egy-egy kis dobozt a kezébe. Édes sütemény volt az, és örültek a gyerekek az ilyen nyalánkságoknak. De keserű volt végül nekik, csakhamar betegségbe estek, s két hét alatt eltávoztak a világból Atyjukhoz. És ez volt már az 1500. évben.⁴¹

Török Imre örült magában, hogy a királyné kívánsága szerint cselekedve, a királyné ígéretét beteljesedve látta. A hercegné, Korvin János özvegye nem tudta fiai vesztének okát. A lator Imre tisztartó számvetést csinált úrnőjével, s a lator óvadékkal úrnőjét arra kötelezte, hogy neki ötezer márkát fizessen. És Imre gyorsan tüstént ellovagolt Magyarországra mintegy jogos birtokára, s kirekesztette úrnőjét törvényes jóságaiból.

Szegényke már nem tudta hova lehajtani fejét. Hogy ezt megtudta Lőrinc herceg, s azt, hogy ő még leányával van, s hogy a magyar országlakosok a zenggi bánaságot Both Andrásnak adták, nagy haddal felkészült, hogy megy a zenggi bánaság elfoglalására. És a hercegné nem tudta, mely részre lovagoljon. Török Imrét magához hívatta, s vele jóvőgre elintézte, hogy a gyulai várát átengedi úrnőjének, a hercegnének, ez viszont leteszi az ötezer márkát, s azonfelül neki, Török Imrének rendeli Perényi Imrétől szerződés szerint Attya várát. Most már elégedett volt Török Imre; megengedte, hogy úrnője elmehessen a gyulai várba.

Bejött Magyarországra a hercegné. Korvin Jánostól volt egy nagyon szép leánya. És nemsokára, Gyula várába való érkezése után a hercegné mindjárt elfoglalta Solymos várát, a megerősített Lippa várost és Világosvár várát. És leányát egy nagy úr, név szerint Pálóczi Mihály jegyezte el magának. A lator Imre arra gondolt, hogy ha Pálóczi nagyságostól neki gyermekei lesznek, a jövőben talán bosszút állnak rajta. A leánynak ezért egy jó szakácsot rendelt, aki a fogásokat nagyon ügyesen tudja elkészíteni. És úrnője előtt, mint a méz, úgy folyt szava Imrének, de epét hordott szívében. Azt mondta a hercegnének, hogy a leány egészségére alkalmazta a szakácsot. És a szakácsnak három falut ígért, s hogy őt nemessé teszi. És a lator szakács ígéretet tett neki, s úgy is tett, hogy a leány nemsokára kimúlják a világból. A szakács megugrott, mert rájötték a szakács latorságára; Imrétől megkapta a három falut. És azután a leányt nagy tisztességgel temették el a barátoknál. És én előénekes voltam a parokiális templomban, s társaimmal énekeltem a zsoltárkönyvet nyolc személlyel; és nyolc márkát adtak.

Ezután a hercegné még nagyobb özvegységben maradt. Majd Lőrinc herceg jótállásával az egész gyulai vármegyét megadóztatta magának, s a jobbágyoktól az adót behajtatta, s minden öt arany forintból egyet átengedett Lőrinc hercegnek, aki jó bajnoka volt a hitnek.

Kázmér fia László királynak volt egy rokona, György őrgróf,⁴² s ennek rendelték feleségül a hercegnét, amikor az 1505. évet írták. És a menyegző gazdag volt. Nagy fényűzéssel élt ez a jövevény Korvin János birtokából és kincseiből. Tíz évig élt a hercegnével. És szüléssel az őrgróftól nem tudott gyermeket kapni. Kincset kezdett ez tőle tudakolni, ő pedig, szegényke, megtagadta. A nagy gazember megragadta őt a hajánál fogva, és nagyon verte, s a szegényke megmutatott mindent, amit csak tudott, az egészet, a legfényesebb királyi javakat. Az úrnő természetesen gyenge volt; összeesett a verés után. És eltávozott a világból Atyánkhoz, s eltemettük őt a barátoknál tisztelességgel. Óérette is énekeltem a zsoltárkönyvet tíz iskolás személlyel, s bőségesen megvendégeltek. Végül az a nagy gazember nagy fényűzéssel ivott, evett, játszott, paráználkodott; a parasztok iránt mégis nagyon igazságos volt, és megtartotta őket megterhelés nélkül. És mondták: Mi hálát mondunk, hogy ily jószágos urunk van, s az isten kosarában vagyunk. – Cseh László király halála után György őrgróf kiment Magyarországból, és hazájába, Morvaországba tért vissza. Nem sok napot élt, hanem hamarosan kimúlt a világból. És így pusztult ki Mátyás király nemzetsége az esküszegő magyar mágnások által. És így tovább.

BAKÓCZ TAMÁS ESZTERGOMI ÉRSEK A PÁPAVÁLASZTÁSON.

Rómában püspök nélkül voltak. Levelet küldtek Tamás esztergomi érseknek, hogy menjen a konzisztóriumba pápát választani. Hogy elolvasta a bíbornok levelét, bement László királyhoz Budára, s sokat tárgyalt vele, hogy tartson-e részgyűlést, vagyis hívja-e össze csak a mágnásokat, kik már fiatalok voltak, hogy az ő tudtukkal menjen Rómába pápát választani.

A király tüstént levelet küldött Lőrinc herceghez, mert még élt, s a másik nagyságoshoz, Báthori Istvánhoz, Temesvárra, s a harmadikhoz, az erdélyi vajdához, Szepesi Jánoshoz.⁴³ És így megparancsolta nekik László király, hogy jöjjenek el, mert fontos ügyük van. És megjelentek Budán. Mindegyik megszállt a saját házában, s a következő nap bementek a királyhoz gyűlésbe. Tamás érsek volt már a szenior a királyi felség tanácsában; köztük ülve előadta ügyét, hogy az isten kegyelméből Rómában engem óhajtanak, hogy jelen legyek a pápaválasztáson. – A magyar mágnások egy lélekkel azt felelték: Jól van ez nekünk, magyaroknak tisztességére és gyarapodására. – Mondja az esztergomi, mint atya ülve köztük, mert ifjak voltak: Jó lenne-e, ha a törökök ellen szent keresztet hoznék Rómából attól, aki az új szentséges lesz, legfőbb felhatalmazással, búcsúkkal a büntetés és bűn alól? – Ezt hallva az ifjú mágnások egyszerre felkiáltottak s mondták: Jól van, jól van, tisztelendő érsek atyánk, s egyáltalán ne is legyen másképp. De hát te különben is egyéb címeid közt konstantinápolyi pátriárkának írod magad. – Mondja az esztergomi: Ezért is akarom én. – És így röviden befejezték gyűlésüket. Az esztergomi elment főpapságba, s mindennap a lehető legjobban kezdett felkészülni a római székhöz való utazásra. Drágakövekkel, aranyos öltözetekkel s más különféle ékességekkel megrakott tíz aranyos és díszes négyfogatú kocsit, s bele voltak rakva ágyneműi. Udvarának, nagyoknak-kicsinyeknek négyféle öltözet ruhát készíttetett. Először háromszáz cselédjének zöld színű aranyos bársonyból készíttetett ruhát, másodszor csináltatott háromszázat fehér tafotaselyemből, harmadszor csináltatott háromszáz különböző piros színű atlaszselyemből és aranyos bársonyból öltönyt, negyedszer készíttetett háromszáz személyre fekete bársonyból öltönyt. Az útra rendelt három hordó bort. És így készült fel az útra. A pohárasztalra való kincset tíz nagy szekérre rakatta fel. Amikor közel volt a Tiberishez, hogy hallották őt Rómába jönni, feldíszítették a város utcáit s tereit. Meghallotta Tamás érsek, hogy a város fel van díszítve. Majd megparancsolta intézőjének, hogy adja ki először a zöld színű aranyos bársony öltözetet, hogy öltse magukra. Némelyik ruha csiszolt gyöngyökkel, némelyik drágakövekkel volt elkészítve; és így tovább. Én ezeket saját szememmel láttam. A rómaiak csodálkoztak gazdagságának ily pompáján. Úgy mondják, hogy egy magyarnak, aki gazdagon öltözve lépett be Rómába, azt mondták, hogy a török császárnak már jelentették ezt kémei. Amikor Tamás érsek meg-

szállt palotájában, megparancsolta szakácsainak, hogy mindegyiknek legyen a fején aranyos szalagja, főköttője, s mindnyájan bársony- vagy selyemruhában legyenek. Körülbelül tíz asztalt s egy hosszú asztalt díszítettett fel olasz módra aranyedényekkel és ezüstedényekkel, s körülbelül huszonöt aranyozott tállal hordatta fel a fogásokat. A harmadik napra meghívatta a bíbornokokat. De egy közülük, György szenior nem jelent meg az ebéden. Tamás kerékyártó meghívatott főpapokat, kolostoriakat és doktorokat is, hogy jöjjenek az ebédre. Megtöltötték asztalait, s három napra vendégül látta őket. Erős volt a hír Tamás kerékyártóról, hogy ő lesz a pápa. Némelyek azonban azt mondták, hogy ne más nemzetiségű legyen, hanem olasz, mint azelőtt. Az esztergomi úr mondja: Menjünk be a konzisztóriumba, s mindenkinek legyen meg a szavazata a cédulán. – Úgy is lett. György szenior azt akarta, hogy ő maga legyen a pápa. Tamás esztergomi mondta: Akire a sors esik, az legyen közülünk. – Összeeszték ketten, György, a bíbornokok szeniora, s ez a magyar, a másik szenior. Nem kímélték egymást. – Micsoda gazdagságod van neked velem szemben? Annyi pénzem van, hogy Róma összes tereit és utcáit be tudnám vetni. – Válaszolta Tamás kerékyártó: Nekem annyi ezüstöm van, hogy kétszáz pénzverő sem tudná pénzzé verni két évig. – Azután mindegyik letette szavazatát, és kezdték megszámolni, s csak egy szavazattal volt kevesebb, hogy a magyar legyen a pápa, mert az olaszok mind azt akarták, hogy az esztergomi legyen. Ez Györgyön múlt. – Bizony te sem leszel, ha én nem. – És a maga szavazatát mások szavazatához adta le; akié kevesebb volt, ahhoz adta szavazatát. És ez tizedik Leó volt. És tizenkét évig volt pápa, s nagy zenész volt, s ő szerzett egy mutétát: Quis, si Deus pro nobis, contra nos, si Deus est nobiscum.⁴⁴

Tamás kerékyártó négy évig tartózkodott Rómában. És amikor 1514-et írtak, elindult Magyarország felé. Az olaszok nagyon szerették volna őt megmérgezni, hogy eloszthassák maguk közt kincseit, de ő szigorúan megparancsolta étekhordóinak, pohárnokainak és szakácsainak, hogy legyenek éberek, és vigyázzanak. Egyszer hoztak neki ajándékba élő halakat. Mikor ezeket ki-belezték, sok skorpiót találtak a halakban, s ezt megmondták Tamás érseknek. Erre meghagyta, hogy mindent piacon vásároljanak a konyhára, és semmit másképpen ne tegyenek. Kérte a pápától, hogy felhatalmazásával a büntetés és bűn alól való feloldozásra búcsúbiztos legyen Magyarországon. Így is lett.

És amidőn megérkezett Magyarország határára, egész Magyarország ujjongott jövetelének, mert a pogányok ellen vörös keresztet hozott. És mindnyájan előkészítették már hadifegyverzetüket, hogy bemehessen pátriárkai javadalmába, Konstantinápolyba.

Amikor a szendrői törökök meghallották, hogy az agarénus nép a tengeren át elmenekült, megígérték, hogy a szendrői vár kulcsát átadják a nándorfehérvári bánnak, név szerint Török Imrének kezébe. Ez a lator azonban semmit sem törődött a híres Nándorfehérvárral, hogy építkezéseket végeztetett volna a tetőn, vagy az élelmet és a puskákat szaporította volna benne: semmit, hanem veszni hagyta. De azért minden évben őt megyében behajtatta az adót, s azon a nagy pénzüsszegen várakat és birtokokat vásárolt magának. Félpogány embereit kényszerítette bevonulni Nándorfehérvárra és Szabács várába, mert ezek hópénz nélkül szolgáltak, s ki-ki hazulról vitt élelmet egy hónapra; egy hónap múlva mások jöttek. Ők mindig atyámnál szálltak meg Kamonc városban. Atyám előtt panaszkodtak, s mondta atyám: Az isten mentsen, hogy ez a vár a törökök kezére kerüljön: a legnagyobb csapás lesz a széthúzó egész kereszténységre. – És végül beteljesedett atyám jóvendőlése.

Azután pedig a magyar mágnás urak meghallva, hogy a követ már jön Rómából Budára, külön ki nyolc mérföldre, ki tíz mérföldre, ki négyre, ki háromra és így tovább, elébe mentek és körülvették. Ahány parókus és kolostori csak volt Buda és Pest városában, szép és nagy körmenettel Óbudáról mennyezet alatt vezették be Buda várába, himnuszokat és egyházi énekeket énekeltek, más főemberek pedig sok trombitával és dobossal voltak ott. És háts lováról ujjával áldást osztott. Nagy aranyozott keresztet vittek előtte, mint az isten képviselőjét tisztelte őt az egész nép, térdhajtással imádta őt a kereszttel együtt, s kiáltva mondtak neki köszönetet. És nagy pompával szállt meg budai házában. Azután meghívatta ebédre a mágnásokat, s három napig vendégelte őket.

A PARASZTHÁBORÚ.

Volt ugyanabban az időben a végeken egy vitéz, név szerint Székely György.⁴⁵ Ádáz párbajt vívott ugyanabban az évben egy törökkel Nándorfehérvár alatt, húshagyókedden. Ez a török a leghíresebb volt Szendrő várában, s a magyar vitézek közül egy sem merte bajvívását elfogadni, csak Székely György. A török csak Mohamed hitét tartotta igaz hitnek, ő, György pedig Jézus Krisztusnak, Szűz Mária fiának a hitét vallotta annak. És kitűzték a párbaj napját. Amikor a kitűzött nap már elérkezett, a Nándorfehérvár alatti mezőn kezdi magát mindegyikük lovon gyakorolni. Ezután a török felállott a magyarok felől, a magyar vitéz pedig a törökök felől. Egyformán lándzsákkal rontottak egymásnak, s a mi keresztény hitünk igaz volta azonnal bebizonyult, mert György keresztény vitéz megsebezte a törököt, teljesen levágta kardjával jobb kezét, s ezt a cseh királynak⁴⁶ Budán bemutatta. A király kétszáz arany forintot adatott neki, s megparancsolta Csáky Miklós csanádi püspöknek, hogy fizesse ki. György vitézt a királyi felség udvarosai elvezették a nevezett püspök szállására. A püspök megsziidta őt, s a vitéz nagyon felháborodott, mert neki, a vitéznek, ily gyalázatos szavakat még senki sem mondott.

Elment az esztergomi legátushoz, illően üdvözölte őt, s nagy panaszt tett előtte, hogy a király ígért nekem adatni a csanádi püspök által kétszáz forintot bajvívásomért a krisztusi hit mellett az izmaelita törökkel; és a kardommal levágott jobb kezét bemutattam a királyi felségnek. De a püspök nem adta meg a kétszáz forintot, sőt illetlen szavakkal feddett meg engem. – Ezt hallva az érsek így szólt György vitézhez: Vedd a szent keresztet a pápai felhatalmazással adott búcsúkkal az izmaeliták ellen. Mi mindnyájan egy akarattal vagyunk, a magyar bárók, nemesek, nem nemesek, az összes magyarok, kik fegyvert foghatnak kezükben. – Székely György ezt hallva mondja: Ó, lelki szentatyám uram, mást nem kívánok e világon; bárcsak elnyerhetném haláloamat a pogányok ellen. Most könnyen be tudunk nyomulni Görögországba, hogy a keresztény lelkeket feloldozzuk, s megszerezzük Konstantinápoly városát a pátriárkák javadalmára. – A búcsúbiztos mondja: Jöjj el holnap, s felvarratom és felszentelem neked a skarlát posztóból való vörös szent keresztet.

Másnap tíz vitézzel jelent meg, és egyházi szertartással megkapta Szent György kápolnájában a szent keresztet. És miután felszentelték a tíz vitézt, Szent György vértanú ünnepén, mikor 1514. évet írtak, megindította a keresztes hadjáratot. Az esztergomi érsek kinevezte őt, Györgyöt, hadvezérré, s száz forintot adott neki költségekre. Székely György tisztességgel megünnepelte s megülte névünnepét, és Szent György vértanú kápolnája mellett, ebéd után, mikor már részeg volt, kikiáltatta, hogy vegyék fel a szent keresztet a büntetés és bűn elengedésével. Azonnal sokaság jött össze, igen híres férfiak, s a vezér a Szent György vértanú terén lovát táncoltatva hetykélkedett. Mindjárt háromszáz lovas állt mellé. És Pest alatt, Szentfalván szállt meg, s újra kikiáltatta, jöjjenek a szent kereszthez, ki-ki jöjjön megváltani lelkét bűneitől. És jöttek sokan, háromszáz lovas is. A szám már hatszázat tett ki. S elment Tiszavarsányba. Ott hasonló módon kikiáltatta a vezér, jöjjenek a szent kereszt felvételére, megváltani lelküket a büntetéstől és a bűntől; ugyancsak eljött háromszáz lovas és háromszáz gyalogos, készen a halálra a szent kereszt mellett. És elment ezután Nagytúrba; ott is kikiáltatta, hogy a büntetés és bűn elengedésével vegyék fel a vörös szent keresztet; s jöttek a szent kereszt felvételére több mint nyolcszázan.

Közben talált Székely György egy adószedőt, és ötszáz márka volt nála készpénzben. Őt megölte, és a pénzt elvette. Rendelt már Székely György trombitásokat dobosokkal. Rendelkezett, és felkerekedett Nagytúrról. Vele volt Ványai Ambrus parókus⁴⁷ egy csapattal; ez krakkói baccalaureus volt és dühös természetű, mégis tele minden tudománnyal. Amint Székely György táborához érkezett, beajánlotta magát. Mivel Székely Györgynek nem volt jegyzője, megörült neki. A folyó mentén elindult Hegyére⁴⁸, s ott megszámlálta népét. Megszámláltak kétezer lovas és háromezer gyalogost. Békés mellett is tábornak ült, s ismét kihirdette, hogy jöjjenek felvenni a szent keresztet, amelyet a mi szentséges atyánk, Tamás érsek Róma szent városából hozott üdvösségünkre s a mennyei korona elnyerésére. – Jól jövedőlt, mert ez végül beteljesedett. Amit hallva a szittyia magyar nép, sokan tódultak hozzá. És az az Ambrus pap és jegyző megadta magának a felhatalmazást megszentelni a népet a szent keresztre. A vezér levelet íratott említett jegyzőjével a királyhoz; és Tamás érsek legátusnak ezt írta: Induljon már el hadával, amekkorával csak tud, szentséges atyaságod, utánam, mert van már tízezer lovasom és háromezer

gyalogosom, s én be fogom őt vezetni Konstantinápoly városába, pátriárkaságába. – Ugyanakkor a fiatal mágnsok semmit sem gondoltak azzal, hogy a pogányok ellen menjenek, mert ettől már elszoktak.

Látta és hallotta Cseh László király, hogy önkényesen adott az érsek felhatalmazást ilyen latornak. A király magyar udvari emberei vádolták a királyt és a legátust, hogy belső háborút támasztottak. Az érsek ezt mondta: Ugye, ti kértetek engem, hogy hozzak szent keresztet az izmaeliták ellen. Most már keljünk fel, és menjünk hadvezérem, Székely György után. – De semmiképpen sem akartak ők menni, mert már elszoktak a háborúskodástól. A legátus, látva haszontalan tétlenségüket, elhallgatott, s levelet írt Székely Györgynek, hogy ő is álljon el a háborútól, hagyja abba a toborzást, mert a mágnsok nem akarják. – Hogy a levelet elvitték Székely Györgynek, haragra gyulladt: Nem vagyok gyerek, nem vagyok én őrült, hogy engem kijátsszatok. Az istenre és a szent keresztre, megfenyítlek benneteket. – Amint e szavakat megtudták a bárók, főemberek, főpapok és más magyar urak, összejövetelt tartottak, hogy ha Székely György nem áll el a szent keresztől, akkor ki fogunk téged irtani. – A gyűlésből levelet küldtek Székely Györgyhez; kezébe adták; elolvastatta nevezett jegyzőjével.

Hogy már megértette a főurak nemakarását a törökök ellen, sőt azt, hogy inkább a szent kereszt ellen akarnak harcolni, semmit sem félt az uraktól, mert már húszezer ember volt alatta. Közben jött egy Lőrinc⁴⁹ nevű pap nagy csapattal, több mint kétezer emberrel. És jött egy másik, Balogh István nevű deák háromszáz gyalogossal, s jelentkezett hadinépével.

György már a Körös mellett fekvő Gyulához indította el seregét, s a mezőn tábornok ült, s ott harmadszor számlálta meg hadinépét. Úgy találták a számot, hogy már harminchéromezer ember van, lovasokkal a gyalogosok. A nevezett Balogh Istvánt kétezer emberrel a csanádi szöglettel szemben levő apáti rév elfoglalására küldte. Másfelől pedig a magyar mágns urak akkor titokban nagy sereget gyűjtöttek. Báthori István Temesvárról, meg Csáky Miklós csanádi püspök, s a nemesek mindegyik alispánja felkelt a keresztések ellen. Azután Balogh István elfoglalta az apáti révet a Maros folyónál. Ezután István ispán és a püspök Balogh Istvánra támadt, de ezek helytálltak. Kétszer intéztek támadást ellenük, s nagy viadalt vívtak egymás közt; több mint egy óráig nem bírták a keresztésektől elfoglalni a tábornok; csak nagy nehezen vették

el tőlük. Balogh István elfutott urához, Székely Györgyhöz, s mindent elmondott, hogy megverték és kifosztották a mánások és a nemesek, s nagyon nagy volt vérük folyása; a parasztok közül pedig sokan elmerültek a Maros folyóban. A főemberek és a nemesek örültek a zsákmány hasznának. Ezután Nagylak mezővárosához lovagoltak, ott tábornok ültetnek, citeráztak és bodzasípon fútyáztak, énekeltek és örvendeztek.

Ezután az érsek megtudva a keresztesek pusztulását, kiközösítés átkával kihirdette, hogy minden keresztes menjen haza. Mert az esztergomi legátus látta az igen nagy széthúzást Magyarországon. A királyi felség udvarosai mondták: Előbb kellett volna e pusztulást meggondolnod. Már sok nép felkelt: nehéz már megszüntetni.

Azután pedig Székely György kikémlelte, hogy a püspök, Báthori István és a többi nemes nagyon örvendezik. Szent Lőrinc vértanú előőrnépén,⁵⁰ éjszaka, az esti imádság órája után gyorsan megindította seregét Székely György. A nap már felkelt. Minthogy már tizenkétezer embere volt Gyulánál, megostromolta reggel a folyó melletti nagylaki várat a benne levő magyar urak felett. A sok nép a mezőváros házainak cserepeivel gyorsan feltöltötte a vár árkat egészen a tetejéig, s a várat felgyújtották. Báthori István még ágyban feküdt a szerémi bor bőséges ivásától, s így a többiek is. Ő megmenekült oly módon, hogy mezítláb, süveg nélkül, egy ingben Temesvárra futott egy nyereg nélküli lovon; ezt káplánja, Lőrinc rendelte oda; így jutott Temesvárra. Azután, hogy a vár nagy lánggal égni kezdett, Miklós püspök Csanád felé menekült. De a keresztesek utolérték, s megkötözve Székely Györgyhöz vitték egy ispánnal, név szerint Ravazdi Péterrel együtt. Majd Székely György így szól a püspökhöz: Jól jöttél; emlékezz rá, püspök úr, miképpen utasított téged a múltkor a király Budán, hogy nekem kétszáz márkát adj az én vitézi asztalomra, s te megtagadtad; azonfelül gyalázatos szavakkal szidalmaztál mint latrot. Bár én éretted, az árvákért, az özvegyekért és az ártatlanokért a pogányok ellen véremet ontottam, engem mégis hálátlanoknak mondatok. – Megparancsolta a gulyásoknak⁵¹ a következő magyar szavakkal: Korpázd meg ezt a bestyét! – Mindjárt megragadták a nevezett püspököt, s karóra húzták lábával felfelé. És Ravazdi Pétert keresztre szegeztette fel, s más nemeseket karddal földre terítették.

A PARASZTHÁBORÚT LEVERIK. DÓZSA KIVÉGGZÉSE.

Báthori István temesvári tiszt ismét sok nemest gyűjtött Székely György népe ellen. Ezt hallva, Székely György gyorsan megindította seregét, a kereszteseket Nagylakról; velük volt a rác nép nagyobb része. Amikor meglátták a keresztesek csapatait, félelmükben megfutamodtak, de azok követték őket egészen Temesvár városáig. Székely György ostrom alá vette felettük Temesvár várát, bezárta őket, s két hónapig, Szent Lőrinc ünnepétől Szent Mihály arkangyal ünnepéig ostromolta a nevezett várat, úgyhogy már nem volt élelmük, és lóhúst ettek. Szepesi János erdélyi vajda pedig nem törődött velük. A temesvári Báthori István, nemeseivel és nem nemeseivel együtt, kérte őt nagy reménnyel a mindenható isten és az ő Anyja szerelmére, s várta, hogy szabadítsa ki őt övéivel együtt az oroszlán torkából, mert nagy kétségbeesésben vagyunk, hogy kegyetlen halállal halunk meg. Lászlónak és fiának halála után nagyságodat fogjuk megkoronázni. – És saját kezű levelet küldött János erdélyi vajdához. Amikor meghozták a vajda kezébe a levelet, s ez elolvasta és megértette, háborút hirdetett. És amikor sokasága volt, megindult seregével, s a fegyvereseket és huszárokat rendezte. Itt támad a harmadik hitszegés; jól fogd fel, olvasó, eszedben! Hitére írt levelet Györgynek, hogy ne féljen, mert én is veled vagyok. – A levélben határidőt írt a 16. napra. Székely György mondja a kereszteseknek: Íme, a vajda úr jön a mi védelmünkre; íme, az ő levele hite alatt írva; semmit se féljünk! – A keresztesek azonban mondták: Nagyságos urunk, semmiképpen se higgyünk neki, mert Katalin ő. – Azaz elasszonyosodott ember.

Tizenhat nap előtt, már az ötödik napra Erdélyből Temesvárnál állott seregével János vajda. Mindjárt kihirdettette a keresztesek népének, hogy mivel ők szegény, szenvedő és békés parasztok, ki-ki iparkodjék már haza gyermekeihez a tél miatt élelmiszert gyűjteni.

Azután pedig, hogy a keresztes hadvezért elfogták, akiknek gyors lovuk volt, futottak, ahová tudtak. A gyalogosok együvé összegyülekezve a vajdával szemben felálltak, hogy még harcoljanak vele. Amint látta János vajda, hogy még állhatatosak szívükben, ismét kikáltatta harmadszor hitére, hogy ki-kimenjen haza ennivalót gyűjteni télire. Hogy hittek neki, a nemesek elkezdték azokat a szegényeket karddal megsebezni és nyakazni, s sokat megkötözve vezettek a vajdához. Györgyöt keményen bilincsekben tartották. Már Temesvár várából is kitörték a többi keresztesre, és sokat kiirtottak.

Hogy már így György vereségét teljessé tették, a magyar mánások összegyülekeztek. Köszönetet mondtak az erdélyi vajdának, hogy megszabadította őket az oroszlán torkából. És nagyon ajánlották magukat örökre az ő szolgálatába, hogy ha Magyarország megszakadásra jut fejedelem nélkül, akkor téged teszünk királlyá; hogy csak add át nekünk kezünkbe Székely Györgyöt, hogy elpusztítsuk őt kegyetlen halállal, mert nagy romlást tett Magyarországon tűzzel és karddal. – Mondja János vajda: György kegyelmet nyer rokonom, Petrovyt⁵² által az én hitem s az ő hite alatt. – Vajda uram, semmi sem lesz a ti lelkiismeretetek terhére, csak a mi akaratunk legyen kedves nagyságodnál. – És így különbözőféle beszédekkel könyörögtek. És engedett nekik. Hogy látta vesztét Székely György a gonoszok keze által, így szól: Vajda uram, ne ölj meg, mert jövőre neked sokat szolgálhatok, többet, mint a magyarok egész nemessége, mert állatiasak, és sokat fogsz még tőlük szenvedni. – A vajda György szavaira nem válaszolt. És a hitetlenek megragadták őt, s letették egy föld alatti verembe a harmadik napig. A harmadik nap bírói székbe gyűltek, s maguk elé vezették. És mondta: Kérlek megígért hitedre, vajda uram, csak testvéremet ne engedd megölni, mert jobb vitéz, mint én. – A bírák ellenségei voltak. És mondta: Vigyetek Budára, hogy legyen nyilvános ítélet arról, vajon van-e bűnöm vagy nincs. – Mi nem akarjuk. – Odarendeltek fáraókat⁵³ szénnel és fogókkal, s ezek vasból egy koronát készítettek, nagy tűzbe tették, s fogókkal a tűzből kihúzták. Hogy már jól áttüzesedett, György fejére helyezték. Azt mondják, meg sem mozdult, hanem türelmesen elviselte. És másodszor is rá tették a szénre, hogy jó tüzes legyen, s fejére helyezték a koronát. És harmadszor szintén. Ezután a gulyások, azaz a hajdúk, akiket fogságban tartottak, vagy tízen körülvették. Meztelenre vetkőztették őt, s az említett gulyásokkal felfalták. És így egy óra alatt felfalták. Mindent békésen elviselt: Ezt szom-

júhoztam mindig a pogányoktól a szent kereszt mellett, s íme, most testvéreimtől szenvedtem el. – Második Macedóniai György vértanúként⁵⁴ csodálták, mert békésen szenvedte el. És szeme láttára testvérét, Székely Gergelyt darabokra vágták, s azután bátyjával, Székely Györggyel együtt, akinek ez harmadik büntetése volt, lefejezték Szent Demeter vértanú napján.⁵⁵ És György fejét Szegedre küldték, mert ezek csatlakoztak hozzá. A szegediek ereklények tekintették a fejet, mások azonban gúnyolták. És így neki a mérlegén háromszoros büntetés volt: először a tüzes vaskorona, másodszor, hogy a gulyások fogaikkal marcangolták belső részeit, harmadszor, hogy lefejezték. Íme, Székely György, jóslatod már beteljesedett akkor, amikor, mialatt a szent keresztet rajta megszentelték, mondta: Jöjjetek utánam, testvéreim, a koronázásra a pogányok ellen és a magyarok hitetlenjei ellen. – És így végezte életét.

Másodszor egy Lőrinc nevű pap kelt fel. Bátor férfiú volt. Ez a vitéz katoná felkelt, és felvette sok néppel a szent keresztet. Sok hitetlent legyőzött, akik felkeltek ellene, s igen nagy hírnű férfiú volt. A vajda úr Tomori Pált⁵⁶ küldte utána. Amikor megtudta, hogy Györgyöt oly kegyetlen halállal kivégezték, s csalfa hittel rászedték, Bihar mezővárosnál volt hadával; sokat pusztított és zsákmányolt, s vért ontva a váradi hívek közt, harcolt. És Jeromos kántor nagyon könyörgött neki, s Lőrinc pap a saját akaratából csatlakozott hozzá, Váradról Keresztszegre sietve. Ott a nemeseket és bárókat megfenyített, s nagy pusztítást vitt véghez, s Keresztszeg várát ostromolta. Azután viszont Pöstyéni Gergely váradi tisztt kelt fel; nemesekkel és nem nemesekkel Lőrinc pap ellen indult. Ezt megtudva, Lőrinc pap nemsokára táborát ellenük fordította, megütközött velük, és egészen Váradig vágta őket; a földön sok holttestet számláltak meg. Azután Solyom várát ostromolta a hitetlenek ellen, mert ezek is sokat megöltek a keresztesek közül. A parasztok sokaságával rohamot intézett Solyom vára ellen, s bevette. Ő is sok talentumot adott nekik, vagyis ugyanazzal a mértékkel mért vissza. Midőn hallotta, hogy Tomori Pál csapattal már Váradon van, ezután természetesen ő is Bihar mezővároshoz közel ültött tábor. Megtudva Tomori, hogy ő Biharban van sokasággal, nem sietett ellene, Lőrinc pap ellen, mert ez buzgó volt hadifegyverzetben harcolni. Kihirdette, hogy amelyik paraszt csak haza akar menni, hitemre és János vajda hitére meg az országglagosok hitére szabadon hazamehet. – Ezt hallva egyesével, kettesével megugrottak. Amint ezt Lőrinc pap látta, megijedt; megmaradt

népét bátorította, s kijelentette, hogy ha a felséges isten segítségével győzelmet nyerünk, mindenki megkapja a nemesek birtokát. – Amint Tomori Pál megtudta, hogy Lőrinc kevés néppel van, megindult ellene. Mindkét oldalról szemben felálltak és támadtak. A kereszteseket legyőzték. Lőrinc pap Zilahra futott, a keresztesek pedig mind földre terültek. Itt veszett már el, olvasóm, a magyarok hite. Végül a parasztok látták, hogy Lőrinc papot legyőzték; tanácsot tartva maguk között ily módon határoztak: Fogjuk el Lőrinc papot, s vezessük a vajdához, hogy magunknak kegyelmet nyerhessünk. – És így valóban elfogták, és elvitték az erdélyi vajdához, s kegyelmet kaptak. Lőrincet levetkőztették, s az isten testét találták nála; ezzel ítélték halálra. Kolozsvárott nyársra húzták; nagy máglyát emeltek, a tűznél megsütötték, s így vértanúságot nyert.

A keresztesek egy másik hadvezére volt Szerémségben Nagy Benedek, nagy sokasággal a kamenci révnél. Megtudták ezt a végeken a vitézek, akik Nándorfehérvár várában és Szabácsban laktak; felkészültek a háborúra. Gyorsan a keresztesekre támadtak. A szegényeket leverték, és zsákmányukat elvették. A keresztesek vezére futásnak eredt. Hogy ezt nemsokára Blaskó nándorfehérvári vicebán megtudta, utána ment faluról falura. Perlakon elfogta. Budára vitte a nevezett bán Nagy Benedeket, egy csanádi származású kereskedőt, harmadikul egy szerzetest és sok más foglyot. Benedeket természetesen négy részre hasították, másokat megnyúztak, másokat pedig megsütöttek, s így irtották ki őket.

Térjünk vissza Balogh Istvánra. Hogy meghallotta a keresztes nép vesztét, és Munkács vidékén volt, éjjel megszökött népéből, és Havasalföldre jutott. Hogy ő így ügyesen elmenekült, soha többé nem jelent meg, s azt mondják, hogy szerzetbe ment.

BÁTHORI ISTVÁN NÁDOR MEGMÉRGEZTETI BÁNFFY JAKAB TEMESVÁRI ISPÁNT.

A vajda ismét nagyon vidám arccal lakmározott vitézeivel Erdélyben. De ott elvesztette Bánffy Jakabot fősvénysége miatt, mert nem ajándékozott meg ilyen vitézt, s csak hitvány hópénzt adott neki. Bánffy igen szégyenkezett magában, s azt a pénzt Kolozsvár utcáin és terein szétszórta, s a kicsinyek örültek neki. Bánffy azért is hagyta el őt, mert megtudta, hogy a törökökkel barátságra lépett. Ez a Bánffy Jakab Budára érkezett. És a helytartó Budán Báthori István volt. Midőn Báthori meghallotta, hogy Lajos király az udvari tanácsosokkal temesvári ispánságát Bánffy Jakabnak adta, s ezt ispánná választotta, epét hordott szívében. Azon gondolkodott, miképpen árthatna Bánffy Jakabnak.

Volt a király őfelségének egy szakácmestere, név szerint Bosnyák Mátyás. Báthori István közölte ezt a szándékát Bosnyák Mátyással. Köztünk elterjedt a hír, hogy Báthori István Velencéből titkon hozatott mérget, ami végül bē is igazolódott. Kettőn elhatározták, hogy Bosnyák meghívja Bánffy Jakabot ebédre. – Oly szert adok neked, amelyet beadhatsz neki vagy ételben, vagy italban a szájába. Ezután nem félek tőle, hogy az én javadalmamba ülvē fel-emelkedik. – És ebben egyetértően megegyeztek. Bosnyák Mátyás meghívatta Bánffyt már másnap, csütörtökön, péntekre ebédre. Bánffy Jakab hálásan fogadta az iránta való szeretetet. Azután meghívta Bosnyák Báthori Istvánt is, de mivel a nádor négy vendéget hívott magához, buzgón kimentette magát. Mivel káplán voltam Bánffynál hat hónapig, s azonfelül lelkifiam is volt, tudtára adtam gyanúmat vitéz szolgálainak, Angyal Tamásnak és Bezerédi Ferencnek. Ezek akkor ezt elmondták neki, s nagyon őrizték. De máshonnan megkörtökeztek őt, hogy csak jöjjön el ebédre a logodi kertbe.

Bosnyák Mátyás vett egy nagy csukát, s gyomrát megtöltötte illatos drága fűszerekkel, s a sáfránba ő egyedül tette bele a mérget, hogy elkeveredjék, de jól odakötözte, hogy ne járja át az egész ételt a méreg ereje, hogy mások is ne szenvedjenek halált. És így végül ő egyedül beletette a fazékba. Kérte, hogy üljének az asztalhoz; elhelyezte Jakabot jobbára, és vitézeit hasonlóképpen. Hogy az asztalra tették az első fogást, azt a nagy csukát, először Bosnyák vette

ki a tálból a csuka gyomrát, s tányérjára helyezte. Mivel én ott álltam, ezt láttam. Minthogy Bánffy kedves volt Bosnyák Mátyás irányában, mert nagy barátságban volt Bosnyák Báthori Istvánnal, nem szólhattam, s nem is tartoztam szólani. De én nagyon néztem Bosnyák Mátyás álnokságát, mivel szegény nagyon fecsegő volt; mint valami félbolond vagy dühöngő volt ez a Bosnyák Mátyás. A beszélgetések közben Bosnyák a tányérján késével középen kettévágta a csuka gyomrát, s egy részt odadobott Bánffy Jakab tányérjára. Ez belül nagyon veres színű volt, mintha nem lett volna jól megfőzve. És mikor maga Bánffy ránézett vitézeire, Botha István mondta: Uram, nem jó, dobd el magadtól. – De ő bátran lenyelte, s mindjárt jó bort ivott. És az ebédet bőségesen befejezték. De Bosnyák Mátyás a tányérján a maga részét nem akarta megenni, hanem kiadta titkáranak, mert az jól tudta az ebéd álnokságát.

Hogy már Jakabot szállására kísérték vitézei – Szombathelyen volt szállása Csaplár Istvánnál –, akkor Menyhért deák, Báthori jegyzője már várta szállásán; átadott neki a kezébe egy nagy vésett aranygyűrűt és viaszt, és egyszersmind sok összekötött levelet, és mondta: Nagyságos uram, az én nádor uram kéri nagyságodat, hogy saját kezűen tegye fel a hetedik pecsétet, beleegyezésül arra, hogy Verőce vármegyében behajtsák az adót. – Amikor ezt meglátta Bánffy Jakab – nagyon boros volt –, kikapta Menyhért kezéből az aranygyűrűt – a viasz már rá volt illesztve a papírra –, nyelvével mindjárt megnyálazta, s a pecsétet a viaszra helyezte. Menyhért deák gyorsan elfutott nádor urához, s ez megkérdezte, vajon megnyálazta-e nyelvével. – Mondja jegyzője, Menyhért: Igenis, uram. – Mondta a nádor: Jól van.

Ezután egy óra múlva Bánffy Jakab ágynak dőlt, s megparancsolta, hogy azonnal menjünk ki Budáról, mert én már mindjárt meghalok. – Vitézei tüstént szekérre tették, s Budáról ellovagoltak a Duna folyó mellett fekvő Órszigetre. A méreg őt még jobban átjárta. Hamar ismét lóra kaptak, s a beteget ismét a szekérre helyezték, mert látták, hogy napról napra jobban felfúvódott a teste. Ez volt októberben, Szent András apostol előünnepén. És Verőcére vitték őt. Úgy megdagadt a szeme, hogy már nem láthatták a szemét; és megbénult a nyelve, nem bírt gyónni. És mondták: Ez, uram, a budai ebéd. Mi tanácsoltuk neked, hogy nem kellett volna neked elmenned mulatni Budára.

Bosnyák Mátyás azért félt Bánffy Jakabtól, mert valami gyalázkodást mondott Bánffy Jakab ellen, s Bánffy Jakab szembe megfenyegette őt, mondván

neki: Bizony, bestye, el fogod szenvedni a halált, mert te tisztességem és emberségem ellen gyalázatot mondtál. – Amidón Bosnyák ezt hallotta, mondta: Nagyságos uram, én bizony nem, s másoktól sem hallottam. – De ő azután kérlelte, és megengesztelte sok ajándékkal. Végül Bánffy kimúlt a világból, s elment atyáinkhoz, Ábrahám őséhez. És eltemették a sírba Verőcén, ahol a Bánffyak régtől fogva temetkeznek. És így tovább.

De ez a Bosnyák nem sokáig élt; hirtelen meghalva találták meg ágyában. És átkozták őt, hogy a teste olyan volt, mint a szén, és piszkos, s ként éreztek kamarásai. Budán temették el az augusztinusok Szent István kolostorában. És így tovább.

NÁNDORFEHÉRVÁR OSTROMA ÉS ELESTE.

Hogyan vette már ostrom alá a törökök császára Nándorfehérvár várát, s hogyan foglalta el.

Itt már kezdetét veszi a császár óvatos mesterkedése. Először is utasította szendrői tisztjét, Bali basát, hogyan járjon el vigyázva, hogyan tartson barátságot a helyettes magyar vártisztekkel, mert ismerte a törökök császára a magyarok állhatatlanságát, s tudta, milyen a szolgálatuk. És Bali bég jelentette a császárnak: Két vicebán van; az egyiket Blaskónak s a másikat Morgai Jancsinak hívják, akik kormányozzák Nándorfehérvárt uruk, Török Bálint⁵⁷ után. És ez ifjú, fiatal, de gyors. – Mondja a császár: Hála istennek. Menj tüstént, és köss barátságot velük. Én azt gondoltam, hogy Magyarországon urak vannak; pedig ezek havibéresek. És őket, főleg Blaskó bánt különféle ajándékokkal ajándékozd meg, ezenfelül ígérj nekik sok birtokot az országban a te hitedre és az én hitemre. – És ily módon kezdett Bali bég neki bőven ajándékozni először, másodszor és harmadszor is különböző ajándékokat. Viszont Blaskó is ajándékozott, amennyire tehetette. És sokáig nem háborúskodtak egymás közt, a törökök nem támadtak.

Egyszer Bali bég Sarnóba hívta csak egyedül Blaskót néhány szóra, ismerkedésből, hogy lássuk egymást időtöltésül. – Hogy a titkos üzenetből Blaskó megtudta szomszédja kívánságát, megígérte, hogy elmegy kijelölt és előre megmondott helyre és időben. Mert a magyart jól rá lehet szedni kedveskedő szavakkal és bőséges ajándékokkal. És mikor egy helyre összejöttek, a török hízelgő szavakat mondott neki. Mikor egyik a másikat megölelte, a törökök szokása szerint megcsókolták egymást. Tisztességgel fogadták szolgálóival együtt, ebédet rendeztek, jó malozsai likórt ittak, s lepihentek. A következő nap felkeltek, s lovaikon korán reggel futkároztak. És Bali bég magához hívta, s megkérdezte, vajon jól fizet-e a magyarok királya vitézeinek, s vajon óbarátságodnak van-e már birtoka Magyarországon oly hűséges szolgálataért? – Mert a török tudta a magyar vitézek felfogását, hogy nem szolgálnak a köznépert s örökségük védelméért. Blaskó nagy panaszba kezdett, hogy van már két esztendeje és több, hogy nem kaptak fizetést, hanem csak a keresztesektől zsákmányolás útján rabolva kaptam valamit. – Mondta a török: Itt jól szolgálhatna a török császárnak őtestvérséged, miként János erdélyi vajda. Én hallottam uramnak azt a tulajdonságát, hogy téged, testvérem és barátom, nagyon szeret és kedvel, éppen úgy, mint ahogyan János vajdát. Fogadd meg szavamat, Blázsi uram, mert az én uram tudatta velem: én neked uramtól annyi birtokot és várat rendelek, mint amennyi volt nálatok Magyarországon valami Lőrinc hercegnek. És a legjobb földet és várakat adja neked a császár fiúról fiúra, csak a mi császárunknak fogadd hitedre, hogy úgy fogsz neki szolgálni, mint Magyarország királyának. Minek vesztegeted így idődet hiába? És azután nálunk szabadon élhetsz; a mi országunkban nagy csendességünk van; egyedül a császár parancsol. És azonkívül a császár készül rátok fegyverrel támadni, különösen Nándorfehérvárra. Feltéve, hogy a várat megőrzöd a császártól, mit adnak neked? Véredet hiába ontod. – És sok ilyet mondott Bali bég.

Midőn több mint három óráig beszélgettek, mondja Blaskó, hogy előbb megfontolom magamban. – Sokat tépelődött magában, vajon jó lesz-e, vagy nem. Mondja Blaskó: Ha a császár hitét adja nekem levélben, pecsét alatt. Bizony, én Magyarországon sokszor gyötörtem a magyarokat, a szalánkeménieket, a kereszteseket és másokat. – És mondta Bali bég: Legyen hát! Itt a kezem, a kezedbe adom. – És megölelték egymást.

Nemsokára Blaskó a törökökhöz pártolt. Ez már az ötödik árulás,⁵⁸ hűtlenségből pártolt a törökhöz. – Ha a császár ostromolni akarja a várat, jöjjön hamar, semmit se habozzon. A tizenhatodik napra beeresztem, ha nekem segítséget nem adnának. – Ezt hallva, Bali basa mindjárt futott örvendező lélekkel urához, s jelentette ily módon urának. A császár azonnal rendelkezett, s íratott fehér pergamenre fénylő arannyal, mert a császár tudta már a magyarok módját, hogy örülnek a festett arany betűknek. Sokat ígért neki adni a pecsétes pergamenen pecsétje alatt, de semmit sem akart teljesíteni, mert prófétájuk meghagyta, mondván, hogy ha nem kardotokkal, akkor esküvel és hízeltő szavakkal: semmi vétkeket nem lesz. Bali basa elvitte az aranyos levelet s azonfelül a törökök császárától sok ajándékot.

Blaskó már örült az aranyos levélnek és a különféle ajándékoknak. És amikor a török igen gyakran eljött a várhoz, megengedte, hogy belépjen. Mások is jöttek, mert látták a törököt belépni a királyi várba; hol egy jött, másodszor öt, harmadszor szám szerint hét. És hoztak vállukon egy mezítelen törököt, s azt mondták a törökök, hogy ez a szent próféta; most újonnan támadt fel, s előre megmondja a jövőt. És híre nagyon elterjedt Magyarországon; hogy búcsúkat lehet nyerni, s hogy egészen mezítelenül mutatkozik szemérmével. És beengedte őket Blaskó a szörnyű latorral, s a városból futottak a népek a falhoz. A város néhány öregje mondta: Ó, mily nagy bolondság! – A tiszteteknek nem volt az, mert már így volt kicsinálva. És maguk a törökök, kik behozták a mezítelen prófétát, mondták: Elhoztuk őt, hogy nektek előre megmondja a jövőt. – Az ördögös mondja a jövőt, pedig ezt már kicsinálták ők maguk: a császár János vajdával, és Blaskó a törökök császárával. De a lator kikémlelte a jeles várat, hogyan tudnák minél gyorsabban birtokukba venni. Azután mondta a jövőt, hogy a török császár a várat el fogja foglalni. Mondták a várparancsnok szolgálói: Öljük meg, mert kém! – De Blaskó megvédte; és elmentek Szendrő felé. Éppen úgy volt, mint mikor a görögök az Úr megtestesülése előtt követségbe küldték Kalkhász püspököt⁵⁹ és Agamemnón vitézét, Uliaszészt⁶⁰ Apolló istenhez a Tindarus szigetérről, hogy Apolló jövendölje meg mindkét követnek az igazságot, vajon bevehetik-e Tróját a görögök vagy nem. És azután Apolló igen nagy hangan ordította és mondta, hogy a tizedik évre a görögök beveszik Tróját. Hogy ezt ketten hallották, Kalkhász püspök elszomorodott, Uliaszész pedig örült. És Blaskó megajándékozta őket, s futot-

tak vissza Törökországba. Ezután nem sok nap múlva ostrom alá vették Nándorfehérvárt, míg írták az Úr 1521. évét.

Ugyanabban az évben halt meg Tamás érsek, június hónapban, úrnapja nyolcadán.⁶¹ És az ő temetése után jött be Magyarországra egy német leány, név szerint Mária, aki már el volt jegyezve Lajos királynak. A temetésen mind ott voltak a magyar mágnások, egyedül János vajda nem. És midőn a törökök hallották, hogy Tamás érsek meghalt, mindjárt ostrom alá vétette a török császár a mondott várat, nem előbb, mert még féltek tőle, s mert az anatóliai basa a keresztfia, vagyis lelkifia volt. Azután Mária jött udvarhölgyeivel; nem volt vele egy nagy úr sem. Azután a szegény király készült az ütközetre a törökök császára ellen. Eközben az urak félbolondok voltak, s halogatták Nándorfehérvár felmentését és védelmét a tizenhatodik napon túl. Azután a királynak menyegzőre kellett készülnie. Pedig jókor segítséget kellett volna küldeniük a törökök ellen, s felszabadítaniuk a mondott jeles várat. A lator nő a Duna vizén jött meg naszádokon, s Gután, Esztergom felett állt meg. Elébe küldték a pécsi püspököt és néhai Perényi Imre feleségét, Dorottya⁶² nagyságos asszonyt; s így hozták Budára. A Duna vizéről Óbuda felett szállt partra. És azok a királyi tanácsosok, mint Móré László, Batthyány Ferenc, Kétházy Lukács és más hozzájuk hasonló latrok vezették Budára; táncoltak, zenéltek és szerelmeskedtek a pad alatt és a kárpit alatt a királyné udvarhölgyeivel, akiket magával hozott Németországból.

Ezután Báthori István Temesvárról sok magyar hadinéppel tábort ütött Futaknál⁶³, a legjobb hadinéppel. Várták a főemberek és főpapok János vajdát Erdélyből segítségül, de ő vonakodott eljönni. Ezért kétszer tartottak el-lene gyűlést, kizárták őt, s azonfelül hűtlennek és esküszegőnek nyilvánították Buda várában. Ártándi Pál is, aki pedig előbb titkára volt és kétszeres komája. És a budai kaput felhúzták János vajda előtt, nem engedték a várba belépni. A budai utakon járkált egyedül csapataival, be akart menni Szalkai László⁶⁴ püspökkancellárhoz, s meg akarta tudni tőle, miért csináltak vele ily csúfságot. És hogy megtudta a nevezett László kancellár, maga is megparancsolta udvari embereinek, hogy ne bocsássák be az ilyen hűtlent. Mondta János vajda: No, jaj nektek, mindjárt eljön oly rettenetes nap, hogy jó lenne nektek, ha harminkét János vajdátok volna; de nem lesz nektek. – És nem volt senkijük Nándorfehérvár megvédésére.

Mondják azután, hogy Báthori István mondta, hogy a törökök császára sok kincset küldött János vajdának, amennyit csak hét tevéen elvihettek. Ebben kételkedem, de a nép közt ez a hír járta. De a Duna folyón túl János vajda sohasem evezett a törökök ellen, pedig kitűnő hadinéppel volt, s mondták és kiabálták neki: Uram, nagyságos uram, menjünk és rohanjunk Bali bégre; őt könnyen megverhetjük, s ha ezt az isten segítségével tehetjük, a törökök császára mindjárt megrémül, s ellép a vár alól. Az egész kereszténység kapuja is fel fog szabadulni. – De sohasem akarózott neki menni. Ilyen hír járt ellene, s sok rosszat mondtak neki, de semmit sem törődött vele.

Azután pedig a latrok kórusban mondták: Eb higgye, hogy elfoglalják Nándorfehérvárt, eb higgye. – És Mária királyné⁶⁵ azonnal írt a németeknek Alemanniába. És jöttek lándzsások pompás öltözetben, de már késő volt. És igen gyakran jöttek futárok Lajos királyhoz, hogy induljon meg seregével a nevezett vár megmentésére, mert ha elragadják Nándorfehérvárt, az egész kereszténység nagy bajban lesz. És ezt nem hitték el.

Már három évvel előbb tudták a nándorfehérvári polgárok és a zimonyiak, hogy a törökök császára ostromolni fogja Nándorfehérvárt. És a szalánkemeniek, kik mind naszádosok, eljöttek, hogy a segítségért hópénzüket kérjék a királytól. A király Pál kincstárnokhoz,⁶⁶ Szent Zsigmond templom prépostjához küldte őket, ő azonban egy énekes fiút sem adott volna valamennyiükért. Ez a lator papirossal alfelét kitörölte, s szennyét dobta a vitézek arcába. Nem tudta a lator, hogyan áll a határon Magyarország. Hanem inkább ott tartotta udvari embereit és jó vitézeit a budai rossz nők között; az egyik volt Kozimor, a másik Márcis, a harmadik Péchy János, és mások. Ezután a rácok és a magyarok, kik három évvel az ostrom előtt kérték tőle hópénzüket – minthogy jó ismerősük voltam, s mindig kértek, hogy írjam meg kérvényüket, s mint tolmács rác nyelven tolmácsolni szoktam nekik, s mindnyájan ismertek engem azért, mert földijük voltam –, mondták: György pap, micsoda dolog az, hogy mocskot dob az arcunkba? Ha a magyaroknak nem kell Belgrád, kell a császárnak. – Én mondtam: Ez nem tisztesség, hanem becstelenség. – És újra elmentek a királyhoz, de a királyhoz nem eresztették be őket. Zászlajukat azonban kikötötték a budai vár kapuja elé. Pedig azt mondhatom, uraim, hogy a törökök császáranak nem voltak ilyen emberei a Duna folyón, mint a magyar

királynak. És a naszádosok lefutottak hajóikhoz, s amit mindkét parton rabolhattak, elrabolták.

Egy hónap múlva ismét eljöttek Lajos királyhoz. A szegény szívesen adott volna nekik, ezt láttam, de jövedelmét egészen a mágnások kezelték, s neki az asztalra csak egy fogást készíthettek. És azt is megírhatom, hogy hét alkalommal nem készíthettek neki vacsorát és ebédet, hanem szakácsmestere, Bosnyák Mátyás a főpapoktól és mágnásoktól koldult a királyi felség asztalára. A pécsi, tudom, hogy adott száz márkát a konyhájára. És ily módon a naszádosokat megint Pál prépost kincstartóhoz irányították. Hogy a nevezett lator kincstartó az alfélet kitörölte papírral, ismét az arcukba dobta. Szóltak ugyanolyan módon, mint fentebb írtuk: Mi többé nem szolgálhatunk a királyi felségnek. Ez már a vég. Magyarország, az Úristen legyen veled! – S a királyi felség két zászlaját kezükben hozták, s erősen megkötötték a kúthoz. Tüstént leesett a földre a két zászló; de ott többé nem akarták kifeszíteni, s ugyanolyan módon mondták: Isten veled, Magyarország! – Gyorsan leszaladtak a naszádosok a hajókhoz a Duna folyóra, leeveztek szegények, s többé nem jelentek meg. Végül szívesen fizettek volna bőségesen nekik, de nem volt kinek. És így tovább.

Térjünk már vissza a királyhoz. Megindult a háborúra a törökök császára ellen Nándorfehérvár védelmére. Különféle néppel gyorsan sietett az útra hadikészület nélkül. Megjött Báthori András úr is sok hadinépével. A király három bástyahajót rendelt a Duna folyóra a budaiakkal és pestiekkal. Kiküldte a király őt, Báthori Andrást, hogy legyen a Duna folyón kapitány. A pestiek háromszáz gyalogost adtak, a budaiak háromszázat. A budai bíró Herber János⁶⁷ volt. A budai gyalogosokat levezették a bástyahajóra, s a pestieket éppúgy; elhelyeztek a bástyahajón összesen hatszáz embert. András nagyságos a nagyobb bástyahajóra szállt egy lóval, s benn elhelyeztette jó ágyúit. És engem meglátott, hogy ott álltam csodálkozva. Mondta: Mit tétlenkedsz ott? Íme, én ma neked a századosságot megadom száz gyalogos élén, száznaggyá teszek, és hópénzt kapsz. – Hogy én ezt hallottam, mondtam: Szívesen, nagyságos uram, kész vagyok veled menni egészen a halálba. – És légy, György atya, készen szent ruhákkal, útravalóval, mert én semmiképpen nem tudok ellenni mise nélkül. – És így felkészültem, s vígan ellovagoltam vele. És háromszor kiáltottuk Jézus nevét, s a királyné az ablakon át tekintett le kísérőivel.

Midőn megjöttünk Bátára, ahol megjelent a mi Urunk, Jézus Krisztus vére,⁶⁸ az én uram, Báthori András kapitány elment a vérhez, hogy elnyerje a keresztbúcsút, s ott megvárja Lajos királyt. Engem helyettes kapitánnyá rendelt. Hogy két napig elmaradt, csodálkoztunk. A tíznagyok hozzám jöttek, és mondták: György úr, atyánk, kérjük uraságotat, menjen el atyaságod Bátára, mert ezen a három napon nem jelent meg kapitány urunk annyi hadinép nélkül. Most is gyakran támad köztük viszálykodás, veszekedés; ha tehát itt volna, jobb lenne. Naponként megszökik hol kettő, hol három, hol egy, s a hadinép kevesbedik. – Én felkeltem, két szolgámmal gyorsan elmentem Bata mezővárosba, s bementem Nagy Ágoston polgár házába, mert azt mondták, hogy ő ott van szálláson. Hogy engem meglátott, igen örült, ámde a vele levő más mágns urak, Dészázi István, Lőrinc herceg, Bánffy János⁶⁹ és sokan mások a fájdalom szomorúságában nagyon gondolkodtak. És én mindent eladtam, amit rám bízta a tíznagyok, hogy azokat egyedül csak neki mondjam el. Mondta nekem: Jaj nekünk, magyaroknak, György atya, mert a törökök császára elfoglalta a jeles Nándorfehérvárt; már hatvanhat napig ostromolta, és senki sem segítette meg őket. Ezért vonakodtam egyedül hozzátok menni. Légy itt velem ebéden, ebéd után siess a hajókra, a hadinéphez, s küldd hozzám Pál háromezernagyot mielőbb. – Én pedig eszerint intézkedtem, s Pált gyorsan elküldtem a kapitányhoz. Pál igen derék ember volt és harcias. Hogy meghallotta tőlem a kapitány válaszát, nemsokára gyorsan sebesen elfutott. Hat óra múlva érkezett vissza a hajókra, s elrendelte, hogy mindenki legyen készen a harcra. Megütette a dobokat, s megparancsolta, hogy a zászlókat a három hajón tűzzék ki. És elküldtek bennünket a Duna folyón az erdői⁷⁰ révbe. Ott kikötöttünk, s vártuk a királyt. János vajda a király után érkezett Mohácshoz.

Szegény Lajos király már ismerte a mágnsok állhatatlanságát, s ismerte a törökök hatalmát, mert igen gyakran elküldte János vajda után követét, hivatkozással hitére, s a többi főemberekhez is, hivatkozással hitükre. Így János vajda eljött, máskülönben nem mert eljönni. Hogy megjött, mondta a király: Mit csinálunk már most, vajda uram, mert elfoglalta tőlünk a törökök császára a híres Nándorfehérvárt. – Hallva a vajda, biztatta a királyt, mondván: Vissza is vesszük azoktól a latroktól. – Azt a tanácsot adta a király öfelségének, hogy a király térjen vissza Pécsre. Azután pedig választottak három had-

vezért, Somi Gáspárt, Dóczy Jánost, Bánffy Jakobot és Bánffy Zsigmondot. János vajda Szerém-Újlakra ment hadinépével. Ez volt az Úr 1521. évében, október havában, Márton püspök és hitvalló ünnepén.⁷¹ Kezükhöz adott kétezzer márkát, hogy védelmül a határon legyenek. Felosztották maguk közt a hópénzeket négy részre. Két lator vett jó szerémi bort; Dóczy János és Somi Gáspár a hópénzen összeszedtek sok hordó bort a marhapiacon, s mindegyik hazalovagolt télre. Jakab helyesen kivette magát közülük; egészen télig, Gergely pápa ünnepéig⁷² Bingolában⁷³ őrködött, s én vele hat hónapig; öccse, Bánffy Zsigmond pedig Füzegegyen csapatával Szent Márton ünnepétől egészen Gergely pápa ünnepéig. Ezek jó katonák voltak egész életükben, s rendesen kitöltötték hópénzes idejüket. Az a két lator hamisan szolgált; inkább áruba fektették hópénzüket. És így tovább.

Ezután menjünk a királyhoz, míg Mohácson voltak mindnyájan. Míg táborot vert a király, Lajos királlyal voltak a magyar főemberek és papok. Hogy már tele voltak a szomorúság fájdalmával, egymás közt viszálykodtak és vádaskodtak. Arról beszéltek, hogy kinek a hibája, hogy Nándorfehérvár elvesztett. És törvényszéket hívtak össze, s a bírák úgy találták, hogy az Török Bálint bűne. Ezt hallva, a tömeg támadást intézett sátra ellen, hogy megöljék. És volt neki egy lova, felnyergelve, Bedevia nevű. Gyorsan felugrott Bedevijára, s elmenekült Magyarországból. Akkor még fiatal volt. És sátrát szétszedték, s amit csak megragadhattak, zsákmányuk lett. Egész örökségét lefoglalta Báthori István nádor, s ezenfelül hűtlennek nyilvánították örökre. Egy egész évig nem lehetett hallani, hogy hol van. Az a két lator rokona, Sulyok István és Sulyok Balázs, megrettentek, s őt gyorsan elrejtették; azt mondták a királynak, hogy rokonunkat addig nem bocsátjuk ki kezünkéből, míg Lajos király negyven-ezer márkát le nem tesz. – Azután János vajda hatalma alá menekült Erdélybe, s két év múlva kegyelmet eszközölt ki neki Mária királyné a királytól és az országlakosoktól, de el kellett vennie feleségül egy német udvarhölgyet. Bálint ezt megígérte, s a latornót elvette, aki végül jó lutherána lett. Urának, Bálintnak elfogatása után Debrecenben halt meg, s ott temették el a barátoknál.⁷⁴ Társnője, Fánchy Orbán özvegye, a latornó kitartott mellette.

Lajos király megindult Pécsre. Ott még a kassai György⁷⁵ tartotta a püspökséget, ki később elfoglalta az esztergomi érsekséget. Szegény Lajos király két hónapig időzött ott, s Boldogságos Szűz Mária megisztulásának ünnepé-

re⁷⁶ fellovagolt Budára; már nagyon sokat gondolkodott, miképpen kormányozza országát. Megharagudott a püspökökre, a kalmár kassai Györgyre, főleg a varga Szalkai Lászlóra; a király tenyerével ezt arcul is ütötte. Azt mondják, hogy így szólt: Ó, ti gonoszok, míg gyermek voltam, mindig azt tanácsoltátok, hogy nincs nekem szükségem hadinép-re a törökök ellen. Egy vitézem volt, Bárdi István,⁷⁷ aki igen sokszor hozott nekem török foglyokat Budára nagy diadallal, vidám lélekkel szolgált nekem, s lovagi erényétől félt az agarénus nép; és őt nagy ravaszsággal kivégeztették egy olyan lator segítségével, amilyenek ti is vagytok. – Tomori Pál végezte ki ugyanis az említett Bárdi Istvánt. Így vádolta a főpapokat Pécsen. – Azonfelül engem bolonddá tettek minden évben húshagyókor, fejemre Lucifer-fejet helyeztetek, ökörszarvakat tettek rá, lábamra ökörlábat, s orrom mindig olyan volt, mint a gólyáé, s kígyófarkam volt, ami az isten ellen volt, és az összes szentek ellen. És te, Bornemisza János,⁷⁸ vén agg eb, inkább elvittelek volna Temesvárra vagy Nándorfehérvárra a végekre, láttam volna, s felvettem volna vitézi viselkedést. Lám, miképpen vesztették el Magyarországot, amelynek, most hallom, atyám idejében voltak vitézei az én fejem koronája alatt, s ti őket kivertétek. Ha lett volna egy köztetek, aki jó tanácsot adott volna, Magyarországgal törődött volna, én megtaláltam volna az ilyen férfiút, s ő tartaná Magyarország gyepöljét és kormányát. Egyedül én kiáltottam, hogy János vajda legyen kormányzó, s ti nem akartátok, gonoszok! – Így tett szemrehányásokat, mivel szegény már elérte a férfikort.

János vajda Szerém-Újlakon volt; két hónap múlva ellovagolt Erdélybe, s Lőrinc herceg megajándékozta őt tizenhat hordó borral. A vajda csak Szerém-Újlak várát kérte tőle, s ezt nem akarta neki adni. János vajdával volt rokona, Homonnay Ferenc; Újlakon sétáltak beszélgetve: Lőrinc hercegnek ez a birtoka mind az enyém lesz. – És hadával mindjárt átment Pétervárad elfoglalására, de mikor hallotta, hogy Bali basa van vele szemben a környéken, hamar visszafutott Szerém-Újlakra. Látta, hogy a császár ígéretét tisztjei nem teljesítették. Nagy fájdalomában búsulni kezdett, s mondta magában: Átkozott az az ember, aki bízik a törökben. – Hogy ezt hallottam, mondtam magamban: No bizony, ezt még jobban meglátod a végén! – Ő pedig nem sokáig időzött ott, és ellovagolt Erdélybe. És hagyták az egész Szerémszigetet hajó és védelem nélkül. Lőrinc herceg semmit sem törődött birtoka megsegítésével, hanem

csak hallgatott nagy fösvenysége miatt, és azért, mert kiostromolták őt Szerém-Újlak várából. Jól tudta ugyanis, hogy amikor Cseh Lászlót királlyá koronázták, el fog veszni Magyarország. És így tovább.

Térjünk már vissza Nándorfehérvárhoz, hogyan foglalta el a törökök császára. Már ostromoltatta, és nagyon hozzáfogott kiostromlásához, s Mária meglátogatásának előünnepén érkezett a vár alá. És hatvan napon túl tolódt ki a tizenhatodik nap, amelyen ígéretet tett Blaskó a török császárnak. Mivel a valach Blaskó már megszánta az árvákat, az özvegyeket és az ártatlanokat, kiment a várból. Pedig féltette urát, Török Bálintot a királytól s az országlakosoktól a hűtlenség miatt, hogy a vár feladásával majd Török Bálintot vádolják. Végül a törökök császára megdorgálta Blaskót Bali basával. A császár vizsgálódni kezdett, s megvádolta őt nagy szemrehányással az ő szokásuk szerint, s ezt mondta: Hol a te hited s megígért emberséged, hogy a nekem járó napot elhalasztottad? No de én eltekintek hálátlanságodtól; amit csak neked ajándékozni ígértem, megadom neked, hogy ne legyek esküszegő, a jó tartományt, hogy örökösen ott lakhass a jó földön. – A császár mint jótevő ellátta övéit Nándorfehérvárban élelemmel; ami szükséges csak kellett, elhelyezte. Amidőn a valach Blaskó társával, Morgai Jancsival a rác tartományba, Barancsságba, egy gyönyörű mezőre érkezett, azt mondta: Látod, Balázs, ezt a szép vidéket? Szeretnél-e itt lakni? – Az így szólt: Ó, bárcsak, császár uram! – Gyorsan egy gödröt ásott a császár a földbe, s élve mindkettőt belevettette a verembe, s sok földet hányatott rájuk; a mai napig is ott laknak. Így van jól, s az isten méltán bünteti így általuk a keresztényeket, mert hitüket felcserélik a mohamedán hittel. Jobban szeretik az izmaeliták hitét, mint a magukét, eladják ajándékokért, elárulják a gonoszság szabadosságáért. És Keresztelő János fővételének előünnepén⁷⁹ vonult be a császár, az Úr 1521. évben.

TOMORI PÁL FERENCES BARÁT PÁPAI FELMENTÉSSSEL BÁCSI ÉRSEK LESZ. FERHÁT BASÁT MEGVERIK A MAGYAROK.

Ezután az a Tomori Pál belépett a Bernard-szerzetbe, azok esztergomi kolostorába. Azok a mánások könyörögtek neki, hogy jöjjön ki a kolostorból, s fogadja el a bácsi érsekséget tartományaival. Mondja már a szerzetes, Tomori Pál: De már elfoglalta Szalkai László; írott bullái vannak, s én már fogadalmas vagyok, egyáltalán semmit sem tehetek hitem ellen pápai felmentés nélkül. – Hogy ezt hallották, mindjárt előadták Lajos királynak. Rögtön követet küldtek a magyarok a szentségeshez ajándékokkal s leveleikben megírt könyörgésekkel, hogy nincs oly személyük a lelki és testi pásztorkodásra, mint Tomori Pál. És a szentséges, elolvastván és megértvén a magyarok kívánságát céduláikon, megengedte neki a kilépést, ha már híjával vannak az alázatos és példaadó főpapnak.

Én pedig készültem Esztergomba menni. Hogy már felkészülve elindultam Buda várából, akkor a vén Bornemisza János, amint haladtam, ott ült a várkapu közt. Megkérdezte, hová megyek. Én mondtam: Esztergomba. – És mondja: Kérlek téged, atya, mivel téged jól is ismer, és jóban is van veled, add át neki ezt az írást, amelyet a kezemben látsz. – Szívesen; csak bízza rám uraságod. – És átvettem a budaiak kérését, s megjelentem nála.

Amikor beléptem Esztergomban a kolostorba, ahol ő lakott, kérdezték a testvérek, kihez jöttem. Mondtam: Tomori Pálhoz jöttem. És Osvald Bernáld fia, a szegedi János testvér: György uram, siess a kertbe, ott találod őt imádkozva; csak elvinné az isten közülünk, mert nekünk nem tetszik. – Én mondtam: Azt hiszem, Pál már kifelé tart a kolostorból, mert ő már ismeri rosszságukat, s ő nagyon önmegtartóztató volt gyermeksege óta. – És amidőn beléptem a barátok kertjébe, akkor kapált a hüvelyesek vetésére. Hogy meglátott engem, nyomban eldobta a kapát a kezéből, s hozzám jött. Én tisztelettel átadtam neki a budaiak kérését, a vén Bornemisza írását; hálás lélekkel átvette. És nekem szemrehányást tett, hogy világi ruhában járok, s tanácsolta nekem, hogy kápába öltözzem. Hogy ezt hallottam, mondtam neki: Bizony, uraságod

is rövid időn belül kolostoron kívül lesz, mert mi, a királyi felség káplánjai, már mind tudjuk, hogy atyaságod lesz a bácsi érsek. Már régen pápai felmentésért küldtek a magyarok, és ő királyi felsége a tanácsosok egyakaratával. – Ellenben Pál atya mondta: György atya, ugye olvastad, hogy egyszer pápa atyánk felmentést adott egy vitéznek, s ez halála után megjelent egyik jó barátjának álmában, s tüzes lángokban égett. És megkérdezte a barátja: Miért égsz ily borzasztóan a tüzes lángban, hiszen a pápa felmentett téged? – De az isten nem egyezett bele, így hát elkárhoztam. – És amidőn különféle beszélgetések közben ezalatt róla is szó esett, elküldött engem ismét Budára. És ott előadtam, hogy Pál testvér egészséges, s üdvözlétét küldi.

Nem sok nap múlva közben megjött a követ Rómából a szentségestől, Markó diák, kezében volt a felmentő bulla búcsúkkal, s egy külön parancs. Hogy Lajos király meglátta, azonnal elküldte Tomorihoz Esztergomba Bornemisza Jánost, mert Tomori azelőtt hűségesen szolgált neki az erdélyi Fogaras várában, míg vitézi, világi ruhában volt. És elhozta Buda-Pestre, Szent Péter apostol kolostorába. A király átadta neki az öldő és kötő levelet, vagyis a büntetésnek, így a lenyakazásnak, felakasztásnak és a megégetésnek hatalmát, aki csak méltán megérdemli a halált az isteni igazság szerint. És Cseribasának nevezték el őt a magyarok, s egészen haláláig ez volt a neve.

Volt Lajos királynak egy igen derék, nemes származású szolgálója, Bárdi István; igen szerencsés volt. Tudom, hogy amelyik csatában ő ott volt, s ahol ő csak jelen volt, szerencsés volt az a sereg; ahol ő nem volt jelen, boldogtalanok voltak.

Az 1522. évben, mindenszentek ünnepén vonult be Tomori a bácsi érsekségbe, s Péterváradot mindjárt átvette Fekete Mihály kezéből, de azért ez mindig az ő szolgálatában volt.

Miután a tavaszon elérkezett Szent György vértanú ünnepe,⁸⁰ megjelentek a törökök, főemberek, négyszáz lóval, nagy gazdag felszereléssel, csak úgy véletlenül, sétaképpen, mert kémjük rosszul jelentett. Ez ugyanis azt mondta nekik, hogy Szerémország elhagyva, kormány nélkül van. Amidőn ezt meghallotta Bánffy Jakab, Bodó Ferenc, Bárdi István, egy rác, név szerint Bosith Radics, megverték azt az egész török csapatot, s azt mondják, hogy egy sem menekült el, hanem mindnyájan foglyul estek. Ez az 1522. évben volt. Cseribasa ott volt, de csak annak a négy vitéznek a nevét emlegették. A törökök leveré-

séből zsákmányuk igen nagy volt. Keresztjáró hétfőn⁸¹ volt a csata. Midőn Bali basa ezt meghallotta, nagy fájdalomban volt, s ez a törökök császáranak is tudomására jutott.

Ezalatt a császárnál volt Ferhát basa; bírta a császár leányát házassági kötelékben, vagyis a császár veje volt. Ez a török nagyon panaszkodott, hogy a magyarok oly nagy nyereséggel győztek a törökökön, s a császártól kért ötszáz lovast, ügyes vitézeket és jókat. Én bizony visszaszerzem és visszaveszem azt a zsákmányt a magyaroktól. Ha vesztek, sohase legyen emberségem vagy becsületem császári felséged előtt. – A császár megörült Ferhát szavainak, úgyannyira, hogy háromnapos áldomást tartottak, s császári felhatalmazását adta Ferhát számára, hogy parancsnokoljon, s hogy készüljön fel a magyarok elleni háborúra a lehető legjobban. Jól felkészült, s amikor megjelent a végeken, kezdett parancsolgatni a végeken, mint a császár személye. És akkor már Bali basa eltávozott a világból testvéreihez; helyébe állították Mehmed bégét Szendrőben és Nándorfehérvárott. Hogy azt a Ferhátot gőgös pompával megjeleníteni látták, semmit sem adtak rá a törökök határain. És mondta Mehmed bégnek: Készülj fel, s jöjj velem Szerém mezejére, ahol volt a törökök csatája a magyarokkal. – És mondta Mehmed bég: Valóban, uram, félni kell odamenni, mert gonosz farkasok vannak ott, s felfalják a törököket. – Ferhát ezt hallva szidni kezdte a nevezett basát: Jöjj velem, és mutasd meg azokat a farkasokat, hadd lássam! – Nyomban haragra lobbant Mehmed bég is, és maga is fényesen felkészült a csatára a végeken levő ötszáz lovasával. Megérkeztek a Szávához, s amikor a Száván túl eveztek, és Száva-Szent-Demeter mezőváros mellé érkeztek, ott a síkon táborot ütöttek. Azután Mehmed bég mindjárt küldött egy rácot Tomori Pálhoz, hogy azonnal készüljön fel vitézeivel, mert a mindenható isten megint nagy nyereséget juttat nekik, mert ők igazak. Új, tengerentúli törökök jöttek csatára. Vannak a lovasokból szám szerint ezerötszázan; nagy gazdag felszereléssel küldték őket ide. – És amidőn Tomori Pál ezt hallotta, a rácot megajándékozta és visszaküldte. Mindjárt öt levelet írt, az egyiket elküldte Bánffy Jakabhoz Borohra, a másodikat elküldte Bárdi Istvánhoz, a harmadikat elküldte Bosith Radicsához, a negyediket a pécsi püspök hadnagya-hoz, az ötödiket Bodó Ferenchez. A számban hatodik, maga Cseribasa, vonakodott elmenni, mert betegnek tette magát; hadinépét mégis elküldte a harcra a pogányok ellen. Az ő hadnagya Kis Ferenc volt, a pécsi hadinépé

Dréghi Ferenc. És amikor megindult a keresztények hada, olyanok voltak, mint az angyalok; és szívében bátor férfiak voltak, s már gyakran voltak hadmenetekben az izmaeliták ellen.

Hogy már egy hét elmúlt, szólt Ferhát basa Mehmed bégnek: Hol vannak azok a farkasok, akiket nekem említettél, te elasszonyosodott lator? Régen megrémítettek téged, most azonban ne félj! – Hogy meghallgatta Mehmed az őt szidalmazót, mondta Ferhát úrnak: Ha nagyságodnak ez az akarata, én fellekersem őket, s igaz hírt hozok nagyságodnak. – Hogy tetszik-e nekem? Ha nem tetszett volna, nem is jöttem volna ide, mert csata nélkül szégyellnék a császár tekintete elé menni. – Mehmed bég azonnal lóra ült, s összes társai, díszesen és gazdagon, fejükön mitrával, ékesen. És amikor Ferhát eljött a táborból őt mérföldnyire, nyomban meglátta a keresztények csapatát. Felszaladt egy nagy hegyre, s amint széttelített, mindjárt gyorsan ismét visszalovagolt seregéhez.

Azután, hogy a magyarok megtudták, hogy ő az, elküldték a legkiválóbb vitézt, Bodó Ferencet csapatával. Utánuk futott lován, s kettőt közülük elfogott, és táborukba vitt. Ezek mindent elmondtak a vitézek előtt; a végén még meg is ajándékozták ezeket. És ezek velük lovagoltak, mert már hit alatt voltak.

És amikor már szemtől szemben felálltak, szólt Mehmed bég Ferhátnak: Már, uram, megjöttek a farkasok; lásd már, mit teszel! – Egy vajda, Pál alatt háromszáz gyalogos volt. Pál egy szőlő árnyékában rejtőzött el az említett gyalogosokkal. Hogy ezt észrevette Mehmed bég, odarohant; és nagy ütközetet vívott Pál vajda az agarénusokkal. Végül a török legyőzte őket, mert sokkal többen voltak, mint a keresztények; ezek gyalogosok, az agarénusok lovasok. És a keresztényeket ott mind a földre terítették, úgyhogy, mint mondják, egy sem jött el megmondani a hírt. A szegények ugyanis bíztak saját magukban, mert Pál vajda Tomori Pál neve alatt harcolt. Mivelhogy, uraim, sohasem volt szerencsés ez a semmirekellő, miután kolostorból ment a háborúba, s nap mint nap csuklyában járt. De hát meg van írva: Nem lehet két úrnak szolgálni; az egyiket szereti, és a másikat megveti.

Ezek a magyarok egy éjjel visszahúzódtak Magyarország felé. Mindkét oldalról támadtak, s nagy lett a pusztulás közöttük. Az isten segítségével a magyarok győztek, és sokat földre terítettek. És az élve maradt főbbeket megköltözték, az alsóbbrendűeket elpusztították, nagy diadalt ülték, s hálát adtak az

istennek. Ez a győzelem ugyanabban az évben, 1522-ben volt. És e kettős küzdelemben senkinek sem lett hírneve; ki-ki csak magáért harcolt; parancsnok senki sem volt.

Mehmed bég idejekorán befutott Nándorfehérvárba. Hogy ezt meghallották a törökök, jelentették a nándorfehérvári basának, hogy Ferhátot rászedték a magyarok; a többiek vagy elvesztek, vagy megjöttek, de Ferhát nem jelent meg. – A basa megijedt, hogy a császár veje elkészült. Egy török a basa elé állt, s mondja: Uram, nem tudom, hol van; senki sem tudja, merre jár, s honnan jön elő, mert egy szőlő árnyéka alatt hallgatózik és fekszik.

Ez a csata ősszel volt, mindenszentek nyolcadán, szerdán.⁸²

Mehmed bég mindjárt Ferhát után indult a törökökkel, s megtalálták négy nap múlva. Szomjazva és éhezve elvezették; és így ment házába, Nándorfehérvárba. A farkasoktól való félelmében megbetegedett, s nyolcadnapra kimúlt a világból.

A MOHÁCSI CSATA.

Ezután jött a törökök császára hatszázezer emberrel⁸³ Magyarországra, amikor az 1526. évet írták. Szerémsziget még ép volt, Szalánkemén városban még laktak, Karom város még tele volt, Szalánkeméntől egészen Budáig az egyes városok is; a Duna folyó mellett mindkét part népes. De a magyar mágnások semmit sem törődtek ezzel, s kitették a veszedelemnek az annyira szépséges Magyarországot. Látta ezt az ellenség, szabadon bejött a magyarok országába. Az isten házáat már megadóztatták, és elszedték a kereszteket, a kelyheket, a tömjénezőket és másokat. Az adószedők ezek voltak: Serédi Gáspár; nagyon szegény volt, de a templom kincséből nagyságos lett; és a másik, Benedek pároskus, a budai adószedő; maga is szegény; amit csak összeszedett, mind felvette az egyháziakkal.

Már napról napra közeledett a törökök császára a szerémi tartományhoz; meghagyta és megparancsolta a törökök főembereinek, hogy tüzet ne vessenek, hanem csak hódoltassák meg a népet és a várakat. Csak várat foglaltatott el erőszakkal; azután már mindenki le volt igázva. Sok várból elmentek, és

üresen hagyták. Csodálatos dolog volt és hallatlan, hogy szabadon a törökök kezébe adták a várakat. Így megszámláltuk a szerémi szigeten a várakat; elfoglaltak tizenhat várat, mint Zimonyt, Szalánkement, Péterváradot, Csereget, Bánmonostort, Újlakot, Attyát, Szadát, Borohot, Valkóvárt, Erdődöt, Szentgergelyt, Szentdemetert, Rachiát, Kelpént, Baricsot, Bercazzót és másokat, úgyhogy a törökök császára nem bírta megtölteni a várakat török tisztekkel.

És bejött Magyarországra Bakytt Pál anyjával és testvéreivel.⁸⁴ Lajos király kedvesen fogadta őt, s neki adományozott egy várat, Salavárt Budánál örökségi joggal. Már ezután a királyi felség vitézei és udvari emberei szétosztották a kereszteket és a kelyheket a budai rossz nőknek, a király széttörötte darabokra ezüstitányérjait, és kimérette márkára felbecsülve. Így fizették az elasszonyosodott katonákat, akik nem voltak hozzáértők a harcra.

Bárdi Istvánt, aki híres vitéz volt, már lefejezték Péterváradon gonoszlettei miatt. Kirabolt ugyanis kolostorokat, s a rablott holmit egy papnak adta, őt felhizlalta; kifosztotta Lőrinc herceg jószágait, a Szent Zsigmond templom papjainak mezővárosait, falvait kifosztotta csapatával, azonfelül megölte Bosnyák Jakabot, megdézsmálta Lőrinc herceg redneki borait, s a Cseribasa barátot mindig bosszantotta, gúnyolódott vele, őt bolondnak mondta, s mondta neki, hogy tegye le a csuklyát. Ezek miatt az okok miatt fejezték le, mivel már senkitől sem félt, mert udvari embere volt Lajos királynak, s a királyné nagyon szerette őt szerencsés vitézkedése miatt. A király azt mondta, hogy ad neki egy cseh kardot, hogyha valakinek az orrához kellene döfni. Azt mondta ő a királynak: Király uram, nincs oly nagy, kivéve az egy János vajdát, akinek én ne döfném az orrához. – György pécsi püspök hallotta ezeket a szavakat, mivelhogy Magyarország kancellárja is volt. Mondta neki: Az én orromhoz bizony, te lator, ha lehet, nem döföd. – És mindjárt kiment a püspök a királyi felség palotájából. Ily szavai miatt neheztelt rá a püspök, s ezért íratott jegyzőjével, Oláh Miklóssal⁸⁵ levelet álnoksággal Cseribasa barátnak a királyi felség parancsaként, hogy azonnal fejét vegyék a királyi felség tudta nélkül. És a királyi felség saját kezű aláírását nagy ravaszsággal szerezték meg. Mivel a király sietett vadászatra Nyékre, azt hét levél között alul tartotta Miklós írnok a kezében. A felső levelet adta a királyi felség kezébe, aki elolvassott hármat. Hogy látta a király, hogy egyformán hét vármegyének szólnak, a Bárdi István elleni álnok levelet nem olvasta el, és így tette rá kezét: A király őfelsége megbíza-

tása. – És így adták át Tomori Pál kezébe. És ez felkészült Bárdi István ellen, s éjszaka Péterváradról Futakra ment. Ott Bárdi Istvánt reggel a szállásán ágyban fogták el. Ő szegény csodálkozott, hogy mi ez. Csak mondták neki: A királyi felség foglya vagy. – És Péterváradra vitték, s aznap mindjárt lefejeztették, hogy Lajos király és a királyné meg ne tudják, mert őt nagyon szerették; nem lett volna lenyakazva, ha tudtak volna róla. Hogy már megtudták, mindketten, a király s a királyné, nagyon szomorkodtak; de ez már akkor semmit sem használt.

Azután a törökök császára napról napra mindinkább közeledik Buda felé. Hogy meghallotta, hogy a vitézt lefejezték, hogy Jakobot megmérgezték, hogy az esztergomi Szalkai László a szakállánál fogva vitette Kristóf grófort⁸⁶ Csepel szigetére, s hogy János erdélyi vajda száműzetésben van, bátran jött a Száva folyón át, s készíttetett hidat a Dráva folyón.

Azután pedig a magyar királyt senki sem buzdította, még arra sem, hogy szükséges tanulnia a hadindítást, s hogy neki kell vezetnie, mert már híjával voltak a derék vitézeknek, kik értettek hozzá. Csak a varga érsek buzdította, más nem. Mondta a királynak az a lator, hogy amikor én diák voltam és az iskola rektora, kardommal szereztem mindig ágyas nőt a gulyásoktól; és nem tudtak előlem megugrani, pedig olykor tizenketten voltak; megkaptam. Ilyen vitéz vagyok én, király uram.

És a hajókra ágyúkat rendelt a király öfelsége, mesterek nélkül. És a király kiment Budáról csak az esztergomi varga vitézzel. És udvari emberei azt mondták: Uram, nekünk pedig mi a teendőnk itt Budán? – Mondta: Jól foglalkozzatok a kutyáskákkal, hetenként kétszer mossátok meg őket. – Ennyire eltompította az isten az eszét. A királyné Budán maradt. Ő is a háborúba akart lovagolni a királlyal, de a király nem akarta. Nyolc naszádosa volt a szegény királynak a Duna folyón, de ezek tudatlanok voltak. És velük volt Antal doktor, prédikátor. Mikor a király megérkezett Bátához, tiszta gyónást végzett, s nagy buzgósággal vette magához az oltáriszentséget.

Azután leszállt Mohácsnál, és tábornak ült. Vele volt Báthori István, Móré László,⁸⁷ Batthyány Ferenc,⁸⁸ Perényi Péter,⁸⁹ Szepesi György,⁹⁰ Széchy Tamás és a Cseribasa s az esztergomi varga László kancellár, Perényi Ferenc váradi, Pálóczi csanádi, Pál egri püspök és Móré Fülöp pécsi, aki az ezüstedények beszédője volt az isten házából.

Hogy a törökök császára hallotta, hogy a magyarok megadóztatták templomaikat, mondta: Bizony, már ellenségükké tették és maguk ellen állították istenüket, Jézus Krisztust, kit istennek és embernek hisznek és vallanak. Bizony, bármit ajándécul adtak török őseink és én is Mohamed prófétánk tiszteletére, s én ilyen rendelkezéseket határoztam volna el, nyomban megölt volna engem az egész török nép. De már biztosabban haladok, mert győzelmet nyerek a magyarok felett. – Íme, mit mondott a törökök császára: Bosszút akarok állni Jézus nagy prófétáért, mert igen nagy sértést követtek el a magyarok Jézuson, Mária fián, akit Krisztusnak mondanak; Mohamed prófétánk megparancsolta nekünk, hogy tisztelnünk kell őt; próféta, s nincs hozzá hasonló.

És már mindkét fél, a török császár és Lajos király, külön tábort ütött egymással szemközt. Ez ifjú volt; mint bárányt vitték a mészárszékre; vigyázatlan és gyakorlatlan a harcra.

Mohács mezején több mint egy hónapig feküdt mind a két fél. De természetesen a harcban naponként gyakorolták a magyarok a haditudományt, s mindig a szegény magyarok győztek. Mondta Lajos király: Azonnal János vajda után! Jöjjön, mert látom, hogy a törökök császáranak nagy hadai vannak, mi pedig kevesen vagyunk. – Mondták a mágánások: Felséges király, ne jöjjön az az áruló, mert félnie kell tőle valamennyiünknek, a királyi felségnek is. Ő ki van zárva társaságunkból. – Ott állt Korlát Péter⁹¹ a király előtt a sátorban; esedezett, és kérte a királyi segítségtől Trencsén várát minden birtokával; és a többi nemesek hasonlóan, hűtlenségi ítélete miatt. Mondja Lajos király: Nem tudjátok, mit kértek, mire kértek, mert esetleg nem más, hanem ő lesz Magyarország örököse. – És szóltak a királyhoz ismét: Ne kételkedjék, ne ingadozzék, felséged, mert a magasságos isten már nekünk adta ezt a győzelmet, mert a törökök már fogynak. – De Lőrinc herceg mondta: Király uram, menj feljebb Buda felé; ezen nem kell csodálkozni. – És az a rác hasonló módon beszélt, mert óvatos volt a harcban, név szerint Bosith Radics; rácul ezeket a szavakat mondta: Mivel kevesen vagyunk, ezért, felséges király, menjünk feljebb Buda felé. – Hogy ezt hallották a főemberek, mondták: Bizony, ne menjen felséged, mert a királyné már küldött Budáról hadinépért Németországba, s jön már az emberek sokasága. És a nádor úr is küldött parancsleveleket valamennyi vármegyéhez, hogy keljenek fel a parasztok személy szerint; aki fegyvert foghat, jöjjön.

Azután pedig család levelet írtak Ferdinándhoz, hogy nem szükséges nekik jönniük, mert elég hadinépünk van; csak pénzt küldjenek. – Dóczy János⁹²

és Pál egri püspök tudta, hogy a császárnak sok hada van, s hamarosan megütköznek; ők ketten azzal az ürüggyel, hogy hadinépért mennek, s elhozzák azt a királyhoz védelmül; el is jöttek, de később vonakodtak Lajos királyhoz menni Mohács mezejére.

És a német hadinép sohasem jelent meg, hogy jöjjön Magyarország királyának segítségére, s János vajda Debrecenben volt számos hadinéppel, főképpen magyar vitézekkel.

János vajdát igen sokszor kérték, hogy harcoljon a törökök ellen. Bodó Ferenc sok törököt elpusztított, s hogy ezt János vajda meghallotta, mindjárt megdorgálta őt, hogy rosszul cselekedett. És ez a derék vitéz magában elkeseredett, hogy annyi keresztény lelket levágnak és lekaszabolnak, s nagy szomorúsággal ágnak esett. János vajda titkon megüzente a császárnak, hogy ne sokat pihenjen, hanem tegye, amire jött; ne halogassa, mert itt az ideje. És mindkét fél felkészült a harcra. Másnap támadtak, Kálmán vértanú napján, szerdán,⁹³ s egész nap mindketten nagy küzdelmet vívtak. A törökök legyőzték a magyarokat.

Hét főpap veszett el a háborúban, mégpedig a váradi, csanádi, bácsi, diakovári, pécsi, esztergomi, váci; a mágánásokból pedig, mint meg van írva, elesetek ezek: Drágffy János,⁹⁴ Széchy Tamás, Tomori Pál, Szepesi György, Becskei János, Paksi; és még sokan pusztultak el. Perényi Ferenc váradi püspök kamarása elmondta, amint kérdezősködtem felőle, vajon az én uram, a püspök megmenekült-e a háborúból. – És mondta nekem: György uram, borzasztó jelet láttam róla: mikor felült pej lovára, akkor háta mögött kétszarvú fekete kecske ült lován, őt fogta, s megfogva belevezette a Kisduna folyóba, és elmerítette. Ily látomást láttam, mert rosszakodott a földön; mindig belerészegett a borba és az evésbe, s rossz és parázna életet élt szegény, és gyilkos volt.

Ugyanaz a Lajos király gyermekkorától fogva mindig gyakorolta a lányokkal való feslettséget, mert azok a lator udvari emberei inkább rosszra tanították, mit jóra, amit én gyakran láttam. És ő, mondják, rút halállal egy mocsárban elmerült lovával. Két káplánja a csatában esett el, Nagy Máté és Gyöngyösi Tamás. Én pedig, hogy lelkemből megértettem és láttam a magyarok sok jogtalanságát és hűtlenségét, idejében visszatértem Budára. És az én káplánársaim valami jó újságot tudakoltak tőlem. Én mondtam nekik: Nemde Mária királyné bordélyházzá tette a várat udvarhölgyeivel.

MENEKÜLÉS BUDÁRÓL. A TÖRÖKÖK BEVONULNAK BUDÁRA.

Mohács mezején az ütközet szerdán volt. Másnap, csütörtökön, gyorsan megérkezett a királyné egyik német szolgája a háborúból, de csaknem félőrülten, nem bírt belépni a kapun. És Thurzó⁹⁵ a királynéval volt, s ketten beszélgettek egymás közt. Mi, káplánok a budai kapun kívül vártuk azt az embert, hogy valami újságot megtudakoljunk tőle, de nem jött; már vecsernye után volt. Láttuk nagyságos Thurzó Eleket; paripán sietve elrohant a királynétól a várból lehajtott fővel, s nem szólt senkinek semmit. Amint láttuk, mondtam: Testvérek, ez rossz jel, mert Thurzó úr mindig víg volt, most pedig rosszkedvű.

Akkor, éjfél felé, míg aludtunk – én a városban az esztergomi úrnál Zsigmond deákkal aludtam László érsek kincstára mellett –, azalatt István pohárnok ébren volt. Felszaladt a palotához; mondta: Keljetek fel, keljetek fel, mert a törökök a magyarokat mind földre terítették. – Felkeltünk Zsigmond deákkal. A budai utcákon és tereken a németek⁹⁶ égő fáklyákkal a kezükben sok fekete ládikát és szekrényt vittek ki karjukon a városból Logod felé, mások pedig a hajókra, le a Duna folyóhoz; és a kincsekkel teli ládikákat hordták, ahogy lehetett. És a budai magyarok csodálkoztak, ugyan mi ez, mert ők még nem tudták. Megkérdezték azokat a németeket; de ezek semmit sem válaszoltak, mert féltek a magyaroktól, hogy kifosztják őket. Amikor ezt megtudták azok, akik fő latrok voltak, sokat elraboltak tőlük.

Azután Mária királyné Buda várából ötven lovassal ellovagolt a logodi kapun udvarhölgyeivel. Mindegyik égő fáklyát tartott a kezében. Logodon megállt a királyné, hogy bevárja kincstárnokát a városból. Ennek a lakása az esztergomi érsek háza mellett volt. Több mint háromszáz lovassal és gyalogossal együtt vonult ki, s vállukon vitték Thurzó kincsét nem egészen reggel hat óráig. Amint észrevette, hogy már fellángolt a hajnal, leküldték a budai hegyről cserépedényekben jól elzárva a drága holmikat és kincset a logodi völgybe. Hogy már rárakták a lovakra és a sok kocsira, útra keltek Bécs felé. És velük mentek mind a budai németek, amint ezt mi ketten láttuk az ablakból. Azután pedig a magyarok meg sem mozdultak, mert otthon lakó nép vol-

tak, s ezért csak a magyar nyelvet tudták. És a budaiak és a pestiek János vajdában bíztak. Ő pedig a Tisza folyónál tétlenül időzött.

És már a menekülők pénteken és szombaton, egészen az ütközet nyolcadnapjáig csapatosan jöttek, a keresztény hadinép, ki magyar, ki cseh, ki német, ki lengyel, ki gyalog, ki lóháton, s kérdezték: Hol van János erdélyi vajda?

A csata után tábort ütött a törökök császára Mohács mezején, s még várakozott, van-e még valami ellenség vele szemben a magyarok között. Amint megtudta a törökök császára, hogy senki nincs, felkerekedett Buda felé vízen és szárazon. A budai és pesti néptömeg messiásként várta János vajdát védelme miatt, de nem volt nekik megígérve János vajda, nem tudom, az istentől-e vagy az ördögtől. Hogy ezt megtudták a budaiak és a pestiek, mindenki saját érdekében útra készült; aki tudott menni, gyorsan elfutott, ahová tudott. És az özvegyek eldobták csecsemőiket a vízbe, mások eltemették őket a föld alá a törököktől való félelmükben, hogy ne hallják csecsemőik sírását. – Egyes szegény asszonyok az árokban földet szórtak rájuk, a csecsemőikre. És mondták, kik tudtak beszélni: Édesanyám, ne temess el engem, igazán nem sírok. Így a magyar asszonyok keserűséggel siratták gyermekeiket, s mondták: Jaj, jaj nekünk, magyaroknak! Micsoda gonosz korba jutottunk. És így egyenként nagy keserűséggel hányódtak az úton jajveszékelve. És mikor a királyi felség káplánjai hallották a magyarok ekkora romlását, megragadtuk Alamizsnás Jánost urnájával, tüstént hajóra vittük, s elszállítottuk Pozsonyba. Mai napig ott fekszik.

És a törökök császára tábort ütött Kelenföldön. Budán maradtak a szegények, sánták, vakok, hülyék. Akiknek nem volt hamarjában lovuk vagy kocsijuk, az ilyenek ott maradtak Budán. Volt egy kereskedő Budán, aki közvetítő volt a magyarok és törökök közt, s ő kegyelmet eszközölt ki a keresztényeknek a császártól; és a császár ezenfelül megajándékozta őt tíz arannyal. És bement a császár Budára!⁹⁷ s ott székelte ráérve tizenhat napig. Azután tanácsot tartott tanácsosaival arról, vajon fel kell-e gyűjtania a várat, vagy nem. Tanácsosai mondták: Nem, de Buda városát fel kell, hogy legyen emlékeztetül minden népnek, hogy itt volt a törökök császára; és a vár békén maradjon főhelye miatt. – És volt a császárnak egy tűzgyújtogatója, aki elbeszélte nekem ezt, mikor egyszer vacsorázott. A neve neki Antal volt; neki megparancsolta, hogy legyen rá gondja. És háromszáz török elkezdte gyújtogatni Buda városát. Ezután hidat készített a császár a Duna folyón, s így lovagolt békében haza, Konstantinápolyba. És így tovább.

JOVÁN CÁR SZAPOLYAI JÁNOS SZOLGÁLATÁBA LÉP. TOKAJI GYŰLÉS. SZERÉMI GYÖRGY A VAJDA KÁPLÁNJA LESZ.

Azután már János vajda megtudta, hogy a törökök császára hazalovagolt, Magyarország fele romokban hever, s ugyanabban az időben Bécsbe futottak, kik megmaradtak a császár mohácsi csatájából, vagyis Báthori István és Tamás váci püspök-kancellár,⁹⁸ ki mielőtt püspök lehetett újra a paraszti nemből, parókus volt Miskolc mezővárosban. Akkor pedig János vajda Tokaj mezővárosban volt.

Nagyon járta a hír, hogy egy rác ember, név szerint Jován cár,⁹⁹ felkelt Erdély felől, főleg Lippa tájáról; a magyarok őt Fekete embernek nevezték. Én Kassán voltam, míg ugyanazt az 1526. évet írták. Mikor a vajda úr hallotta, hogy a Fekete ember sokaságot gyűjt, s hogy a rácok hozzá mint új szenthez tódulnak, kérte, hogy jöjjön hozzá. Ez megjelent nála Tokajban, magához véve csak tíz vitézt. Amikor belépett a vajda úrhoz, alázatosan, térdét meghajtván és hízeglő szavakkal kezdte magát ajánlani, s mondta, hogy bárhol akarja nagyságod, hogy én legyek, ott fogok állni. – És csatlakozott mint szolga János vajdához. A vajda úr szíves lélekkel fogadta ajánlkozását; őszintén tett esküt a vajda úr kezébe, hogy rendesen fog szolgálni neki letett hite szerint. Ezután János vajda úr megajándékozta őt lovakkal és költséggel és más holmival, s megparancsolta neki, hogy lovagoljon a Tisza folyón túlra, Bács vármegye elhagyott földjére, mert Bács megyében még sok élelem van faluszerte, asztag és marhák, amelyek az isten sorsára ott maradtak. Így bocsátotta el őt. És az a Jován cár a rácok sokaságával gyorsan ellovagolt a Tisza folyón át. Törökországból¹⁰⁰ sok rác futott hozzá, mint új prófétához; azonfelül mesélték róla, hogy csodákat tesz tetszése szerint.

Én pedig hallva, hogy János vajda Tokajon székel, s hogy gyorsan gyűlést tart a kassaiakkal, én is elindultam János vajdához. Mivel megparancsolta, hogy menjenek hozzá, mentek hozzá a kassai polgárok, s én is velük. És amikor siettünk Tokaj felé, akkor láttam Dóczy Jánost, láttam Perényi Pétert, láttam György budai prépostot, láttam Vitéz Kállay Jánost,¹⁰¹ láttam Bebek

Ferencet, láttam Homonnay Ferencet, s sok mágánas urat láttam. És úgy határozták, hogy mindenki jöjjön Budára mindenszentek ünnepére. Négy ispán volt a tokaji gyűlésen, mégpedig Ungból, Túrócból, Bátornyírból, Pest vármegyéből; és így a mágánások közül is sokan voltak. És János vajda hadinépének tábora közel Fegyvernek mezővárosnál volt.

És amikor meglátott engem, házának tornácán sétálva, ujjával jelt adott nekem, s én elébe járultam, térdet hajtva. Mindjárt elkezdett kérdezősködni, miképpen jöttem el Budáról, és most hová megyek. Én feleltem neki: Nagyságos és kegyelmes uram, Budáról Kassára, Kassáról ide nagyságodhoz, Tokajba. – És beszélgetés közben kérdezzetni kezdte, hogy miképpen távozott el Mária királyné Budáról, s mit tettek Alamizsnás Jánossal. – Én természetesen igazán előadtam neki, ahogyan előbb meg van írva. – És kanonok voltál te akkor Aradon? – Úgy van, nagyságos uram, de Lajos király megparancsolta nekem, hogy ismét menjek vissza kápolnájához. – És voltál vele a háborúban? – Vele voltam két hétig; láttam a főurak közt a nagy meghasonlást; visszatértem ismét Budára, s két társam a királyi felséggel a mai nap is ott van Mohács mezején. – És amikor meglátott Dóczy János úr, ajánlani kezdett neki káplánságára; és a vajda úr kezét nyújtotta nekem, s én is az enyémet adtam, s megparancsolta, hogy menjek vele. A dobos hamarosan kezdte verni a dobot, hogy mindenki készüljön fel Buda felé menni.

Közben Bosith Radics küldött neki egy élő törököt minden felszerelésével, s egy török turbánban egy olyan nagy kígyófejet, hogy a kígyó fejének hossza kétfélszeremnyi volt. Borzasztó volt ez, s a török elkezdte hangosan mondani, hogyan találták meg, s miképpen ölték meg a császár török gyalogosai, amikor mentek a császár tevéi a Vértesen, a kietlen erdőségen át Bécs felé. És kezdte a tevéket rémíteni, és a tevék kezdtek megijedni tőle; és így a gyalogosok, vagyis janicsárok puskáikkal löve elpusztították. – Azt a törököt János vajda elküldte Mária királynéhez Bécsbe, s a királyné megírta, hogy legyen neki most már a vajda úr az ura, mindenképpen legyen a férje; de a vajda úr semmiképpen sem akarta.

ÁRULÁS JÁNOS KIRÁLY ELLEN. JOVÁN CÁR JÁNOS KIRÁLY SZOLGÁLATÁBAN MEGSZÁLLJA BÁCS VÁRMEGYÉT.

Már, kedves testvéreim, itt elkezdődött János király ellen a fő árulás, hogy az új király csak régi tanácsosait, Basi Györgyöt és Horváth Bertalant hívta magához; Verbőczy István is így óhajtotta. Én pedig megértettem, mi fog történni vele s azzal a latorral, Perényi Péterrel, aki most fogolyként ül Ferdinándnál. Én megmondtam előre ő királyi felségének, hogy semmi esetre se adja oda az angyali koronát az ő kezébe, mert lator, érettség nélkül való és állhatatlan. Siettem a királyi felség ajtajához; nem eresztettek be a kapuőrök, hanem inkább megverték szavakkal és ütlegekkel. Szembe jött velem Menyhért deák; mondta nekem: Mit akarsz, uram, György atya? – Mondtam neki: Menj azonnal a királyhoz, s mondd neki, hogy ne adja át a koronát Perényi Péter kezébe, mert ebből olyan nagy baj lesz, amilyen még nem volt. – De mindjárt beleszólt Pöstyéni Gergely, ki Perényi Péter szíve volt, mert ifjúsága óta szolgája volt neki, Perényi Péternek, és Imrének; s mások is, főleg Batthyány Ferenc; s fecségők voltak egész életükben. És ezt mondták: Felséges király, semmit se törődj a koronával, mert már meg vagy koronázva, s senki mást nem lehet életemben megkoronázni királyi felséged ellenében.

János király átadta a koronát Perényi Péter kezébe, s azonfelül az erdélyi vajdaságot is, mert ennek a Péternek az atyja, Perényi Imre nádor, míg élt, igen gyakran kérte János vajdát, hogy a fiamat, Perényi Pétert ajánlom nagyságod oltalmába. – És ő mindjárt megígérte neki, s ennek, Péter atyjának halála után igen kedvezett Péternek, mert már régóta jövendölték, hogy János vajda semmiképpen nem múlhat ki anélkül, hogy király ne legyen. És a király azonfelül egy nagy díszes és aranyozott zászlót is adott neki, amely a palotában volt. És ki akarták vinni a zászlót a prépost palotájából. Hirtelen nagy szél támadt. Csoda történt, hogy amikor ki akarták vinni, a szél visszalökte. Bár a katonák erősen megfogták a zászlót, voltak szám szerint tizenketten, megint visszalökte a szél. Azután fájáról lehúzták a zászlót, s így békésen kivitték. Móré László Lőrinc herceg birtoka miatt azonnal számkivetésbe ment a vá-

rosból, mert félt már János királytól. És ez Bálintnak adta a temesvári ispánságot. És régi szolgálait semmibe sem vette.

És már bőségesen esznek és isznak, ünnepelnek citerák, dobok, sípok mellett, mert a király bízott Perényi Péterben és Török Bálintban, mert emlegették János vajdáról, hogy jót tett nekik. Közben engem odahívtak ebédre, ahol a királyi felség udvari emberei és kamarásai szoktak étkezni, Boza Bence, Tomori László, Csorba Ferenc, és így mások. Leültettek engem az asztaluk mellé. Nagy szomorúságomban sem nem iszom, sem nem eszem. Kezdték engem nógatni, hogy egyem. – Amit esztek s amit most ti isztok, bizony mondom nektek, hogy véres habbal fogjátok kiköpni. Ó, ti kába kamarások! bizony, a királyi felségre piszkoltatok s ürtettétek ki végbeleteket. – Hogyan – mondta nekem Menyhért deák –, miért mondd ezt, György uram? – Azért mondom, mert János király hamarosan nagy üldözésnek lesz kitéve. Azt gondoltam, hogy ő okos, de nagyon félbolond volt, mert hirtelen kiadta kezéből a koronát Perényi Péter kezébe, és azonfelül az erdélyi vajdaságot is, s Török Bálintnak az ispánságot. És íme, jól tudjátok meg, hogy a király már kizárta magát Magyarországból. – Mondta Menyhért: Nem, uram, György atya; Perényi Péter azt mondja, hogy ha elcsíphetné Báthori Istvánt, felakasztaná. – Én mondtam: Az ember nem rághatja meg ujját fogával; Perényinek rokona Báthori István, viszont Perényi Péter rokona Báthori Istvánnak. – És felkelve elmentem szállásomra, ahol két férfi volt, Basi György és Horváth Bertalan. Akkor ezek is a fájdalom nagy szomorúságával ültek az asztalnál, s sem nem ettek, sem nem ittak. S mondták nekem: Bizony, György atya, baj van, s a jövő rosszabb lesz, mint a múlt. – És így elkezdtek serényen kifejteti János király elárulását; azért, hogy hirtelen kiadta kezéből a koronát és az erdélyi vajdaságot, s Török Bálintnak az ispánságot, már kizárták János királyt.

És Perényi Péter azonnal vígan elrohant Budára; nem várta meg a királyt végig. És Budáról nyomban Füszérvárra futott, s ott helyezte el a koronát biztos helyen.

Azután Radics, egy rác vitéz, elég jártas a hadi művészetben, rác nyelven mondta János királynak: Miért időzöl itt tétlenül Székesfehérvárott? Hiszen az előző királyok törvénye, hogy a király csak három nap és három éjjel tartózkodjék itt. Felséged már több mint két hete itt van. Én ebben veszélyt látok a jövőre, mert rosszul fog állni felséged. De tanácsot adok, hogy tüstént fus-

sunk vízen és földön elfoglalni Pozsonyt és a csehek királyságát. Vedd elejét a bajoknak; késve hiába a gyógyszer. – A király ezt hallva helyeselte, de azok az új tanácsosok mondták: Ne most, király uram, hanem később, mert most már tél van; majd április hónapban jó lesz mozgósítania felségednek. – A király Budára indult, mint egy elasszonyosodott ember. Kik köptek, kik ezeket mondták: Bizony, jól nevezte őt Székely György Katalin vajdának Sarnó alatt, amikor testvérével elszaladt Nándorfehérvár felé. Most ő Katalin király. Mi gondoltuk, hogy jó pásztora lesz a mezőnek, hogy megvédi a báránykákat a farkasoktól. Gyapjút piszkol a farkas a tétlen pásztor alá.

És megérkeztünk Budára. Közben mentek a nemesek és nem nemesek a saját birtokukra Bács vármegyébe. De Jován cár nem engedte meg nekik, hogy ott lakjanak, az eleség miatt, hogy drágaságot ne csináljanak a rácoknak, mert a törökök nem égették fel az eleséget; mindenütt volt, mert a magyarok sem pusztították el, hogy futottak. És azok a nemesek részben megjöttek a maguk birtokára, de a Fekete ember azt mondta nekik: Én ezt a földet elhagyatva találtam, s egész népemmel megszálltam. – És azok a magyarok ellenkeztek: Mi nem hagytuk volna el ezt a földet, ha a leghatalmasabb ember nem jött volna ránk. – És ő még ezt mondta nekik: Én is hatalmastól kaptam. – Mint-hogy már sokan voltak vele rácok – volt már köztük kincstárnok, Zubota vajda, volt nádor is alatta –, már a nemességeket, a nemesek örökségét adományozás útján kiosztotta a rácoknak.

Sok nemes panaszra ment János királyhoz, és mondták neki: Felséges király, az a Fekete ember sok rosszat követett el, s övéivel a föld alá nyomja a keresztény magyar embereket,¹⁰² hamiskodnak és fajtalankodást követnek el. – És így ócsárolták azokat a rácokat, de ezek semmit sem törődtek a magyarokkal. A Fekete ember igen gyakran küldte követeit János királyhoz, s ezt mondták követei János királynak: Hogyha tetszik, szolgálunk felségednek, s meg is halunk egyenként felségedért; csak parancsoljon felséged urunknak, Jánosnak, a rácok császárának.

Mint-hogy én írnök voltam, ha folyamodást vagy valami levelet akartak, megírtam nekik; nyelvüket nagyon tudtam. Hozzám szaladtak tisztelettel, ajándékokkal. És urunk, János király mondta Jován cár követének: Maga Jován cár, a ti fejedelmetek, három ízben tett nekem esküt Tokajban, hogy lovam lába alatt akar meghalni, s hogy az én emberem. – Követei így beszéltek:

Igazán higgye el felséged, hogy a mi urunk, Jován cár azt mondja, amit felséged mond előttünk. – És a király őfelsége elbocsátotta őket, s mondta, hogy jellentsék neki: Szükség esetén jöjjön teljes buzgalommal hozzám. – És megajándékozta őket, s így küldte vissza Jován cárhoz követeit.

Volt a király alatt tizenkétezer rác, s elfoglalhatta volna velük Pozsonyt és a csehországi Prágát, de restségből elmulasztotta. Bosith Radics többször meg is indult vízen és szárazon Bécs felé. A király az isten segítségével azokat mind maga alá igázhatta volna. Pedig vajdasága idején vitéz volt és gondos, s az ügyekben gyorsan intézkedett, de királyságában semmit sem mert, hanem remegő volt. Mi csodáltuk, hogy a mindenható isten elvette tőle vitézségét; és mondogatták róla udvari emberei: Íme, a félelemnek megvan a büntetése.

MÁR PERÉNYI PÉTERRŐL, HOGYAN HARCOLT A FEKETE EMBERREL A MAROS FOLYÓNÁL.

Már gyakran járta a hír János király udvarában Budán és a polgárok között is, hogy Perényi Péter Ferdinánd királynál volt egy fekete gubában, s sokan látták őt ott járni. Azután eljött Budára a királyhoz nagy hízelgéssel, mint Iskariót; felbátorodva szavaiban méz folyt a szájából, mégis epét hordott szívében. Én bizony azt véltem, hogy a felség foglyul ejtve vetteti őt a Csonka-toronyba, de elmulasztotta megtenni. Mondtam én magamban, tót eb nem mérges, miként a magyarok szokták mondani közmondásaikban. És sok nemes, vármegyei ispán jött Péterhez, mert erdélyi vajda volt. Nagyon panaszkodtak és esedeztek neki azok, kik Bács vármegyéből voltak, akiknek birtokait a török császár elpusztította, és azokat, akiket tudtak, megölték, mert Jován cár mondta nekik: Szegény magyarok, már nem szabad bírnok ezt a földet, mert egy éjszaka megköltözve visznek el benneteket a martalócok Nándorfehérvárba. Nem tudjátok hát, mit kívántok. – És jól mondta a Fekete ember: Ezt a földet és a Szerém-szigetet megmentem a törököktől.

Hogy nagy volt a tódulás Péterhez, nem János királyhoz, mert gyapjút piszkol a farkas a tétlen pásztor alá, mondták a nemesek: Vajda úr, ne hagyj el minket, árvákat, a mindenható isten szerelmére. – Mondta nekik Péter vajda: A királlyal fogok előbb tárgyalni. – Bement a királyhoz. És János királyt nagyon vádolta és mondta: Ellenséget rendeltél fölénk. Én, hitemre, ki fogom irtani azt a latrot, mivel még nem látott embert ez a petykó.

Én pedig egy káplánt szereztem neki, név szerint Verebéli Gáspárt, mert őnagysága kért engem, hogy küldjek neki egy káplánt. És átmentem Perényi Péter erdélyi vajdához, hogy vele szemtől szemben beszéljek és tanácsot ajánljak. Nem találtam őt, csak Gáspár káplánt. Megkérdeztem őt, mi vitája volt a királlyal. Mondta nekem: Bizony, György úr, csodákat fogsz látni a vajda úrtól. – Én mondtam: Ó, ti balgák, ti azt gondoljátok, hogy olyanok vagytok, mint az oroszlánok. Bizony, megfricskáznak benneteket azok a rácok. Hát nem tudjátok, hogy én írom az ő kérvényeiket. Én csak tudom, milyen katonái vannak a Fekete embernek; van alatta nádor és kincstárnok, Zubota vajda. Ugye hallottátok, hogy megverte Török Bálintot. Hallottátok ugye, hogy lefejezte nagyságos Csáky Lászlót, és földre terítette egész csapatát. És a te urad, Perényi Péter már esküszegő, hűtlen és állhatatlan János királlyal szemben. Mi talán nem tudjuk, hogy voltatok Ferdinánd királynál és elárultátok János királyt? – Hogy ez a pap hallotta a szemébe mondott szavaimat – mindig is gögös volt szívében –, mondta nekem szembe: A fejedre mondom, hazudsz! – Én újra megmondtam neki, hogy igazak a szavaim. Megragadtam őt a hajánál, és megvertem, ahogy csak tudtam, s ő is engem, ahogy csak tudott, de az isten segítségével ő volt alul és én felül. Ezt hallva János király, Perényi Péter vajda úr és az egész budai udvar, nevettek, hogy két pap párbajt vívott egymással, s György káplán győzött.

Perényi Péter hópénzt kiáltatott ki, a lovasoknak három forintot, a gyalogosoknak kettőt, átadta nekik a nagy aranyos zászlót, amelyet a király adott neki Székesfehérvárott az erdélyi vajdasághoz. És amidőn sok hadinépe volt, megindult Jován cár ellen.

Azután a király nagyon nevetett rajtam, s mondta: Én édes György papom, hogy jártál Perényi Péter káplánjával?! – No, hagyd csak, hogy jártam én, de látni fogja felséged, hogy mindjárt megverik azt a felfuvalkodottat és botort a rácok. – Mondta a király: Mit tudsz te, György atya?! – Én mondtam ismét:

Bizony tudom, király uram, mert Perényi Péter karjában tehetetlen, s azonfelül járatlan hadifegyverzetben harcolni, a rácok pedig nagyon tapasztaltak, óvatosak, ravaszak és karjában erős nép.

Azután hallottuk, hogy Perényi Péter Gyulán kihirdette a háborút a Fekete ember ellen, szabad zsákmányra. Mondták, hogy nagy sokaságú hadinépe van, tizenkétezer, s hogy a papokat, a parókusokat és a deákokat is feltűzelte a háborúra. Hogy én ezt meghallottam: Ó, istenem, nem kellett volna tennie, hogy az egyháziakat erővel háborúra izgatta, mert szennytelen kezeik emberi vérrrel lesznek bekenve. Úgy járnak, mint a hét püspök Mohács mezején, akik hirtelen halállal vesztek el.

Midőn hadát áttette a Maroson, Szöllös mezővárosnál tábort ütött; nemesek és nem nemesek voltak a vajda úrral. A rácok megtudták, hogy csatát akar vívni velük. Jován cár mindjárt elküldte követét Perényi Péterhez gyorsan, s a cár követe átadta a választ a vajdának: Nagyságod miért gyűjtött annyi hadinépet ellenünk, rácok ellen? Nemde nekünk is, kik keresztények vagyunk, jobb, ha egyetértünk, s így megszabadítjuk a Szerémszigetet a pogányok kezéből. – Hogy ezt Perényi Péter meghallotta, gőgjében mindjárt felfuvalkodott. Azt gondolta, hogy a rácok már megijedtek tőle, s azt a választ adta a Fekete ember futárának, hogy Jován cár készüljön fel a harcra. A futár átadta az üzenetet urának és vajdájának, a vén Radicsnak, aki hadvezér volt, s mindjárt megütötték a dobot és trombitáltak, s a hadinép gyorsan felkészülve a harcra, megállott Perényi vajda hadinépe előtt. Azután Perényi Péter nem tudta olyan gyorsan rendezni csatasorát, mint a rácok; hadinépe rendezetlen volt. Látták a rácok, hogy nincsenek felkészülve a harcra. Ahol a kétezer magyar gyalogos állott, azokra támadtak, s nagy mészárlást és pusztítást vittek véghez, úgyhogy, mint mondják, a kétezer emberből nem maradt több gyalogos ötven férfinál. Azután a lovasokra törtek. Bizony sokat leterítették azokból a nemesekből, akiket a királyi felség udvarában ismertem, mint például Kerei Pált és Ábránffy Györgyöt; és így más nemesek is sokan elestek. Úgy mondják, vajon elpusztultak-e annyian Mohácsnál.

Perényi Péter elfutott lován, de nem tudta, hová fusson, mert azt a földet nem ismerte. Azután egy rác, Jaksith Márk nagyságos úrnak a szolgálja igazította el Nagylak felé a révhez. Bátran utána futottak a rác katonák, s keresték őt: Hol láttátok Perényi Pétert? – Egy lovat adott neki Mehmed bég ajándék-

ba. Fehér ló volt, szeplős, ahogy én láttam. Nagyságos Jaksith Márk a várból a korláton át megismerte külsejéről, amint Perényi Péter a Maros folyó partján állt. Rögtön megparancsolta szolgálinak, hogy tutajon szállítsák át a Maros folyón. S mikor megérkezett a vajda Márk úrhoz Nagylakra, ott titokban egy héten át pihent. Mert a magyarok rác mánásai maguk sem tudták elviselni, hogy a Fekete ember uralkodjék; inkább nevelték őt, és azt mondogatták, hogy végül elfogy a magyarokkal szemben. Ezek után Perényi Péter, megcsúfolva és megverve a rácoktól, hazasiertet Füzérvárra. Azután szegyenét János királyra tolt. Mondtam később a királynak: Ugye igazat mondtam, király uram? – És ez az ütközet az 1527. évben volt, június vagy május havában.

CIBAK IMRE SZÉTVERI JOVÁN CÁR HADÁT. A CÁRT SZEGEDEN HALÁLOSAN MEGSEBESÍTI; A HALDOKLÓT TÖRÖK BÁLINT LEFEJEZI.

Ezután megrettentek a magyarok, s már azt üzenték János királynak, hogy menjen ki Budáról, mégpedig azért, mert Jován cár már három csatát nyert, s Ferdinánd alá állt, ennek szolgálatába szegődött. János király megbízást adott egyik atyafia szolgájának, név szerint Cibaknak,¹⁰³ ki régóta, ifjúságától szolgált neki, s már a váradi püspökséget kormányozta, látszatra alázatosan, s fogadalmat tett a király előtt, hogy semmiképpen sem használ világi ruhát egyházi kenyéren, hanem egyházi rendben akarja papi szolgálatát ellátni. De a szegény esküszegő lett, mert fogadalmát nem teljesítette, hanem világi ruhában múlt ki végül a világból. Másokat szegény nagyon megdorgált, mert méltóságát azért jól őrizte; itt mégis csalódott. A lutheránusokat nagyon szidta, Bácsi Ferencet mégis szerette, vele gyakran ült kocsin, s más lutheránusokat is a királyi felség udvarához hasonlóan; ezek itt hízelegtek a királynak, s végül János királyt félrevezették.

János király levélben királyi tekintéllyel megparancsolta Cibaknak, hogy a jelen levél láttára azonnal készüljön fel mielőbb és a lehető legjobban. Ked-

ves testvérek, íme, itt már helyes és jogos lesz megmondani, hogy az az alázatos személy, Cibak Imre miért alázkodott meg a királyi felség előtt; a királyi felség szent tekintélye miatt. És amikor a követ elvitte neki a levelet, s ő elolvasta és megértette, mindjárt beleegyezett, és alávetette magát a királyi felség tekintélyének. A levelet majdnem mindjárt átadta követe kezébe a vármegyék ispánjai számára, hogy a jelen levél láttára tüstént készüljenek fel a harcra a lator és hűtlen Jován cár ellen, aki jövevény, s bejött a mi országunkba, Magyarországba; aki így lép fel, az tolvaj és lator. – És parancsot küldött a perzsák tartományába is a karánsebesi vajdának, a lugosi vajdának s a Kőrösbánya vidékén lakó valachok előkelőinek. Amint ezek meghallották e felhívás tartalmát, mindenki azt mondta: Jól van. – És Cibak Imre úr mindjárt tábort ütött Aradnál, a Maros folyó innenső részén, míg a hadinép, melynek ezt megparancsolta, megérkezik.

Amikor már látta, hogy népe jelen van, maga Cibak úr így szólt: Egy jövevény bejött Magyarországba; nem tudjuk, honnan való. Már sok nemes birtokát elfoglalta, s feleségüket és leányaikat erőszakkal paráznaságba hurcolja. – Hogy ezt a keresztényeknek egész hada meghallotta, felkiáltottak: Inkább mindnyájan haljunk meg veled, Cibak nagyságos úr, mintsem hogy ezt el kelljen túrnunk. – És a réven egy éjszaka áteveztek a Maros folyón Szőgynél a mezőre, s ott tábort ütöttek. A karánsebesiek nagyon siettek, mert távol voltak; mégis meg akarta őket várni Cibak.

Jován cár nagyon sietett, hogy mint Perényi Pétert, rendezetlenül találja őket, s ne hagyja őket csatarendbe állni. De amikor már látták a rácok, hogy táborukban kitűnően felkészültek ágyúikkal, s nem szanaszét vannak, visszatartották magukat, mert ravaszok voltak. És Cibak három napig nem engedte harcra vitézeit a rácok ellen a sebesiek miatt, hogy ezek megérkezzenek. Amikor a rácok meglátták a kelő nap fényében a ragyogó, felszerelt csatarendet, mindjárt rárontottak a magyarokra, táborukra, de azok ágyúikkal nagyon védekeztek, s szekerekkel igen megerősítették magukat. Maguk a sebesiek messziről látták, hogy a rácok harcolnak Cibak ellen; jobban kezdték sietni. Amikor a magyarok és Cibak úr látták, hogy a sebesiek már itt vannak, mindjárt kinyitották a tábor kapuját, s mindnyájan kimentek csatára; felkészültek s rendezkedtek, mielőtt kimentek a táborból. Előbb a lovasok s utánuk a gyalogosok álltak fel a síkon. Hogy a rácok már látták, hogy kimentek táborukból,

rájuk rohantak, és hátba kapták őket a Maros folyó vize mellett. Nagyon harcolt mindkét fél. Végül már rászédtek a magyarokat, mert hátulról a rácok egy része megtámadta őket. Bátor szívvel küzdött ki-ki magáért. Hogy már elfáradtak a magyarok a küzdelemben, a Magasságos látta, hogy ők egészen a végig tökéletesek. Azután megérkeztek a karánsebesi vitézek, csatasorban felkészülve rohantak a rácokra. Úgy mondják, oly hamar leverték a karánsebesi vitézek a rácokat egészen a legkisebbig, hogy halomban feküdt a sok holttest a mezőn; és gonosz zsákmányukat az isten a jó szabad keresztényeknek adta. Lám, a szent királyi felség tekintélyével ily erő párosul, s ennek megvan az eredménye. Ezért, ha az isten velünk van, ki van ellenünk.

Ezután Jován cár udvari embereivel együtt csekély kísérettel, nem olyan nagy sokasággal, mint előbb, Szegedre futott. Török Bálint pedig csendben ült Szabadkán és sóhajtozott. Mikor a szegény király meghallotta, hogy Jován cárt kijátszották, ágyúztatott, Szent Iván-tüzet gyújtatott, és tedeumot énekeltetett. És Török Bálint Szabadkán újra nagyon felkészült, hogy besétáljon Szeged városába.

Jován cár elől sokan bezárkóztak a fallal kerített Szilágyi-házba,¹⁰⁴ nagyok és kicsinyek, mert rettegtek tőle. És nem volt senki, akinek lett volna puskája, sok golyója és löpora, míg Jován cár fel-alá sétált a tereken és az utcákon. Egy szegény embernek volt egy puskája, de nem volt golyója; Ó, istenem! ha volna egy golyóm, meg nem menekülne ez a lator. – Akkor egy szegény ember vitt neki; mintha egy golyóbis darabja, mintha boglár lett volna. És mindjárt porral keverve a puskába tette; mivel jól bánt puskájával, eltalálta. És Jován cár skarlátszínű, azaz szederjes ruhában volt. Amint a vajdák látták, hogy halálosan meg van sebesülve, Szegedről rögtön egy faluba, Tornyosra vitték. Az a falu tíz mérföldnyire van Szegedhez, s három mérföldnyire volt Szabadkától. Hogy őt félholtan elvitték Tornyosra egy szállásra, s hogy meglátták őt az előkelő rácok, egyenként-kettenként ki-ki ellovagolt a maga dolgára; egyesek Törökországba mentek, mások a rác parasztok között szóródtak szét. És vele kevesen maradtak. – Bizony, amíg téged élve látunk, védőnknek ismerünk el.

A magyar házigazda, ahol Jován cár feküdt, tanácsra rendezte össze esztét. Éjfélkor befogta lovait a szekérbe, s rögtön futott urához, Török Bálinthoz. És mindent elmondott urának, hogy miképpen lőtte meg a Fekete embert puskából Szegeden egy félpogány. És hogy ezt meghallotta Török Bálint, azonnal

háromszáz lovasával ellovagolt azon az éjszakán Tornyorsra. Nagy három mérföldet tettek meg. És amikor Török Bálint megérkezett a házához, még azok a rácok is, akik még néhányan ott maradvával vele megszálltak, mindjárt elszaladtak, s urukat egyedül hagyták ágyban fekve, még félig élve.

Török Bálint megtudta szállását, és mindjárt odarohant az ajtóhoz. Mivel szegény Jován cár már látta halálát, megparancsolta katonáinak, hogy senkit se bocsássanak be. Már haldoklott. Török Bálint hitére ígérte, hogy ha bebocsátják őt, nem fogja megkötni a Fekete embert. Bebocsátották, de még nagyon gyanakodott, és félt a rácoktól Török Bálint, s ravaszságuktól, s belépett hozzá. Hogy Jován cár ott feküdt az ágyban, háromszor kérdezte, vajon él-e még. Török Bálint kérdéseire semmi választ sem adott neki. Amint Török Bálint látta, hogy már halálra váltan fekszik hanyatt az ágyban, mindjárt levágta fejét; testét otthagytá, és fejét magával vitte Szabadkára. Nem sokat időzött Tornyoson. A fejet a Fekete ember egy zászlajával mindjárt elküldte János királyhoz Budára.

Mikor Pestre vitték, a pesti bíró bronztálra tette a Fekete ember fejét, s vele a fehér zászlót. A bíró ugyanabban az időben az öreg Szűcs András¹⁰⁵ volt. Az 1527. évben és Szent Jakab apostol ünnepén,¹⁰⁶ a hajnali mise és a nagymise közt volt ez. És a városok népének sokasága futott a dunai révhez. A király alfelével ült az ablakban, hátranézett, s minket hívatott, akik vele voltunk udvari emberek. És kérdezte: Ugyan mi ez? – És mondtuk: Valóban, mintha halottat hoznának.

Miután Cibak Imre úr megverte a Fekete embert, s örült a király, mint meg van írva, én úgy véletlenül, mintha már megtörtént lenne, mondtam az udvari embereknek: Én bizony hallottam, hogy a Fekete embert is megölték. – Menj, uram, György atya, mondd meg a királynak. – Míg a király ebédelt, én a királyhoz futottam, és mondtam: Király uram, én bizony hallottam, hogy a Fekete embert megfosztották fejétől. – Pöstyéni Gergely azt felelte, hogy én ezt álomban láttam. A Fekete ember háborújának befejezése az apostolok oszlása napján¹⁰⁷ volt.

És ezután belépett a budai várba az a csapat, mely megjelent a királyi felség szeme előtt. Gotthárd úr volt ugyanabban az időben a várnagy a budai várban. Közben belépett a királyhoz, s valamit halk szóval mondott neki. Azután beléptek. A pesti bíró, amint meg van írva, átnyújtotta Jován cár fejét

rézérc tálon. És a fej át volt itatva ecettel, hogy a nyár miatt ne legyen szaga. A fej fekete színű volt, amiképpen régtől fogva híre járt. A király kezében egy kis kést tartott, s megütve vele mondta: Ó, te vakmerő fej, ki engem elvakult fejeddel rémítettél. – A király ekkor félretette, de ebédkor az asztalra maga mellé helyezte. Hogy evett és ivott a király, mindig mondta: Hol van a te hited?

Ebéd után Gotthárd várnagy fogta a fejet, és künn a vár előtt egy hosszú lándzsán az oromra tette, arccal Bécs felé fordította, arccal ura, Ferdinánd felé. Ott több mint egy hétig őrizte a budai várat; ezután bedobták a Duna vizébe. Bálint pedig újra kegyelmet nyert János királynál. János király egy futárt küldött utána, hogy jöjjön hozzá. Bálint jött, a király ajándékozott neki ezer aranyat meg egy lovat, amilyen török lova csak a császárnak volt.

Ezalatt jött egy Orbán nevű parasztember, galambviselkedésű; odajött hozzám, mintegy a sors rendelésére. Levéve fejéről süvegét, kezdett könyörögni előttem, s az istent kérni, hogy írjak neki egy kérvényt János királyhoz. Én: Miért írjak neked kérvényt? – Mondja: Uram, én lőttem meg a Fekete embert Szegeden a puskából. Mikor bezárkóztunk a gonosz ember elől, s hallottuk, hogy megverte őt Cibak Imre úr, s hogy fel-alá sétál a Szilágyi-palota mellett, megismertem őt, hogy ő az a Jován cár; s kezemtől jött neki a halál. – Hogy ezt hallottam, mindjárt szépen megírtam neki a kérvényt, a kezébe tettem, s a királyhoz igazítottam. A király átvette az ember kezéből, s megtekintette az írást. Nyomban rávetette tekintetét a király a fiatalemberre, s az így kezdte elmondani, amint meg van írva, a királyi felség s az összes hallgatók előtt, hogy Török Bálint az ágyban haldoklásakor vágta le Jován cár fejét. A király mondta neki: Jól van, testvér, jöjj hozzám harmadnapra. Ha igaz, amint elmondtad, bizony téged megjutalmazlak.

Ezalatt megjött a szegedi bíró is, Zákány István, a város esküdtjeivel a királyi felséghez Budára ajándékokkal, s a város jövedelmeiről tettek jelentést. Azután beszélgetésük végeztével a király kikérdezte a nevezett bírót, hogyan és miképpen ejtették el a lator Fekete embert. Sőt én is kezdtem már félni tőle, de az isten segítségével Török Bálint elejtette őt párbajban. – Mondta a szegedi bíró: Sohasem kellett volna Török Bálintnak ellene párbajt vívnia, ha nálunk nem jött volna neki a halál egy szegény, alázatos ember által. – Szavaik közben nemsokára megjelent az az Orbán nevű ember. Hogy a király hallotta a szegedi bírótól, hogy az igaz, egy kis falut adományozott és juttatott neki

ezért örök joggal. Én adtam át szegénynek a kancellár úrtól, Verbőczy Istvántól kiállított szabadság- és adománylevelet.

Azelőtt az a hír járta az udvari emberek között, hogy Török Bálint Szegeden a Fekete ember fejét vitézül levágta. De nem úgy volt. És ezután, hogy megtudták Jován cár halálát, a királyi felség udvara, s a budai közönség elkezdett nevetni, s beszéltek, hogy egy ilyen holt embernek a fejét az ágyban mily jól le tudta vágni Török Bálint. Hogy ezt Török Bálint meghallotta, szégyenét oly nagy pironkodással viselte, hogy végül nem tudott kimenni házának szálászáról, és a királyi felség előtti gyalázata miatt egy éjszaka csendben kiszökött Budáról. Csak csodálkoztunk ezen egy reggel, Havi Boldogasszony napján.¹⁰⁸ És megint Ferdinándhoz pártolt. Azután kezdte megint támadni János királyt. Cibak Imre nem magasztalta fel magát dicsekedve beszédében, hogy ő verte meg a Fekete embert. Neki nem volt akkora híre, mint Török Bálintnak azzal, hogy ő vágta le a Fekete ember fejét.

Így végezte életét Jován cár a magyarok között.

Eközben hallottuk Budán, hogy Perényi Péter is, János király előtti gyalázata miatt, Ferdinándhoz pártolt, Bécsben előtte áll és esküt tett Ferdinándnak háromszor, miként János királynak Székesfehérvárott a koronázás idején. Így a magyarok serények voltak hűtlenségükben, mely hűtlenségük által elvesztették saját őseik hitét is, akik nagy fáradtsággal s vérük nagy ontásával foglalták el Pannóniát.

JÁNOS KIRÁLY ÚTJA LIPPÁIG.

Lengyelországból nem jött vele Pöstyéni Gergelyen kívül más magyar báró; csak Verbőczy István, Ferenc barát¹⁰⁹ és György apát volt vele, a csontfűlű, akit szegényt végül négy részre vágatott Budán; előbb fejét vették, azután vágták négy részre. Ezért nem segítette János királyt életében a magasságos isten, sem semmi szerencsét nem ajándékozott neki. Méltatlanul tették ezt vele, miképpen Gosztonyi János erdélyi püspökkel is, s azzal a remetével Ladon kolostor közelében, ki maga is fel volt szentelve. A negyedik ok, hogy Bosnyák

Tamást Mária meglátogatásának előünnepén¹¹⁰ vízbe fojtotta; hasonlóképpen ez is fel volt szentelve. Jobban üldözte az egyháziakat, mint egy pogányt. Azonfelül végül hitehagyott lett a lutheránusok által. Ezért Kelemen szentséges pápa ki is közösi tette, s Albert szuffraganeus Esztergomban három vasárnap ezt kihirdette: mint publikánust¹¹¹ és pogányt az anyaszentegyház őt ki zárja. Mi is hasonlóan valljuk az egyházzal. És azonfelül nekünk, a királyi felség káplánjainak fából készített csengettyút küldött Budára az az Albert szuffraganeus gúnyból. És így tovább. A pápát pedig János király megfeynegette, hogy ha az isten meggyarapítja őt sikereiben, igazán megbünteti. És így tovább.

Újra eljöttek a királyhoz a hűtlenek: Cibak Imre, továbbá Ártándi Pál és Ártándi Balázs, a két testvér, és mások, arcpírral; mintha mindig hűek lettek volna a királyhoz. A magyarok közt egy sem volt olyan állhatatos és tökéletes, mint Kőrösy Ferenc és Kun Gotthárd, azonfelül az, akit elfogott és megcsalt Török Bálint, mint meg van írva, Bodó Ferenc, aki bűnbánattól vezettetett Gosztonyi János püspök halála miatt; s egy jeles férfi, a morva Kuna.

Felkerekedett a király Debrecenből Nádudvarra; s ott éjszakáztunk. A király szállása Bíró Gáspár családapa házában volt; ez adott a királynak egy köből árpát és egy köből zabot lovainak. Sírva és jajgatva mondta: Ó, kegyelmes király uram, kifosztottak és elnyomtak az Ártándi urak. – Mondja a király: Hallgass, hallgass, Bíró Gáspár apám, hallottam és megtudtam a te elnyomtatásodat még Lengyelországban.

Nagyon fagyos nap volt. Reggel felkeltünk, s nekem megparancsolta a király, hogy én olvassak misét. Ez volt mindenszentek nyolcadán.¹¹² Azután eljöttünk Kenderesre, s ott háltunk. Senki sem volt a plébániaházban, csak ketten háltunk ott István káplánnal. Korán reggel felkeltünk; hajnalban verték a dobot mindenütt, ahol pihentünk. Nagytúrra jöttünk, s ott maradtunk négy napot. Ott János király a városban háromezer forintot hajtatott be. Nagytúrról Sebestyénházára jöttünk, s ott aludtunk.

Dóczy Jánosnak volt egy tornya birtokán, Szegen; azt a tornyot már Ferdinánd pártja birtokolta. Az Óbudáról való Kaszás Miklós mondta a királyi felségnek: Kegyelmes király uram, ha meghallják a latrok a királyi felséged nagy hatalmát, talán megfutnak a szegi toronyból. – A király csak Dóczy János miatt tért ki Szeg felé; vele volt egy jeles ember, Telegdi Miklós. Mikor lovon

futottak a nevezett torony alá, Telegdinek a lábát a várból puskával meglőtték, s egész életére mindig sántított.

Elértünk Makóra. A király Pozsár Bálint polgár házában szállott meg, s ott feküdt hat napig, Bereck hitvalló napjáig. Ez alatt a hat nap alatt jött egy török követ János királyhoz Mehmed bégától. A szegény király nagyon örült, mert Szegen hallotta, hogy Mehmed bég két, erővel bevett várat, Becsét és Becskereket neki adta ajándékba. A király örömmel elfogadta.

Azután a király megparancsolta Mehmed bégnek, hogy jöjjön a kijelölt helyre. Mehmed bég ugyanis fel volt készülve török hadinéppel János király megvédésére az ellenpárttal szemben, mert még Ungvárról elküldte a király a magyar törököt követül Mehmed béghez, hogy várja meg őt Makónál. A találkozt egy kis falu, Tápé mellé tették, ahol rév van a Tisza folyón, Makó felől. A találkozt vasárnapra tűzték ki, Szent Márton hitvalló napjára.¹¹³ János király el akart menni oda a kijelölt napra; Makóhoz legfeljebb két nagy mérföldre volt. A király megparancsolta a magyarok főembereinek, hogy készüljenek fel a királlyal ellovagolni a török Mehmed béghez. Mikor ezt meghallották a magyar urak, megijedtek, és mondták: Lám, nemde jól mondtuk, hogy végül átad bennünket a törökök kezébe. Menjen, ha tetszik neki, magában. – Ki ki mondta: Én nem megyek. – Amikor ezt János király meghallotta, a fájdalmak nagy szomorúsága fogta el, és szállásán az ebédelőben le-föl járkált. Kezében kis korbácsot tartott, és a szomorúságtól sóhajtván monda: Ó, ha az isten velem tartana, és meghallgatná szavaimat, bizony mondom, hogy a törököktől sok jót tudnék kieszközölni, s végül a keresztény hitre vezetném őket. – Én előtte álltam, Osvát kincstárnokkal és Kőrösy Miklós deákkal. Mindjárt a királyi felségnek azokra a szavaira, ahol monda, hogy végül a törököket keresztségre kényszerítené, mondtam neki: A magasságos isten védje és segítse felségedet. – Azután monda nekem a király: Menj, György atya, mondd meg a kamarásoknak, hogy rakják meg a szekereket az útra. – Én ismételen fáradoztam a királyi felség parancsaiban; Boza Benedek megrakta a kocsit. Ezután a király kéri az urakat, hogy csak szolgálókat küldjék el kopja nélkül, ha ők nem akarnak jönni. Ezt hallva ebbe szívesen beleegyeztek, csak hogy ők ne menjenek János királlyal.

A király felkerekedett csapataival Mehmed béghez. Sokan összegyűltek a királlyal a meghatározott helyen, szám szerint kétszáz lovas huszár. Elment

János királlyal Pöstyéni úr, a második Verbőczy István és Ártándi Pál. Amikor a király már útban volt Makóról, hirtelen elkezdtek a magyarok futásra felkészülni Várad felé: az a morva úr, Kuna, Cibak Imre, Csáky Mihály, Ártándi Balázs, és így tovább, mert azt vélték, hogy a törökök ott elfogják a királyt, s azután őket is vele együtt elfogják. Amikor a király megérkezett a kijelölt helyre, két sátor volt kifeszítve a Tisza partja mellett; Mehmed bég a magáét, János király a magáét feszítette ki. A két sátor közé padot tettek, s csak ketten beszéltek egymással több mint négy órát. És a török vitézek meg a magyar vitézek is, maguk közt egyik a másikat megajándékozta, s testvériséget mutattak. Csorba Ferenc egy nagy törököt fogadott testvérévé hite alatt. János király pedig Mehmed béggel sétált a Tisza folyó partján. Majd a király ismét eljött vacsorára Makóra, egymásnak adott kölcsönös engedelemmel a távozásra. De hogy ott mit határoztak, senki sem tudja; végül azonban kiderült, amikről még hallani fogunk.

A király reggel felkelt a lengyel hadinéppel, a magyarok pedig, mint a de-nevérek voltak János király mellett. Ezután eljött Csanádra, mert az már meg volt hódoltatva János királynak. Ott három napig éjeleztünk. A király követet küldött a temesváriakhoz, hogy védjék magukat, s legyenek tökéletesek a neki tett hűségesküjükben. A követ elfutott a királyi felség levelével, hogy ha engedelmeskednek, akkor Temesvárra lovagol. A futár azonban nyomban visszajött a királyhoz Csanádra, levelet hozott, s átadta azt a királyi felség kezébe. A városnak és Temesvár várának tisztje, Szakoli András írta azt a levelet. A levél tartalma így hangzott: Igaz ugyan, hogy hitünk esküje kötelez minket ő királyi felségéhez, hogy tökéletesek legyünk, de jól emlékezzék őfelsége, hogy akkor magyar király volt, nem török. Mert ez a vár nem tartozik a törökhöz, hanem a keresztény királyhoz. Nem mi vagyunk tehát árulói a szentkoronának, hanem őfelsége. Hogyha a mi urunk, nagyságos Török Bálint parancsolná is, hogy adjuk ismét vissza felségednek, akkor sem adnánk vissza mindhalálig.

Hogy ezt megtudta a király, azonnal Lippára küldött ágyúkért, hogy minél gyorsabban hozzák Temesvár vára alá, mert meg akarja ostromolni Temesvár várát a hűtlenek miatt. És megparancsolta tisztjeinek ily módon Lippára. Főtisztje, a rác Bosith Radics már meghalt, amikor még Lengyelországban voltunk, de képében rokona, a rác Bálint kormányozta a két várat, Solymost és

Lippát. Nagy morgással adta át ez az ágyúkat, hogy elvigyék Temesvár alá. János királyt ők már pajtásuknak tartották, és semmit sem féltek tőle.

Hogy a király meghallotta, hogy ágyúit már elküldték, azonnal leszállt Csanádról Temesvárra. Egy rác faluban, Hetysben feküdtünk november 23-án, még az 1528. évben. A nevezett faluban maradtunk öt nap és öt éjjel. A király egy mérföldre volt Temesvár mellett. Senki sem merte a követséget vállalni, hogy Temesvárba menjen, csak egy magyar, Ártándi Balázs apródja, név szerint Tüdő, s ettől a gyermektől vették át az átkötött levelet Temesvárot. Amikor megjött az apród jó üzenet nélkül, a király mindjárt megindult híveivel együtt, de először Lippára irányította ágyúit. Advent vasárnapjára jöttünk meg. A király ott feküdt, s az egész adventet ott ünnepelte az Úr születéséig.¹¹⁴

A lengyel hadinép már nagyon meggazdagodott a nagy zsákmányolásból. Már csak körülbelül háromszáz gyalogos volt, a többiek megugrottak Lengyelország felé. Hadnagyuk Jazincky volt, személyileg igen derék ember.

A lator magyar főurak, akik megugrottak Makóról, újra megjöttek, mikor visszatért János király Mehmed bég vajdától szállására Makóra. Megjött Bebek Ferenc, megjött Cibak is, titokban követ jött Budáról Nádasdi Tamástól, mivel már maga tartotta Buda várát Ferdinánd után, és így mások is. Egész télen át nagyon sok ideje volt a királynak pihenésre.

A SZULTÁN BÉCS ELLEN INDUL; JÁNOS KIRÁLY TALÁLKOZIK VELE MOHÁCSON. FELVONUL A SZULTÁN BUDÁIG, JÁNOS KIRÁLY PESTIG.

Közben tudtára adta a törökök császára János királynak, hogy Havi Boldogasszony napján felkerekedett Magyarország felé. Két török jött Nándorfehérvárról Lippára; ágyúsok voltak, s a városban Szabó Tamásnál volt szállásuk. Hogy ezt meghallotta a király Lippán, hogy a törökök császára Nándorfehérvárot van, mindjárt megparancsolta a törököknek, hogy az ágyúkat – hat

ágyúja volt a vár előtt – süssék ki, s megparancsolta, hogy tüzet gyújtsanak. Az összes ágyúkat kilőtték, s bort hoztak bőségesen hordóval. Nem értették, miért oly vidám a király. Ezután én megtudakoltam a törököktől, hogy mi ez, s ők mondták, hogy a törökök császára Nándorfehérvárott van. És az aga elment hatszáz törökkel ura, a császár felé.

Azután a lengyel hadinép rég kitöltötte szolgálatát, s Lengyelországba akartak lovagolni. A király ismét kérte őket, hogy maradjanak vele, s lovagoljanak vele. Ők vonakodtak János királlyal menni a törökök császárához, mert félték, hogy János király szembe akar szállni a törökök császárával. Már sok zsákmányuk volt a magyarok fölött, mert templomokat törtek fel, mindent elvittek onnan, amit csak találhattak, szerettek enni, s a haszonra nagyon törtek. A király megint adott nekik zsoldot, kiosztott nekik háromszáz forintot, s megdicsérésük után elénekelték a *Te Deum laudamus*. Mindegyik tíznaggyal ott volt a felesége. És azt a négyszázat elküldte Temesvár alá, ostromolják a várat, hogy onnan szabadon ne járjanak ki.

János király titkon kiment Lippárról kora reggel Szent László király átvitele napján, s Aradon hallgatott misét. Aradról Csanádra lovagolt, és Csanádról Becsére. Ott János király révén átkelt a Tisza folyón. A törökök császára megígérte János királynak, hogy Szerém-Újlakon várja; és eljutottunk Pest-Újlakra. De a törökök császára nem ott várta meg, noha előbb megígérte neki, hogy visszaadja neki Szerém-Újlak várát, amint meg van írva. A császár már Erdődön volt, a Duna folyó mellett a parti úton. A király mindjárt utána ment Bács vármegye felől. És jöttünk Bodrogba Szent Lőrinc vértanú előünnepén.¹¹⁵

Az előkelő urak már részben ott voltak, mint Bajomi Bence, Bekényi Benedek, Cibak Imre, Ferenc barát, György remetebárát, másképpen csontfűlű György, Pöstyéni Gergely úr, Verbőczy István és Csáky Elek. Amint megtudták, hogy a törökök császára azt akarja, hogy a király átkeljen és vele négy-szemközt beszéljen, csakhamar egyenként-kettenként éjjel megugrottak a szerfeletti félelemből; csak Cibak Imre, Pöstyéni Gergely, Verbőczy István és két barát, vagyis Ferenc és György remete volt vele.

A király látta, hogy a törökök császára feljebb megy. Ezért eljöttünk Bodrogból Kiskülödre, Buda felé. Ott jött a török Mehmed János királyhoz. A magyar török a királyi felség sátrában igen csodálkozott, hogy János király

nincs díszítve vitézekkel, csak szerzetesekkel. Mondja a király: Bizony, vannak vitézek Magyarországon, de nem bíznak a törökökben, s ezért bennem sem, mert a törökök császárával tartok. – E szavakat én hallottam.

Közben jöttek a császár hajói János királyért a Duna folyó partjára, ott áthajóztak János királlyal, és őt egy kis táborban otthagyták a törökök. János király küldött egy vitézt, Székely Benedeket elébük, hogy hallgassák meg. Igen derék, híres ember volt, de amikor Ábránffy Sebestyén halála után, megszakadása után, ennek feleségét nőül vette, s egyházi birtokot kezdett élvezni, csakhamar összeesett testében és sánta lett, mint egy tuskó. Mint Ábránffy Miklós örököse Esztergomban csodálatosan és borzalmasan távozott a világból, s én zsolozsmáztam lelkéért négy pappal. Láttuk sokan, hogy haldoklása-kor látomásra felemelkedett betegágyából, kezébe vette pajzsát, és mondta: Íme, jön az ellenség. – Úgyhogy sokan ott állva elszaladtak borzasztó halála elől. Engem megkérdeztek, miért énekeltem ott felette a zsoldárt. Azt mondtam: Így pusztul el mindenki gonosz halállal, aki csak nem tiszteli az egyháziakat, s rablással akar élvezni egyházi vagyont, mint látjuk általa a bizonyosságot, ahol ez személy szerint magától beigazolást nyer.

Míg János király Pécs felől volt csapatával Dánóc vár mellett – Herceg György vára volt –, akkor a császár tábornok ült Mohács mezején. És utána János király; három szekere volt, s Mohács mezővárosnál szállt le a király. És csodás dolog, ami azután történt.

Hogy a király már szemközt volt a császárral, s a császár sátrai egy mérföld távolságra voltak Mohács mezővárosához, egy kocsiról leszállt egy szerfelett szép ifjú; mintegy tizenhat éves volt, arcában szép, mint Absolon, s fel volt öltöztetve különböző színű selyemruhába, fején piros bársonysüveg, és új csizma a lábán. Fejére fátylat tettek, kezébe aranytálat, s a tálon az ifjú kezében egy násfa, vagyis koszorú volt, amilyent fejükön viselnek a királyok és a föld fejedelmei. És így haladtak a törökök császárához Mohács mezejére. De hogy az az ifjú honnan való volt, senki sem tudta. A törökök császáranak lovasai mindkét oldalon sorban álltak úgy egy mérföldön át, s közöttük kellett mennie János királynak a törökök császárához. A törökök nagyon megcsodáltak bennünket. Az a kis mérföld, amelyen a király a császárhoz ment, le volt terítve bársonnyal s különféle puha kárpitokkal egészen a császár sátraig. Ily tiszteletet adatott a törökök császára János királynak. Láttam a császár aranytól

tündöklő sátorát; a másik sátor Ibrahim basáé volt, a harmadik sátor Ajaz basáé; ez a császár kincstárnoka volt.

Amikor János király megérkezett az első sátor, Ajaz basáé elé, ez mindjárt drága ruhát hozott János királynak; ezt ráadták, s a sajátját átadták a királyi felség kamarásainak. Amikor pedig elérkeztünk Ibrahim basa sátrához, másik drága és Ajaz basáénál is gyönyörűbb ruhát hoztak; amazt levetették a királyról, és Ibrahim basa ruháját neki ajándékozva, ezt újra ráadták. Amazt Boza Benedek kezébe adták, és elhelyezték a szekéren. És amikor harmadszorra már a törökök császáranak sátra elé értek, a pogányok sokasága körös-körül csodálkozott János királyon; s a császár zulakjai, vagyis akik mindig a császár előtt szoktak járni gyalog jogarukkal, a népet távol tartották. A föld igen díszesen le volt terítve drága bársonyokkal és különböző puhaságokkal.

Amikor János király már megpillantotta a császárt, nyomban leszállt a lóról, gyalog ment a törökök császára felé, s a magyar főurak, ahányan csak a királlyal voltak. És az az ifjú a király után ment, ajándékkal a császárnak, mellyel a császárt megajándékozni akarták. Amikor a császár megpillantotta már sátra alól a királyt, mindjárt kisietett a sátorból, s a király és a császár, egyik a másikat egyaránt karjával körülfonva, megölelte egymást oly módon, mint Iskariót Krisztust. És ott már szemben beszélt a császárral a király magyarul, egészséggel és jó szerencsével üdvözölte, s az ajándékot, amelyet az ifjú tartott, átadta, azonfelül mondta, hogy ő császári felsége nagy irgalmasságot cselekedett vele a hűtlenjeitől való szorongattatása nagy szükségének idején. E szavakat a magyar török Mehmed, ki velük jött Lengyelországból, mind előadta a császárnak török nyelven. Viszont a császár olyképpen ajánlotta magát, hogy ha a magasságos isten őt megőrzi, akkor kétségtelenül, egészen biztosan visszahelyezi őt székébe, budai királyi székébe, s azonfelül visszaadja neki a Szerémsziget egész tartományát, várakat, kivéve kettőt, Nándorfehérvárt és Szabácsot. Azonfelül még, míg én e világon élek, megvédelek ellenfeleidtől, míg egy dárda lesz a törökök kezében, az én hadinépeimben. Azért ne félj! – Ezeket a szavakat viszont már János királynak a nevezett magyar török pont-ról pontra elmondva adta elő.

Az ifjút elvezették a törökök császáranak kamarásai az ajándékokkal egy rejtett helyre, más sátorba az ajándékot, s otthagyták. Akkor a császár megfogta kezénél János királyt, s bevezette sátrába. Ez valóban csodálatos volt,

szerfelett szép és drágakövekkel díszített, de az ő drágakövekkel díszített trónusa még értékeesebb és ragyogóbb volt. – Barátom – mondta a császár a királynak –, látod drágaköveimet, ez azonban, amelyet most, barátom, nekem ajándékba adtál, az enyéimet mind felülmúlja, amilyen követ sok év óta kívántam látni s kerestettem, de eddig nem tudtam látni. Ugyan hol szerezted ezt a követ? – Mondta a király: Mátyás király halála után, minthogy atyám magának Mátyás királynak volt a kincstárnoka, nála maradt. – Mondja a császár: Mekkora árat jelent nálatok ez a kő? – Mondta a király: Ötvenezer márkát jelent nálunk. – Nálunk bizony ez a kő több mint másfélszázezer márkát ér – mondta a császár.

Hogy már ez a beszélgetés bevégeződött köztük, az összes törököket és magyarokat a császár és a király elbocsátotta a császár sátrából. Csak ketten maradtak, és egy órát töltöttek a császár sátrában. Azután a császár a királyt mindkét kezénél fogva kivezette sátrából, s így kölcsönösen elváltak egymástól. János király felült a lovára. Hogy a császár meglátta a lovat – a lovat Koprotnak hívták –, mondta a királynak: Drága testvérem, hol tudtál ily lovat találni? Nekem sohasem tudnak ilyet találni. – Mondta a király: Magyarországon eleget találnak. – Mondja a császár: Nézd meg a lovaimat, hogyha úgy tetszik királyi felségednek. – A király leszállt a lóról, s mentek egy nagy sátorba; a lovak istállója volt. És végigszemlélte a király a császár lovait, s a magyarok azt mondták maguk közt: Valóban, nincsenek oly kiváló lovai a törökök császáranak, mint János királynak.

Ezután a király, a császár engedelmével, elment azon az úton, amelyen belépett. Révet talált Paks előtt, Patajon túl. Akkor Székely Benedek hadnagy elindította a királyi felség táborát egy kies síkságon a szőlőskertek között. Ez a beszélgetés Mária mennybevitelének nyolcadában¹¹⁶ volt, míg még 1529. évet írtak.

Én pedig Lőrinc vértanú előünnepén víziót láttam, amíg Bodrogon tartózkodtunk a Duna mellett, hogy a halottak vecsernyéjét és vigíliáját olvastam. A törökök császáranak tábora jobbra tőlünk a Duna túlsó részén volt. Fényes nap volt. A törökök császáranak tábora felett felhő függött olyan módon, mintha nagy asztag lenne. S én, György, ezt a víziót láttam: a felhőben megjelent egy király, az angyali koronához hasonló volt a fején, s mindkét kezében nagy pörölyt emelt feje fölé. Lába alatt egy nagy fejedelem feküdt koronával;

ez a fejedelem egyszerű volt, s olyan volt, mint egy ártány. És volt ott egy igen ájtatos ember, Detrik Kálmánnak hívták. Megfogtam a kezét, s mondtam neki: Uram, ezen az úton a törökök császára nem jól jár Bécs alatt. – Hogyan tudod te, György atyám? – kérdezte. Én mondtam neki: Én bebizonyítom neked, hogy mindjárt látni fogod az ő leendő veszedelmét. Látod-e a császár táborát? – És mondja: Látom. – A császár tábora felett a levegőben függ egy kör, mint valami asztag, a körben felhő, a felhőben egy király, egészen a talpáig ércbe öltözve, s a mi angyali koronánk látszik a fején, mindkét kezében nagy kalapácsot tartva, ütésre emelve, s annak a királynak a lába alatt egy nagy fejedelem, fején egyszerű koronát viselve, s íme, az ezt mint valami ártányt le akarja ütni. – Mondja nekem a kereskedő: Nem tudom felfogni. De ne jósolj, mert íme a király bízik a törökök császárában. – Én mondtam: Meg van írva: átkozott az az ember, aki emberben bízik. – És az a jel mintegy négy óráig látszott.

A Duna mellett a császár serege előtt haladt a király kis táborával a pesti rész felől, s a másik felől, a budaiak része felől a törökök császára. Mikor Ráckeve közelébe jöttünk, ott tábort ütöttünk. És a ráckeveiek János királyhoz jöttek ajándékokkal, könyörögve és kérve, hogy ne nyomják őket valamilyen terhekkel. A király mondta nekik, hogy ne féljenek. És a király megkérdezve őket, vajon hallottak-e valami újságot, mondták: Azt hallottuk, hogy a temesváriak gyorsan futárt küldtek Török Bálint után. – Mondja a király: Ne higgyétek, mert már megverte őt a valach vajda, s már nem mer bármit is ellenem tenni.

A császár parancsából nagyon sietett a király Budára. És amikor Gubacshoz közeledtünk, akkor jött Buda várából Nádasdi Tamás,¹¹⁷ mert Ferdinánd király őt bízta meg a maga személyében, amikor távozott Magyarországból, amidőn még az 1527. évet írták. Tamás nagyon remegett, hogy segítségére a császár jön János királynak. A király nem adott neki semmi feleletet, mert már kétszer árulta el őt.

Báthori István Buda várában lakott. Hogy meghallotta, hogy a császár felkerekedett seregével, és Szerém-Újlakon tábort ütött a törökök császára, gyorsan elmenekült Budáról Ferdinándhoz Bécsbe Báthori nádor, s így Nádasdi Tamást bízta meg képében, hogy parancsoljon, mint Báthori nádor. Amint Nádasdi Tamás látta, hogy a király rideg vele szemben, nem vette tréfára, hanem mindjárt térdet hajtva a király előtt kegyelmet kért fejének. Nagyon meg-

ijedt, s megígérte a királynak, hogy ha ostromolni akarja Buda várát, akkor átadja Buda várát csata nélkül is. A király látva könyörgését, mindjárt megszánta őt, s megparancsolta neki, hogy menjen ismét Buda várába, s hogy ha ostromolná a császár, és követet küldene hozzá, hogy add át neki a várat, add át neki. – Nádasdi hívta János királyt Buda várába magyar hadinépével az elfoglalásra. A király nem akarta ezt a török császár ellen, tudta nélkül, mert a császár mindjárt bizalmatlan lett volna János király iránt. A második ok, hogy nem ment be Budára, az volt, hogy már a király nem hitt nekik teljesen, mivel tudta, hogy ők állhatatlanok. Nádasdi Tamás Buda várába ment.

A császár ágyúit a Duna folyó vizén naszádokon voltak, s sietve jöttek Buda alá, hogy megostromolják. Amikor megjöttek, késedelem nélkül mindjárt megkezdtek a császár nagy ágyúit a hajókból kiemelni és a Dunáról a Bécsi utcai rév mellett a partra kihúzni. Mondták a törökök: Mindenki vigyázzon magára, mert mindjárt akkora földrengést csinál, hogy alig tudtok lábatokon megállni a földön. És mindegyikünk elrejtett helyen védte magát. Azután el-sütötték, s az István úr tornya egy nagy résen leomlott. A másodikra leomlott Buda vára. A harmadikat Nádasdi Tamás nem akarta megvárni, hanem ígérte Buda várát átadni a törökök császáranak. Előbb szívesen át akarta adni János királynak, de a király nem akarta, mert már a törökök császárától várta az orvosságot. Mert ha János király előbb átvette volna Nádasdi Tamástól, a császár mindjárt kijátszott vagy feldühített s János király nyomban a törökök császárával szemben gyanúsított lett volna. A törökök császára nem oly elasszonyosodott, mint a magyarok.

Kelenföldön ütött tábornak a törökök császára. Hogy Tamás meghallotta, hogy már a török kezek által el van foglalva Buda vára, gyorsan elment János királyhoz Kisjenőre; most már ott volt kis táborával. Azután pedig a törökök császára mindjárt felsietett Buda várába, aranyos saruban, a lépcsőkön fel. A szegény németek tizenhat nappal ezelőtt Bécs felé futottak, mások azonban szegények sokan a várban szálltak meg. A császár már másodszor járt vidáman az aranyos palotákban át. A párnákból sok tollat kidobáltak a padlóra, de a császár nem félt ettől. Azután a császár egy csauszt és tíz zulakot küldött sok janicsárral János királyhoz Kisjenőre hajókon a Duna vizén át. És a császár leszállt kelenföldi táborába. Ez volt Egyed apát napján.¹¹⁸

